

Sønderjyllands indlemmelse i den danske krone 1721.

Af

A. D. Jørgensen.

Begivenhederne i årene 1720—21 hører til de punkter i vor historie, som granskningen i de sidste menneskealdere jævnlig er vendt tilbage til. Og det med rette. Rent videnskabeligt skal hele opfattelsen af Sønderjyllands politiske udvikling i de sidste fire århundreder her stå sin prøve, eftersom vendepunktet ikke kan forstås uden nøje kendskab til de forhen gennemløbne stadier, og for nutidens og fremtidens offentlige mening hævder det endnu sin store betydning. Vel er nemlig Sønderjyllands statsretlige stilling for 20 år siden igen bleven underkastet en fuldstændig forandring, men heller ikke denne kan dog anses for at være den sidste og endelige, så vist som den savner både de historiske og de nationale forudsætninger, som ellers udgør grundlaget for de moderne kulturstaters sammensætning. Ligesom befolkningen i hertugdømmets nordlige halvdel derfor ingenlunde har opgivet håbet om, at det tyske folk i en måske nær fremtid vil gøre sig fortrolig med tanken om at genoptage forholdet til sine nordiske frænder til fornyet overvejelse og endelig afgørelse, således

må det holdes fast, at det endnu ingenlunde er ligegyldigt, men tværtimod i et givet øjeblik kan blive af den største betydning, hvorledes den historiske ret før 1864 opfattes. Der ligger altid i retten, selv i den krænkede ret, en magt. Om denne magt er stor eller lille, om den kan gøre sig gældende eller bliver oversét, om den efterhånden taber sig og dør bort eller den pludselig rejser sig igen og vejer op imod andre magter i livet, det kan intet menneske afgøre eller forudsige. Men den, som har rettens magt på sin side, skal være den sidste til at lade hånt om den. Dersom det kunde lykkes at overbevise det tyske folk og dets ledende mænd om, at det ved at løsrive Sønderjylland fra moderlandet har krænket den historiske ret, da vilde meget være vundet, da vilde der kunne nås et grundlag for en fremtidig forståelse. Hos et folk, som selv har bragt så store ofre for at genvinde sin historiske ret, må nødvendigvis den fejlagtige tro, at det også i Sønderjylland havde en sådan adkomst, i høj grad træde hindrende i vejen for en anerkendelse af den nationale ret, hvis tilværelse det ikke bestrider. Det er vistnok en fejl, at man fra dansk side efter den sidste ulykkelige afgørelse af vort lange mellemværende med Tyskland helt har forsonet at genoptage dette spørgsmål til drøftelse. Det anses fra tysk side for en uomtvistelig kendsgerning, at Danmarks nye kongehus statsretlig ingen adkomst havde til Slesvig forud for aftalerne i London og at den danske nationalitet i Nordslesvig altså er at betragte som en fremmed plante på rigets grund. Kunde denne opfattelse bringes til at vige for en anerkendelse af det sande forhold, at hertugdømmet var et dansk kronland halvandet hundrede år før Londonprotokollen affattedes, og et dansk len tilbage til den tidlige middelalder, da det udgjorde en

del af det danske kongerige, uden nogensinde at have været knyttet til det tyske rige, endog blot forbigående, — så kan det håb ikke udelukkes, at denne erkendelse vilde kunne få betydning for fremtiden.

En fuldstændig redegørelse for den historiske krisis 1720—21, eller rettere 1713—21, vil kun kunne gives i en udførlig Sønderjyllands historie, som tillige omfatter de nærmest foregående århundreder. Mangfoldige tråde er her således slyngede ind i hinanden og udviklingen er så mangeartet, at et kortfattet tilbageblik vil være utilfredsstillende. Her skal opgaven derfor indskrænkes til en undersøgelse af selve arvehyldingen på Gottorp og hvad der står i forbindelse med den, medens det må være forbeholdt et fremtidigt arbejde at indordne den i rækken af de politiske begivenheder.

For at få et klart billed af hvad der tildrog sig på Gottorp den 4. Sept. 1721 vil det være nødvendigt at oprede selve begivenheden og forberedelserne til den i deres mindste enkeltheder. Hvert ord i de pågældende aktstykker må vejes og prøves efter tidens sprogbrug; hver historisk forestilling, som i dem påberåbes, må føres tilbage til hvad der dengang forelå og var almenheden tilgængeligt. Først ad denne vej vil det være muligt at overvinde de uklarheder og tilsyneladende modsigelser, som efter den nyere tids talrige og modstridende fortolkninger skulde synes at måtte findes både i aktstykkerne og selve akten. Alle disse kommentarer fra årene 1844 til 1864, som oftest affattede i en skarp polemisk form, gør et næsten forvirrende indtryk, når man gennemgår dem under ét. De selvsamme ord tages i modsat mening, de historiske allu-

sioner opfattes forskelligt, og de kendsgerninger, som ikke lader sig afvise, kong Fredrik IV's hele optræden ved denne lejlighed, angribes på det heftigste fra helt modsatte synspunkter. Der er under slige omstændigheder intet andet for end at begynde undersøgelsen fra grunden af, uden andet hensyn til foregående arbejder i samme retning end det, der i hvert enkelt tilfælde kan tilkomme de tilvebragte positive oplysninger, eller det, der nødvendigvis må tages til almen bekendte, fra dansk eller tysk side så at sige officielt fremsatte påstande.

Den 3. Juni 1720 sluttedes freden i Fredriksborg (Stokholm), ved hvilken Sverig lovede «de ne s'opposer directement ni indirectement à ce qui sera stipulé en faveur du roi de Dannemarc, concernant le dit duché de Slesvig, par les deux puissances mediatrices, qui ont concouru au present traité —». Disse fø mæglende magter, Frankrig og England, garanterede herefter den danske krone den evige besiddelse af hertugdømmet. Den 26. Juli lovede kong Georg for sig og efterfølgere «de lui (à sa majesté de Dannemark) garantir et conserver dans une possession continuelle et paisible la partie du duché de Sleswik, laquelle Sa Maj. Danoise a entre les mains, et de la défendre le mieux possible contre tous et chacun, qui tâcheroit de la troubler —», og den 18. Avgust ratificerede kong Ludvig XV sin afsendings løfte i Stokholm, at «le roi a bien voulu ... accorder à cette couronne (de D.) ... la garantie du duché de Sleswik, promettant ... de maintenir le roi de D. dans la possession paisible de la partie ducale du dit duché —». Denne sidste garanti ankom dog først så sent, at traktatens ratifikationer kunde udvexles den 23. Oktober og freden kundgøres den 13. No-

vember¹⁾. Samtidig var hertugen af Gottorp ved et kejserligt edikt af 9. Avgust genindsat i sin medejendomsret til Holsten fra årets udgang.

Strax efter begyndte man i det kongelige tyske kancelli at overveje, hvorledes Sønderjyllands fremtidige stilling skulde være og under hvilke former den skulde modtage sin højtidelige indvielse. Disse overvejelser falder i to grupper, den første i vinteren 1720—21, den anden i eftersommeren 1721, umiddelbart forud for hyldingens iværksættelse. Imellem begge falder uden al tvivl et sidste forsøg på at opnå en mindelig overenskomst med Gottorperne.

Det måtte påhvile det tyske kancelli, som på én gang var udenrigsministerium og højeste regeringskollegium for hertugdømmerne og grevskaberne, at fremkalde og formulere disse overvejelser, og det ses da også, at man her har sat sig i bevægelse strax efter fredens endelige stadfæstelse. Man henvendte sig først til de statsretlige rådgivere, som havde støttet regeringen i dens langvarige kampe mod huset Gottorp. Justitsråd Frans v. Hagen, som indtog den første plads i kancelliet næst efter oversekretæren, gehejmeråd Kristian Schestedt, opsøgte den kongelige historiograf Amthor, som dengang opholdt sig i København. De to mænd repræsenterede i forening omtrent al den viden om Sønderjyllands forhold i de sidste menneskealdere, som overhoved på den tid fandtes.

Hagens fader var kommen ind i kancelliet 1667 og havde her været en betroet mand indtil sin død 1701; han selv havde i en række år stået i den diplomatiske tjeneste og var derpå bleven kancelliråd og arkivar i kan-

¹⁾ A. Hojer, Friedrich IV. Leben, II 20.

cellet (1705). Amthor var juridisk professor i Kiel, indtil han i året 1713 sluttede sig til den danske sag og blev medlem af den ny oprettede regeringskommission for hele hertugdømmet Slesvig; året efter udnævntes han til kongelig historiograf og fik adgang til de gottorpske og kongelige arkiver for at føre den literære kamp mod hertughuset. I denne lagde han megen dygtighed, stor historisk kundskab og et ivrigt dansk sindelag for dagen. Han døde iøvrigt, før forhandlingerne om indlemmelsens form og udstrækning var tilendebragte (den 21. Februar 1721).

Amthors skriftlige svar på Hagens mundlige forespørgsler er bevaret (Tillæg 1, dat. 21. Nov. 1720). Han har bedet ham om at gennemgå sine optegnelser for at se, hvilke former der forhen havde været i brug ved hyldingen, ligesom han skulde udtale sig om hyldingseden osv.: endvidere har han ønsket en fremstilling af Sønderjyllands historiske forhold til rigets højeste domstol. I første henseende henviser Amthor i sit svar til mulige optegnelser fra 1684, da kong Kristian V modtog hele hertugdømmets hylding under lignende forhold som nu, men udtaler iøvrigt, at der i Lünigs «Reichsarchiv» må findes mangfoldige eksempler på hyldingsceremonier fra samtiden og den nærmeste fortid. Med hensyn til eden indskærper han, hvad det her især må komme an på. Alle bør aflægge den, adel og uadel, særlig stædernes råd og gejstligheden, og den bør affattes således, at den afskærer alle reservationes mentales. Kongen skal hyldes som eneste herre og suveræn arvekonge og dette skal også gælde hans kongelige arvinger og descendenter; den som ikke vil aflægge en sådan ed, vil derved udpege sig selv som ilde-sindet. Eden bør aflægges skriftlig under hånd og segl.

Med hensyn til højesterets forhold til Sønderjylland

var Amthor hildet i en beklagelig historisk fejltagelse. Det har åbenbart været kancelliets ønske at finde en historisk hjemmel for udvidelsen af denne domstols jurisdiktion til hertugdømmet, men Amthor stod i den formening, at højesteret svarede til de middelalderlige lands-ting, og oplyste, at hertugdømmet havde haft sit særlige ting på Urnehoved. Han overså herved, at højesteret har udviklet sig af kongens retterting og danehoffet, til hvilket sager kunde indankes fra de almindelige ting, også i Sønderjylland. Privilegiet af 1524, hvorved dette forhold ophørte, antog han derfor for at have været rettet mod fremtidige mulige misbrug, istedenfor at det i virkeligheden var rettet mod et ældgammelt historisk fællesskab. Alligevel frarådede Amthor ikke ubetinget at indføre appel til højesteret, men han mente nærmest, at den burde begrænses på samme måde som den holstenske adels appel til rigskammerretten. Imidlertid synes hans historiske oplysninger i dette punkt strax at have dræbt den fuldt berettigede tanke at genoplive et fællesskab, som havde sin naturlige forudsætning i det fælles grundlag for lovgivningen.

Idet der iøvrigt ikke er grund til at dvæle ved enkelthederne i Amthors forslag og betragtninger, skal kun hans opfattelse af hertugdømmets politiske fremtid endnu fremhæves. På den ene side lægger han da hovedvægten på, at hele den hidtilværende forfatning er fuldstændig ophævet. Kongen er enevældig herre og bør ikke stadfæste nogen stands særrettigheder, alting afhænger for fremtiden af hans frie bestemmelse: *«Dann da durch die gegenwärtige Veränderung antiqua rerum facies in den vornehmsten Hauptstücken gänzlich aufgehoben ist, so werden die Herrn Edelleute und andere Unterthanen alles was*

ihnen von alten Privilegien gelassen wird, um so viel eher vor einer blossen königlichen grace annehmen.» På den anden side er det et hovedpunkt, at alt fællesskab med Høsten er fuldstændig og for bestandig afskaffet. Han formoder nok, at den slesvigske adel vil bede om at få sine privilegier stadfæstet, således som det forhen havde været tilfældet ved hyldingerne: »doch glaube ich nicht, dass sie (die Noblesse) sich so weit vergehen und auf eine präterdirte Fortsetzung der ehemaligen Communion verfallen werde«. Skulde det imidlertid ske, så kan han alt i forvejen tænke sig, hvilke grunde den vil anføre, og vil med lethed påtage sig at modbevise dem.

Nogen tid efter blev der skrevet til de to gamle og erfarne statsmænd T. B. Jessen og K. Gensch v. Breitenau (10. December, Tillæg 2¹). Den første af disse, en præsteson fra Store Vi ved Flensborg, dengang 72 år gammel, havde som oversekretær i det tyske kancelli haft en væsentlig del i hvad der skete i året 1684; han havde derpå været brugt i udlandet og var fra 1713 præsident i den slesvigske overret og regeringskommission. Breitenau var en olding, som i 50 år havde været regeringens konsulent i de statsretlige spørgsmål i hertugdømmerne; han var oprindelig kommen hertil som hertugen af Pløns repræsentant i det oldenborgske anliggende, men var bleven vunden for den kongelige tjeneste og havde vistnok forfattet så godt som hele den lange række stridsskrifter fra den følgende menneskealder. Han havde nu i mange år boet i

¹) Den i dette af Sehestedt paraferede og vistnok også affattede reskript givne fremstilling af det ved freden skabte retsgrundlag og kongens hensigter er ikke uden interesse, da det senere gik over i det første udkast til indlemmelsespatentet.

Lybek, men var endnu stadig, i sit 84. år, dansk «gehejmeråd»¹⁾.

T. B. Jessens svar er dateret «foran Gottorp, den 18. December», og altså skrevet strax efter modtagelsen af det kongelige reskript. Det begynder med en gentagen lykønskning til den opnaaede endelige fred og de dertil knyttede garantier: «dasz die göttliche Allmacht Ew. Königl. Maytt. zu langen und späten Zeiten, und Dero Königl. Nachkommen bis zu dem Ende der Welt die Früchte sothanen Friedens bei höchstbeglückter Regierung geniessen lassen wolle!»

Hvad arvehyldingen angår, da udtaler han sig for at lade den foregå uden sammenkaldelse af ridderskabet, ved kongelige deputerede på de forskellige steder; det vil være mindre bekosteligt og dog tilstrækkeligt. De hertugelige embedsmænd må dog i forvejen have erklæret sig for, enten at ville ansé sig for løste fra deres tidligere troskabsed (på grund af det forrige herskabs brud på traktaterne, landets inddragelse efter krigens ret og dets ældgamle egenskab af et dansk len) eller at ville opgive embed og bestilling og da stå frit lig andre ikke edfæstede indbyggere og med dem deltage i arvehyldingen. En vægring af denne må medføre udvandring.

Med hensyn til stædernes og landskabernes ældre privilegier og retssædvaner tilråder han som en nådessag at stadfæste dem, ligesom det skete 1684; men samtidig må det indskærpes, at ingen fremmed ret, særlig ikke kejserretten, således som det hidtil er sket, for fremtiden må påberåbes for domstolene, hvor kun kong Valdemars lovbog og de hjemlige forordninger har gyldighed. Advo-

¹⁾ Begge de nævnte mænd døde først i slutningen af året 1731.

katernes antal bør begrænses; de bør aflægge en forpligtende hyldingsed eller forlade landet, og der bør sættes en alvorlig straf for dem på at indblande fremmed ret i deres procedure. Den offentlige orden, som er kommen i forfald i hertugdømmet, må skærpes og politiet styrkes.

Medens Jessen som regeringspræsident således tager sagen praktisk og nøjes med en faktisk afskaffelse af landdagen og enhver politisk selvstændighed, går Breitenau som gammel statsretsforfatter ind på en omhyggelig undersøgelse af alle herhen hørende retsforhold; han gennemgår formerne for en tilknytning af landet, fremsætter formodninger om de vanskeligheder, som vil møde, og giver sine råd med hensyn til måden at overvinde dem. Desværre synes enkelte af hans indlæg at være gået tabte, men der er dog bevaret nok, enten i original eller i andres referat, til at man deraf kan få en tydelig forestilling om hele hans opfattelse af de pågældende spørgsmål.

Hans første brev er af 17. December og indeholder en forespørgsel om meningen med den kongelige ordre. Sagen er af vigtighed, siger han, da et helt hertugdømmes stat ligesom skal indrettes fra nyt af, og den er så meget vanskeligere, som det ikke er bekendt, om kongen, som mange holder for, tænker på at inkorporere hertugdømmet i Danmarks krone og for fremtiden regere det i alt som andre provinser i kongeriget, eller at beholde det som et separat hertugdømme, som det har været i nogle hundred år, under en særlig kongelig ene-arveregering. Dette sidste, mener han, vil mærkelig lette det hele forehavende og af visse åbenbare grunde («klar vorhandene Ursachen») være mest svarende til kongens interesse. Endvidere ønsker han en udtrykkelig tilkendegivelse af, om han kun skal udtale sig om de forhen hertugelige indbyggeres, eller

tillige om ridderskabets hylding, hvilket sidste vil være det vigtigste og det vanskeligste.

Dette brev fremkaldte et nyt reskript, ved hvilket det blev tilkendegivet Breitenau, at han skulde udtale sig både om ridderskabets og de menige indbyggers hylding og indsende et projekt til eden for hver især, ligesom han skulde fremsætte sine betragtninger over begge de berørte former for hertugdømmets tilknytning og deres konsekvenser.

Breitenaus svar indsendtes den 7. Januar 1721 og bestod af en større afhandling på 30 foliosider, der nu synes tabt¹⁾, og et endnu bevaret postskriptum på godt 6 foliosider. Efter kancelliets senere referat (Tillæg G) indeholdt hovedafhandlingen følgende punkter.

Der bør udstedes et patent til ridderskabet, ligesom det skete 1684, for at meddele det kongens hensigt og forberede det på den fastsatte hyldingshøjtidelighed; et udkast fandtes hoslagt.

Gejstligheden og stæderne skal aflægge eden for kongelige kommissarier; de nye stæder ligesom de ældre, der var repræsenterede på landdagene. Indbyggerne i amterne og landskaberne skal ligeledes sværge, særlig de godsejere som står i hertugelig tjeneste. Vil de hverken sværge eller sælge deres godser, skal disse sekvestreres.

Med hensyn til det slesvigske ridderskab udtalte Breitenau, at det burde skilles fra det holstenske, og han udførte denne tanke på 4 foliosider, ligesom han medgav en formel for dets hyldingsed. De tidligere privilegier for

¹⁾ Det fandtes endnu 1848 i det tyske kancellis arkiv; se Wegener, om den evige forbindelse mellem Slesvig og Danmark, i Antislesv.-holst. fragmenter X 26.

høje og lave mente han burde stadfæstes ved kongens nærværelse på Gottorp.

Endelig udtalte han sig om den mulighed, at hertugen af Gottorp vilde sende nogen for at protestere mod hyldingen, samt om hertugerne af Sønderborgs eventuelle fordring på medforlening med hertugdømmet; men disse udtalelser findes ikke refererede.

Det tilføjede postskriptum (Tillæg 3) gik ind på spørgsmålet om Sønderjyllands tilkommende regeringsform. «Da hertugdømmet under de nuværende forhold ikke kan vedblive at være forenet med Holsten, siger han, kommer det især an på det spørgsmål, om det er bedre for kongens interesse, respekt og gloire at indlemme det i kongeriget Danmark og regere det ligesom alle dette riges øvrige provinser, eller at beholde og beherske det som et særligt, for sig selv bestående suverænt hertugdømme.» For «at inkorporere og unere hertugdømmet med Danmarks krone» taler nu efter Breitenaus mening tre ting, medens sex grunde taler derimod. Først kongelovens 19. artikel, der bestemmer, at alt, hvad der erhverves af nogen konge, skal blive uadskilleligt hos kongeriget og gå i arv til mænd og kvinder. Endvidere den omstændighed, at det er et ældgammelt dansk len og derfor kan siges at være vendt tilbage til lensherren. Endelig fordi regeringen i så fald vil være simplere og billigere: et par landsdommere med appel til højesteret, rentekammeret i København osv. Disse grunde afkræfter han dog selv ved at gøre gældende, at Sønderjylland fra 1326 har et udtrykkeligt privilegium på ikke at blive forenet med kongeriget, hvilket privilegium ikke er ophævet ved kongeloven, men synes at være udtrykkelig stadfæstet af kong Fredrik III ved

Sønderborgernes forlening til fælles hånd. Med hensyn til det ældgamle forhold forud for forleningen afviser han derimod den historiske betragtning og hævder, at regeringsformen er et politisk, ikke et historisk spørgsmål. Hensynet til regeringens billigere indretning afviser han som underordnet for en stor potentat.

Efter denne mildest talt svage kritik af de tre første grunde, går han over til de «uovervindelige vanskeligheder og hindringer», som stiller sig i vejen for indlemmelsen. Hele landets stat måtte der vendes op og ned på; en ny lovbog måtte indføres (således som det jo uden vanskelighed havde fundet sted i kongeriget få år tilforn) og en del gamle skikke aflægges; indbyggerne vilde beklage sig bittert over alt dette og overløbe kongen med forestillinger osv. Af denne grund, fortsætter han, har heller ikke Frankrig, Savoyen og Østrig indlemmet deres ny erobrede lande i de ældre, men har ladet dem vedblive at bestå i deres forrige stand med hensyn til love og administration. Alt vil stille sig langt simplere, dersom dette ligeledes udføres i Sønderjylland; overretten på Gottorp kan vedblive at bestå, dermed er det hele gjort; lovgivningen kan da efterhånden egaliseres imellem de forhen adskilte dele af hertugdømmet.

For sin anskuelse anfører han endelig «en anden hemmelig og vigtig grund» af kongeloven, men «af visse sønderlige grunde» vil han ikke vove sig så langt ud med sine forklaringer.

Til slutning udtaler Breitenau sig for, at kongen bør forandre sin titel således, at han kalder sig «suveræn hertug til Slesvig, også hertug til Holsten osv.», i modsætning til de andre hertuger (af Sønderborg), som kalder sig «af Slesvig» paa grund af de små len, som de endnu

ejer, eller den fordring på fælles-hånden, som de prætenderer. Han drofter endelig spørgsmålet om det fremtidige forhold til hertugen i Holsten osv.

Kongen takkede den 18. Januar for de modtagne udførlige udtalelser, men beder Breitenau nærmere at angive, hvad han mener med sine hentydninger til kongelovens hindring for Sønderjyllands indlemmelse, samt til forholdenes ordning i Holsten.

Herpå svarede Breitenau igen under 4. Februar med et brev på 12 foliosider. Desværre indeholdes besvarelsen på hovedspørgsmålet dog ikke heri, men var tilføjet på et (tabt) bilag, vistnok for kun at læses af kongen personlig. Han har i dette bilag anført «eine und andere leicht begebenliche casus», «wodurch die Sache verhoffentlich satsam wird erklärt sein», og beder kongen om undskyldning for sin frimodighed (Tillæg 4). Derpå går han over til andre spørgsmål, som senere er faldne ham ind. Således kunde der være tale om at henvise det slesvigske ridderskab med sine døtre til det lille Johannes kloster ved Slesvig, medens det holstenske vilde beholde tre store frøkenklostre for sig. Denne konsekvens af ophævelsen af det samlede ridderskab vilde han dog ansé for unødvendig, da man flere steder i Tyskland har fællesskab om klostre mellem lande, der har helt forskelligt herskab. Efter derpå at have drøftet fordelene ved fortsat fællesskab i regeringen i Holsten, ender han med at fremsætte det spørgsmål, som han mener må klares, om hertugerne af Gottorp i henhold til overenskomsterne fra tiden før 1657 skal beholde en eventuel arveret til Sønderjylland, og om dette i så tilfælde skal være len eller suverænt hertugdømme? Af besvarelsen heraf vil det til dels afhænge, om kongen fremdeles kan give dem titel af «hertuger af Slesvig».

Det er ikke vanskeligt at se og vil senere blive nærmere eftervist, at Breitenaus betænkeligheder ved en fuldstændig indlemmelse er begrundede i Sønderborgernes, især de plønske hertugers af kong Kristian V stadfæstede arveret. Kongelovens anseelse og ukrænkelighed vilde da efter hans anskuelse engang i tiden kunne komme til at lide et skår, når det kongerige, hvis udelelighed den hævder, dog skulde komme til deling mellem forskellige arvinger.

Denne opfattelse er i god konsekvens af Breitenaus stilling til hele denne sag; han havde selv været med til at sikre Plønerne deres ret til forlening med fælleshånden på Sønderjylland. At spørgsmålet om hertugdømmets fremtid nu af de krigsførende magter var afgjort som rent politisk, var for ham kun den ene side af sagen; den vedbliver for ham bestandig tillige at være en indviklet retssag, som skal paadømmes efter legitimitetens love. Idet kongen påberåbte sig at have erhvervet det suveræne hertugdømme Slesvig-Gottorp med krigens ret, var det jo ikke blot fuldstændig og for bestandig tabt for den regerende hertugslægt (med mindre den kunde erobre det tilbage), men selvfølgelig også for alle dens eventuelle arvinger, og den suveræne konge måtte frit kunne fastsætte arvefølgen i det hele genforenede hertugdømme. For Breitenau dukkede derimod bestandig forestillingen om de bagved liggende slægttraktater op: Sønderjylland vedblev at være Oldenborgernes slægtarv, medens Danmark var kong Frederik III's arv for alle tider. Efter denne betragtning måtte dette hertugdømme altså konsekvent være undtaget fra den øvrige verdens politiske vilkår: ved en eller anden transaktion at kunne komme ind under andre statsretlige forhold; ellers kunde jo suveræne lande erobres, len forbydes og inddrages, rigslande til- og fra-

dommes fyrsterne; kun her skulde en afgørelse være umulig!

Der er opbevaret en række bemærkninger af kong Fredrik IV til Breitenaus skrivelser, uvist fra hvilken tid. Kongen udtaler sig i det hele om hyldingen og dens ønskeligste form (Tillæg 5). Af særlig interesse er her hans ofte gjentagne bemærkning om inkorporationen. Han er «platter dings» for de tre grunde, som Breitenau havde opstillet for indlemmelsen i kongeriget, og «kan slet ikke finde», at de sex andre kan opveje dem: «alligevel finder jeg sagen af den importance, at man ikke behøver strax at forandre dette (Slesvig som separat suverænt hertugdømme), men lidt efter lidt, og således at overretten i Slesvig ret vel indtil videre kan beholdes istedenfor en regering».

Endelig den 26. Marts indleverede de to assessorer i det tyske kancelli, Frans von Hagen og Fredrik Esmarch (en præstesøn fra Klægsbøl ved Tønder, som havde stået i kancelliet fra 1684), på oversekretæren Kristian Sehesteds ordre, en forestilling til kongen på grundlag af alle de indkomne betænkninger (Tillæg 6). De mente, at man i det hele burde følge Breitenaus råd, særlig med hensyn til Slesvigs selvstændighed, idet de dog ikke indlod sig på hans statsretlige betragtninger. Særlig mærkelig er dog kun deres ytring om de protesterende godsejeres behandling. Breitenau havde tilrådet at sekvestrere godserne ligesom i 1684, men de tilråder at konfiskere dem: «såsom det nu forholder sig ganske anderledes end i 1684, da den hertugelig-slesvigske del nu er garanteret hans kgl. maj. for evig, medens der til hin tid slet ikke var udsigt til sligt, således at altså sagerne nu, gud være lovet, er kommen i en helt anden gænge».

Hermed endte disse forhandlinger, som i det hele havde en rent foreløbig karakter, for først at genoptages i Avgust måned. Måske afbrødes de tildels for om muligt at skaffe en mindelig overenskomst med Gottorperne tilveje, hvorved jo det hele spørgsmaal vilde simplificeres meget. Men de fra denne side opstillede fordringer forekom de danske statsmænd alt for vidtgående. Den 17. Maj krævede gehejmeråd Bassewitz i samtale med den danske afsending Westphalen i Riga: Pinneberg og Segeberg, arveretten til Pløn, bispedømmet Lybek i 6 slægtled og understøttelse til tronfølgen i Sverig. Sehestedt svarede, at disse forslag var «trop absurdes pour y faire quelque reflexion serieuse», et bevis på, at Danmark folte sig sikkert i sin politiske stilling. Det er iøvrigt vel værd at lægge mærke til, hvorledes Bassewitz ved denne lejlighed omtalte ridderskabet. Det vilde, sagde han, ved alle midler modsætte sig et forlig på dette grundlag, «massen sie lieber den Herzog am Bettelstab sterben und das Königreich Dänemark in lichter Lohe brennen sehen möchten, als die Trennung des Schleswigschen von dem Holsteinischen und in dem Herzogthum Schleswig die Aufhebung der gemeinschaftlichen Regierung».

Kort efter optoges hoffet og regeringen af andre anliggender. Efter kongens formæling med Anna Sofie var hendes svoger Ulrik Adolf Holstein bleven storkansler (Juni) og strax efter ledsagede han kronprinsen til Tyskland til formælingen med Sofie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach (3. Juli). Hyldingen på Gottorp blev derefter udsat til deres tilbagekomst, der fandt sted i de sidste dage af Avgust. Det ny formælede par blev ledsaget til Gottorp af den danske og slesvigske adel og modtoges her af

kongen og dronningen (den 28. Avgust). Hyldingen fandt derefter sted den 4. September. —

Af de i vinteren 1720—21 førte forhandlinger fremgår det med tilstrækkelig tydelighed, hvorledes alle parter efter freden i Fredriksborg opfattede Sønderjyllands stilling. Om to ting var alle enige: først, at hertugdømmet var bleven politisk adskilt fra Holsten; dernæst, at det var kommen i væsentlig samme stilling som 1684, under den danske konges suveræne højhed og i hans suveræne eje. Vi skal et øjeblik dvæle noget nærmere ved disse to kendsgerninger.

Fællesskabet med Holsten var indtil 1720 et hovedpunkt i Sønderjyllands offentlige ret. Oprindelsen dertil lå langt tilbage i tiden, i middelalderen. Den holstenske adel, ført af sin stridbare greveslægt, havde erobret landet op til Kolding, ligesom den forhen havde underkastet sig det vendiske land Vagrien og ligesom den senere underkastede sig det frie Ditmarsken; navnet Holsten og Holstenere («Holster») omfattede politisk, og for adelens vedkommende også socialt, det hele land fra Hamborg til Lybek og Ribe. Efter Erik af Pomerens ihærdige kampe fremtrådte Sønderjylland dog igen som en selvstændig politisk landsdel, et dansk len, og i kong Kristian I's håndfæstning 1460 betragtedes de to lande som sideordnede og lige berettigede i et politisk fællesskab, hvert med sine ejendommeligheder og sin statsretlige stilling.

Først 100 år efter indtrådte der en yderligere udvikling og udklaring af disse forhold. Det politiske samliv med Danmark havde draget begge lande over imod kongeriget og Sønderjyllands overvægt i forbindelsen var nu kendelig i alle forhold. I kong Fredrik II's tid fastslås hertugdømmernes offentlige ret for lange tider. På land-

dagen i Flensborg 1564 vedtages faste regler for fællesregeringen, medens stændernes ret til at begrænse hertugslægtens arveret til landenes regering hævdes; Hans af Sønderborg kunde ikke opnå hylding som «regerende herre». For fremtiden skiftes de «valgte» hertuger til at føre forældet i fællesregeringen et år ad gangen. Hver styrer sine amter med tilhørende gejstlighed og stæder, men hele adelen med sit bøndergods, og de gamle stæder i politisk og judiciel henseende, sorterer under en fælles regering. Overfor denne står landretten som fælles overste domstol og landdagen som deltager i den almindelige lovgivning og udskrivningen af skatter; den tager sig af det fælles forsvarsvæsen og repræsenterer landene udadtil. Delingen af amterne opfattes som politisk betydningsløs, landene udgør retlig et eneste politisk «korpus».

Få år efter udgav de regerende hertuger en landretsordning, som fastsatte reglerne for retsplejen, og i året 1579 afgjordes den mangeårige lensstrid om Sønderjylland ved forliget i Odense. Når undtages dette sidste, som igen ophævedes ved freden i Roskilde 1658, holdt dette grundlag for den offentlige ret sig væsenlig uforandret indtil okkupationen af de gottorpske lande i året 1713.

Alle var, som vi så, efter Fredriksborgfreden enige om, at dette nu måtte opgives, og det blev i virkeligheden fuldstændig opgivet. Det var ingeniende en nødvendig følge af territorialforandringen. Fællesskabet i regeringen havde ikke sin forudsætning i en ligelig fordeling af landområdet; den kongelige del havde tværtimod siden 1564 været $\frac{1}{3}$ mindre end den gottorpske, da Sønderborgernes del var udskilt af den. Der vilde altså principielt intet have været til hinder for fremdeles at betragte de to hertugdømmer som ét politisk korpus, med en fællesregering for

adelsgodset osv., samt en fælles politisk repræsentation og organisation; forandringen vilde da være indskrænket til, at kongen nu sad inde med en overvejende del af amterne.

Det manglede ikke på forsøg i denne retning. Ridderkabets stemning er tilstrækkelig karakteriseret i de foran citerede ytringer af Bassewitz, i en almindeligere form fremtræder tanken i en samtidig supplik fra «sämtliche des H. Schleswig eingessene Unterthanen». Dette mærkelige aktstykke, hvis oprindelse neppe mere kan efterspores, begynder med en lykønskning til freden og erhvervelsen af det hele hertugdømme, og går ud på at få det gamle justitskancelli (i Glykstadt) genindsat. Ansøgerne beder kongen betænke, at når det ene af de to fyrstendømmer lider, det andet nødvendigvis vil gå til grunde med det, hvorfor de besværger ham ved Kristi vunder: «denen anitzo sich sonder Zweifel häufig findenden landverderblichen Vorschlägen wegen allerhand Neuerungen kein Gehör geben, vielmehr es zum soulagement der armen Eingesessenen beider Fürstenthümer . . . bei dem alten, wobei es sich gottlob seit einigen seculis so wohl befunden, lassen».

Men dette skete ikke, og at det ikke skete må der tillægges den største vægt. Hvad der skete var, at Sønderjylland exkorporeredes af det politiske korpus Slesvig-Holsten. Holsten vedblev at hvile på det gamle retsgrundlag; der var fremdeles en fællesregering med den gamle myndighed, og alle de gamle aftaler og retssædvaner vedblev at bestå. Men Sønderjylland var ikke mere indbefattet under dette fællesskab, det havde kun én «regerende herre», både for amterne og for adelen. Det var den middelalderlige erobring af det danske hertugdømme, som Holsten hermed havde tabt.

Hermed var da Sønderjylland foreløbig uden politisk

forbindelse til nogen side; det ejedes af kongen som suveræn landsherre og det måtte stå til ham som «første erhverver» (primus acquirens) at fastsætte dets fremtidige skæbne. Ikke blot de gottorpske amter havde han vundet, ikke blot fælledelen var han bleven eneherre over, også den gamle kongelige del havde han erhvervet i en anden forstand og til en fuldere ejendomsret end den, hvormed den forhen havde tilhørt den kongelige linje. Hele hertugdømmet havde forhen, ligesom endnu Holsten, tilhørt det oldenborgske hus, således at visse linjer stillede de for tiden «regerende herrer», men arvegangen var fastsat og hele slægtens arveret i mandsstammen anerkendt. Dette var nu forbi for hele Sønderjyllands vedkommende, efterat kongen og Danmarks krone havde fået det garanteret af de krigsførende magter og udskillelsen af det gamle retsforhold derefter havde fundet sted. At de danske statsmænd opfattede sagen således, fremgår tydeligt nok af alle de bevarede udtalelser.

Sagen stod væsentlig ligesom ved indlemmelsen 1684; til denne gik man stadig tilbage i tanken. Vel havde det tyske kancelli øje for, at der var kommen et nyt politisk moment ind ved garantierne, men det fremdrog dog med forkærlighed alt, hvad der dengang var bleven fastsat og projekteret; man gik endog med Breitenau ind på at foreslå det samme patent og den samme edsformel ved hyldingen, kun med de nødvendigste forandringer.

Hvad der dengang var sket, var aldeles simpelt og klart en genoprettelse af det ene udelte hertugdømme, uden al forbindelse med Holsten, men tillige uden tilknytning til noget andet politisk korpus. Det hedder i patentet af 28. Juni 1684, at kongen har inddraget den hertugelige del af Slesvig og forenet den med sin egen, hvorfor ind-

byggerne (ridderskab osv.) skal aflægge hyldingseden til ham som deres eneste suveræne landsherre; og i eden siges der, at den gælder kongen og hans «retmæssige arvesukcessorer i regeringen».

Nogen tid efter nedskrev kongen imidlertid sin vilje med hensyn til hertugdømmets fremtidige retsforhold (22. November 1684). Det fremgår heraf, at han anså sig for ligeså utvivlsom herre over Sønderjylland, som hans fader ved kongelovens affattelse var herre over Danmark og Norge; som første erhverver af landet disponerer han derfor over det på selvsamme måde. «Vi haver til os taget, siger han, hans (hertugens) anpart af benævnte fyrstendom Slesvig og med vores andel kombineret og sammenføjet», og han vil derfor pålægge sine efterfølgere aldrig at tillade, at det igen bliver adskilt og delt, «men at det til evig tid udi et samlet corpo udelt, uadskilt og usepareret, under kongernes, vore arvesukcessorers regering forbliver». Ingen prins bør derfor nogensinde have len eller appanage i hertugdømmet, men hellere i kongeriget, når det skal være; der bør ikke mere holdes landdag, «eftersom det strider imod den kongelige suverænitet og højhed»¹).

At kong Fredrik IV kendte denne disposition, som var udstedt i to eksemplarer, af hvilke det ene var nedlagt på Rosenborg, det andet uden tvivl fandtes i hans egne gemmer²), fremgår tilstrækkelig af indledningen til hans egne regeringsregler for sin søn, idet han her giver sig selv det vidnesbyrd at have fulgt sin faders råd og efterladte anvisninger. Blandt andet sigter han herved utvivlsomt til dette brev og den senere tilføjede efterskrift:

¹) Kong Chr. V's Testamenter, ved J. J. A. Worsaae.

²) Det er tilligemed en række andre lignende dispositioner fra arveprins Fredriks bøger kommen til gehejmearkivet.

«Dette er siden i så vidt forandret ved restitutionen af hertug Kristian Albrekt 1689, hvilken sag vi vil befale gud og tiden.»

Men selv om det således var givet, at kong Fredrik IV tilsigtede det samme som hans fader havde tilsigtet, så var det dog ingenlunde en følge deraf, at han skulde nøjes med at bruge de samme former eller nøjes med de samme forholdsregler, som havde stået til hans rådighed. Tværtimod, erfaringen fra hin tid talte derimod. Han havde derfor skaffet sig de store magters garantier og han stræbte efter tillige at skaffe sig Gottorpernes frivillige afkald. Da dette ikke lykkedes, måtte han nøjes med en betryggende anerkendelse fra indbyggernes side, og opmærksomheden henvendtes derfor igen på den forestående hyldning som en akt af gennemgribende betydning. Landet skulde ved denne lejlighed samtykke i kongens opfattelse af hertugdømmets nye statsret. Fra dette synspunkt tages sagen igen under overvejelse ud på eftersommeren 1721.

Det svage punkt i tilknytningen af 1684 var oprettelsen af et suverænt hertugdømme under kongen og «hans retmæssige efterfølgere», uden nærmere angivelse af arvefølgen og uden en til exkorporationen af det politiske korpus «Slesvig-Holsten» svarende inkorporation i Danmark. Vel var begge dele givne i den 1684 indførte faktiske regeringsform og i kongens testamentariske disposition, som efter den i Danmark bestående statsret var fuldt forpligtende; men den mulighed var dog ikke udelukket, at man engang i tiden vilde kunne påstå, at arvefølgen ingenlunde var bleven forandret ved hertugdømmets konsolidering, men endnu var agnatisk i linjefølge indenfor hele huset Oldenburg. Denne mangel undgik ikke opmærksomheden, da

man nu igen kom tilbage til at tage sagen op til fornyet overvejelse, og den blev derfor lykkelig undgået ved indlemmelsen 1721.

Fortjenesten heraf tilkommer, såvidt man kan se, så godt som udelukkende oversekretæren i det tyske kancelli Kristian Sehestedt. Han var en søn af Kristoffer Sehestedt til Nislevgård på Fyn, af den gamle sønderjydske slægt med tre søblade, gehejmeråd i kong Kristian V's tid. Som oversekretær i tyske kancelli efter Jessen (fra 1701) var han tillige udenrigsminister, og efterat være optagen i gehejmerådet (1708) fik han en betydelig indflydelse på rigets politik. I forening med Ditlev Vibe, som var oversekretær i det danske kancelli, repræsenterede han en udpræget national politik i kongens råd, i modsætning til de mere eller mindre europæiske strømninger, som iøvrigt gjorde sig gældende ved hove. De styrtedes sidst på året 1721 ved Holstein-Holsteinborgs voxende indflydelse, og Sehestedt, som havde giftet sig til Ravnholt, tilbragte derefter de sidste 20 år af sit liv som stiftamtmand på Fyn¹).

Det skal nu her være opgaven i det enkelte at eftervise, hvorledes det lykkedes Sehestedt som leder af det tyske kancelli og den, der havde referatet af alle didhenhørende sager i konsejlet, at give hyldingen samme både skarpe og fyldige præg som det, han som udenrigsminister havde givet forhandlingerne om en endelig bilæggelse af det sønderjydske spørgsmål.

¹) Hojer, I 157. 292. osv. Danske Atlas III 474. VI 633. Hist. tidskr. 5. række III 20 f. Udsigt over de danske rigsarkivers historie, s. 60 f. 268 f.

Da i året 1815 det statsretlige forhold mellem Sønderjylland og Holsten igen fik betydning i anledning af den i forbundsakten af 8. Juni s. år fastsatte bestemmelse, at der i alle forbundsstater skulde indføres «eine landständige Verfassung», var det i virkeligheden gået fuldstændig iglemme. Man forbavses ved at gøre sig bekendt med den tids overvejelser mellem danske statsmænd. Præsidenten i det tyske kancelli Otto Moltke, yngre søn af Adam Gottlob Moltke på Bregentved, syslede hele den følgende vinter i al stilhed med det spørgsmål, hvorvidt de gamle landsprivilegier hjemlede Slesvig en ret til deltagelse i en eventuel forfatning for Holsten, uden at kunne komme til klarhed over det. Han lod kancelliets arkivar, historikeren Henrik Behrmann gennemgå akterne fra 1721 og give en fremstilling af de historiske tildragelser og deres retlige fortolkning, og skønt denne udførte sit hverv med dygtighed, lykkedes det dog ikke Moltke selv at komme til nogen klarhed på dette punkt. Man kan måske sige, at denne omstændighed er bleven skæbnesvanger for os. Den bragte kancellipræsidenten, hvis danske sindelag og hengivenhed for kongehuset var hævet over al tvivl, til i hele sin lange embedstid at holde alle de historiske dokumenter tilbage, ligesom han efter evne forhindrede, at den statsretlige strid optoges fra dansk side. Hans tvivl bredte sig til de andre statsmænd, som ikke på første hånd havde studeret spørgsmålet, og som det synes til selve de regerende konger.

Tingen var den, at man i 1815 og senere savnede det nødvendige kendskab til tidligere tiders politiske forhold. Ligesom man var uvidende om lensforholdenes rette betydning, havde man tabt traditionen om de ældre konstitutionelle former. Moltke fremsætter derfor alt den

indvending mod indlemmelsen, som senere først og sidst blev gjort gældende af de slesvigsholstenske jurister, at arvehyldingen ikke havde fundet sted i de gamle kongelige amter og at deres forhold til den danske krone, såvel som deres statsretlige forhold i det hele, altså ikke var bleven paavirket af begivenhederne 1721. Denne del af hertugdømmet var heller ikke indbefattet i den senere transaktion med Rusland, og grundlaget for dens offentlige ret var altså stadig suverænitetetsdiplomet af 1658 og de arvelove, som dengang havde været gældende. Om denne tap drejer sig i virkeligheden hele den anti-danske opfattelse, idet den iøvrigt antager en dobbelt form: enten bliver den stående herved og tilkender altså kongehuset en ubegrænset arveret til den gottorpske del, eller den går videre og påstår, at denne 1721 indlemmedes i den kongelige og tillige med denne gik ind under en fælles arvelov i Oldenborgernes agnatiske linjefølge.

Det vil i det følgende blive godtgjort, at begivenhederne 1721 både i deres helhed og i alle deres enkeltheder går ud på det modsatte, på en fuldstændig kuld-kastelse af hele den ældre statsret og dens arvelove; men først og fremst vil det da være nødvendigt at fjerne den af Moltke fremsatte tvivl om, hvorvidt den kongelige del droges med ind under forandringen.

Når denne tvivl overhoved har kunnet komme op, og når den, som det synes, aldrig fra dansk side mødte det rette afgørende svar, da var det fordi den konstitutionelle tradition var så aldeles afbrudt. Det væsentlige ved hyldingen 1721 var ikke den ed, som blev aflagt i de gottorpske amter, men den som landets adel aflagde på Gottorp; den første var nemlig (statsretlig) en troskabsed, aflagt af undersåtterne til deres konge, den anden en po-

litisk hyldingsed, aflagt af hertugdømmets repræsentation og forpligtende på dets vegne. Men repræsentationen stod for hele hertugdømmet, også den kongelige del, og hvad den gik ind på forpligtede alle indbyggerne; troskabseden var derimod selvfølgelig overalt i de kongelige stæder og amter bleven aflagt strax efter tronskiftet (1699) og behøvede ingen gentagelse 1721.

Thi hvad var det for en forsamling, som hyldede kong Fredrik IV på Gottorp den 4. September 1721? Skønt ordet ikke bruges, eller vel endog omhyggelig undgås, må den dog utvivlsomt kaldes en landdag, således som man plejede at indkalde den til hyldingen. En betragtning af forholdenes udvikling i den henseende vil tilfulde godtgøre dette.

Lige fra valgrettens tid var det en vedtagen skik, at ethvert hertugskifte konstateredes af en landdag. Den nye hertug fremstillede sig til hylding og stadfæstede landenes privilegier; det var en akt, som svarede til kongevalget og håndfæstningens vedtagelse i kongeriget.

Kong Kristian V var den første, som afnødte stænderne en hyldingsed uden selv at være tilstede på landdagen og uden at stadfæste privilegierne i deres tidligere udstrækning. Den 2. Juni 1671 underskrev adelen og borgerstanden hyldingseden på et landdagsmøde i Rensborg, medens kongens stadfæstelseskongres er dateret samme dag i København. Det er underskrevet «an Eides statt» og givet stænderne efter aflagt arvehylding; privilegierne stadfæstes med forbehold af den i Slesvig indførte suverænitet og den i Holsten indførte førstefødselsret. I de brugte formler får hele den gamle statsret, med landdagen som en omfattende repræsentation, endnu sit traditionelle udtryk, således som det gentages i århundredernes løb, efter

at almuen forlængst faktisk er udelukket: «Prælaten, Ritter, Mannen, Rätthe, Städte, Einwohner der Fürstenthümer etc.»¹⁾.

Ved det næste hertugskifte indkaldtes der ligeledes til et hyldingsmøde (17. Avgust 1695); men navnet «landdag» er nu alt ilde set af de regerende herrer, det kaldes «eine absonderliche convocation». Ikke desmindre er det rettet til «Prælaten, denen von der Ritterschaft, Städten und gesammten Ständen unserer Fürstenthümer». Imidlertid hindrede den strax efter udbrydende langvarige strid mellem de to regerende herrer udførelsen af det kundgjorte forsæt, og hverken den unge hertug Fredrik eller hans umyndige søn Karl Fredrik eller kong Fredrik IV modtog den traditionelle hylding med privilegiestadfæstelsen. Denne var dog ingenlunde opgiven af stænderne, og neppe var det kommen til et forlig imellem fyrsterne, før ønsket om en landdag atter fremsattes med stor styrke.

I Kieler omslag efter hellig tre konger 1708 vedtog ridderskabet en forestilling til kongen og hertugen om forskellige anliggender, først og fremst imod den påtænkte ophævelse af fællesskabet og for indkaldelsen af en landdag til hylding og privilegiernes stadfæstelse. Adelen giver en vidtloftig fremstilling af hertugdømmernes forfatningshistorie tilbage til 1460, kalder sig selv for «stænder» og appellerer til herrernes kærlighed til deres «indfødte undersåtter, prælater, ridderskab, landskab, stæder og stænder».

Det ses heraf, at de virkelig repræsenterede stænders

¹⁾ En ejendommelig, meget betegnende formel bruges i konvokationspatentet af 2. Sept. 1639: „Prælaten, Ritter, Städte und gesammte Stände, denen auf unser Fürstenthümer Landtügen zu erscheinen und allda üblicher u. hergebracht Gewohnheit nach Stelle u. Suffragia zu führen oblieget u. zustehet —“.

antal nu er yderligere indskrænket, idet stædernes repræsentanter mangler. Det var i henhold til freden i Travendal af 18. Avgust 1700, i hvis tredje afsnit fællesskabet var begrænset til «Prælaten, Ritterschaft und gewissermassen über einige Städte»; Gottorperne havde alt tidligere søgt at udelukke den borgerlige stand. En endelig bindende aftale sluttedes i den henseende i Altona den 17. Juli 1709, i den store «reces», som skulde ende åringers stridigheder og indføre en endelig modus vivendi. Det hedder her i fjerde afsnit, at prælater og ridderskab fremdeles står under de to herrers fælles regering; stæderne nævnes ikke mere. I hemmelige tillægsartikler aftalte råderne endvidere, at man ikke mere vilde bruge ordet landdag, men derimod nok kunde gå ind på et møde med prælater og ridderskab til forhandling af offentlige anliggender¹).

Dette sidste forsæt blev dog ikke bragt til udførelse; thi da adelens repræsentanter holdt på at få en virkelig landdag istand, indkaldtes den ved patent af 14. Sept. 1711 til møde i Rensborg. Den skulde bestå af «Prælaten u. Ritterschaft samt und sonders». Der holdtes da også virkelig en regelmæssig landdag med tiltale og svar, klager og forhandlinger, hvorefter de kongelige og hertugelige kommissærer afgav endelig besked på det næstfølgende omslag i Kiel, den 25. Januar 1712. Ridderskabets første begæring var udskrivningen af en hyldingsdag for at privilegierne kunde blive stadfæstede, og denne begæring blev ingenlunde afslået, men som tidligere udskudt i en uvis fremtid. Den 27. April næsteftter ratificerede de regerende herrer hver for sig de afgivne svar og samtidig stadfæstedes

¹) Falck, Sammlungen z. Kunde des Vaterlandes I 241 - 316. (Sml. reces i Rensborg 1712, k. 7, der viser, at freden i Travendal fortolkedes som anført. Falck, Urkunden, s. 258.)

landenes privilegier omtrent i samme omfang som det var sket af kong Kristian V i året 1671. Det genoptagne møde sluttedes derpå definitivt den 4. Juni af de kongelige og hertugelige kommissærer: «*allermaaszen dann also zugleich hiemit auf special k. u. f. ordre die bisdaherige Land-Tags-Versammlung im Namen Gottes geschlossen*». Endelig gav kongen under 19. Juli s. år adelen en ny forsikring om, at det ingenlunde var hans agt, som det var bleven forstået i Kiel, aldrig mere at lade holde landdagsforsamlinger: «*aller maaszen auch Dero allergnädigste Meinung keines Weges dahin ginge, alle Landtags Versammlungen nach diesem in totum aufzuheben*». Det samme forklarede hertugen ¹⁾.

Samtidig blev der truffet en anden aftale mellem de to regenter. Ved forliget i Hamborg den 5. Januar 1711 enedes man om for fremtiden at fastholde den fortolkning, at fællesskabet gjaldt det adelige gods og dets ejere, uanset om disse var af adel eller ikke, således at som følge heraf også de borgerlige godsejere personligt kom ind under den fælles regering og den fælles jurisdiktion. Denne omfattede herefter altså igen såvel adelige som borgerlige, ligesom før freden i Travendal, kun at de borgerlige godsejere nu var trådte i stedet for stæderne «i visse forhold». Da derfor et par år efter den skarpsindige statsretslærer Amthor gav en udførlig fremstilling af ridderkabets retsforhold, udtalte han sig for, at man nu konsekvent måtte tilkalde de uadelige godsejere til landdagen. Denne som en repræsentation for hele landet og befolkningen skulde jo bestå af fællesregeringens «stænder», og medens stæderne var udskudte af fællesjurisdiktionen, var

¹⁾ Jensen u. Hegewisch, s. 225—50.

nu de borgerlige godsejere optagne i den. Iøvrigt oplyses det her, at sådanne i virkeligheden jævnlig var mødte på landdagene, ligesom det alt havde gammel hævde, at de henhørte under fællesjurisdiktionen; kun den udtrykkelige indkaldelse havde man efter gammel skik undgået¹⁾. Ved hyldingen 1684 underskrev godsejerne sammen med ridderskabet.

Der kan da efter det her oplyste ikke ret vel være tvivl om, at den til hyldingen på Gottorp indkaldte forsamling i virkeligheden var en landdagsforsamling. Patentet af 22. August 1721 indkaldte «Prælaten, sämtliche von der Ritterschaft und andere, so einige adeliche Güter im Herz. Schleswig besitzen», og som formål opgives hyldingen af kongen som eneste landsherre; kun navnet er undgået, således som man så gerne vilde det. Derimod afslog man ikke uden videre hertil at knytte en almindelig stadfæstelse af privilegierne og det tillodes stænderne at indgive et memorial med de traditionelle klagemål over rettens pleje og skattebyrden. Bønnen om fremtidige landdage i Sønderjylland blev ikke uden videre afslået, men som sædvanlig besvaret i svævende udtryk.

Når denne forsamling derfor hylkede kong Fredrik IV, så var det ikke enkelte mænd, hver i sit eget navn og på egne vegne, men det var hertugdømmets stænder. Der siges udtrykkeligt i patentet, at kongen vil, for at nå sit mål at forene den gottorpske del med den kongelige: «von den gesamten eingessenen Ständen unseres Herzogth. Schleswig, als Prælaten, der Ritterschaft, Städtén, Amts- und Landschafts-Einwohnern und Unter-

¹⁾ Historischer Bericht von der Schl.-Holst. Ritterschaft, 1714, s. 79 f. 73.

thanen die alleinige Erb-Huldigung einnehmen»; desuden vil han løse de gottorpske undersætter fra deres tidligere ed og tage dem under sin regering og i sin troskabsed. Samme tanke udtales, om man vil endnu tydeligere, i et noget senere reskript til generalsuperintendenten, idet det under 30. December s. år pålægges ham også at edfæste præsterne i de forhen fælles distrikter, som man hidtil havde glemt. Her lyder indledningen således: «Als wir nach ohnlängst eingenommener Erb-Huldigung sowohl von Prælaten und Ritterschaft des ganzen Herzogth. Schleswig als denen übrigen geist- und weltlichen Ständen in denen gewesenen fürstl. Schleswigschen Städten, Ämtern und Landschaften vor gut befinden» osv. Hyldingen svarer altså fuldstændig til de politiske garantier fra Englands og Frankrigs side, omfattende hele hertugdømmet. Denne hylding var en politisk akt, foretagen af hertugdømmets eneste repræsentation, ved en traditionel fiktion forestillende samtlige stænder. For yderligere tydeligheds skyld og af praktisk-politiske grunde afkræver man derefter også de stænder, som har været udelukkede fra repræsentationen, fordi de var henlagte under de enkelte hertugers særlige regering, den tilsvarende ed, men vel at mærke kun for så vidt som de forhen har stået under gottorpsk højhed og altså har været edfæstede til den fortrængte medregent. En tilsvarende edfæstelse af de kongelige distrikter vilde have været meningsløs.

Når der således ikke med føje kan rejses tvivl om, at hyldingen i året 1721, for så vidt som den foretoges af ridderskabet, var politisk forpligtende for hele hertugdømmet, så bliver spørgsmålet altså, hvad den gik ud på, hvilke forpligtelser den indeholdt. Hvad lovede stænderne

og hvad lovede kongen; var nogen berettiget til at gøre indsigelse og gjorde nogen indsigelse?

Det kongelige patent af 22. Avgust og edsformlen af 4. September 1721 har som bekendt været underkastede en talløs række fortolkninger; hvert ord og hver vending er bleven vejjet atter og atter, uden at man dog, som det synes, på noget punkt er nået til fuld enighed om den rette forståelse. Hovedgrunden hertil er uden al tvivl den fælles, at man har villet fortolke rent logisk og sprogligt uden det tilbørlige hensyn dels til tidens talebrug i det hele, dels til de dengang foreliggende faktiske vendinger i politisk diskussion i særdeleshed. Det vil imidlertid formentlig vise sig, at de to mærkelige aktstykker vel er tunge og indviklede i formen, men efter tidens tankegang klare i deres udtalelser og koncise i deres afgørelse. De foreligger i forskellige bearbejdelser, lige fra de første udkast af Breitenau til den endelig vedtagne form. Hver af disse bearbejdelser har sit særlige præg, sin bestemt gennemførte opfattelse af hyldingens betydning, en omstændighed, som selvfølgelig i høj grad letter forståelsen af den endelige redaktion. Det er en ikke uvæsenlig mangel ved de ældre danske fortolkningsforsøg, at dette forhold ikke i dem er bleven opdaget og fremstillet¹⁾.

Breitenaus udkast til eden (Tillæg 7) går ud på at hylde kongen som «alleinigen souverainen Besitzer und Erb-Regent des ganzen Herzogth. Schleswig», «alleinigen souverainen Herzogen zu Schleswig»: intet videre; intet

¹⁾ Koncepterne fandtes ved akterne fra 1684, som dog også var bleven gennemgåede 1846.

om efterfølgere, intet om en forandret statsretlig stilling. Dette projekt billigede de to assessorer i det tyske kancelli i deres forestilling af 26. Marts som formentlig tilstrækkeligt.

Svarende hertil redigerede Esmarch derpå efter Breite-
naus udkast et patent til stændernes indkaldelse. Det er skrevet på den originale koncept til det tilsvarende patent af 28. Juni 1684 og indeholder kun de nødvendige forandringer heri. Indledningen nævner den ved patent af 30. Juli 1714 foretagne okkupation af de gottorpske lande, både i Slesvig og Holsten, og optager iøvrigt den i reskript til Jessen og Breitenau (af 10. Dec. 1720) givne fremstilling af freden og de i den indeholdte garantier for hele hertugdømmet Slesvig og kongens hensigt at forene den gottorpske del med den kongelige under sin arveregering. Til gengæld lover han at stadfæste stændernes «wohlhergebrachte Freiheiten und Gerechtigkeiten». Om tanken med dette patent kan der ingen tvivl være; når kongen siger, at han ved freden har fået garanteret «die ewige und ruhige Besitz- und Beherrschung des ganzen Herzogth. Schleswigs und folglich auch des hiebevor gewesenenen fürstl. Antheils (für) Uns und Unsere Königl. Erb-Successores an der Regierung», og når han siger, at han i kraft af denne fred vil tage de tidligere gottorpske undersætter «unter unserer königl. souverainen und alleinigen Erb-Regierung», så er det ligefrem, at han tænker sig et suverænt hertugdømme Slesvig, garanteret kongerne af Danmark; hyldingen skal fra landets egen side stadfæste dette. Tilbudet om derimod at stadfæste frihedsbrevene slår yderligere den historisk udviklede selvstændighed fast. Når den fremtidige arvefølge slet ikke nævnes, da ligger det deri, at den selv-

følgelig må fastsættes af den suveræne konge og at det ikke trænger til nogen redegørelse for undersåtterne.

Disse udkast undergik imidlertid en ikke uvæsentlig forandring i kancelliet, uvist efter hvis initiativ; rimeligvis er det dog alt denne gang selve oversekretæren, som har taget sagen for. De ny koncepter er skrevne med en almindelig skriverhånd og senere atter rettede af Sehestedt selv.

Eden er her fuldstændig omarbejdet, henimod den virkelig brugte formel. Først og fremst er den bragt i direkte forhold til patentet som en politisk akt. Breitehaus projekt gik ud på, at eden ydes i henhold til den ved freden trufne afgørelse; det nye derimod konstaterer, at kongen har fundet for godt ved sit patent: «das vorhin gewesene fürstl. Antheil des Herzogth. Schleswigs mit dem ihrigen zu vereinigten und auf ewig zu inkorporiren», såvel som at tilkendegive ridderskabet, at det har at indfinde sig personlig hos ham for at tages i hans «alleinige Pflicht». Eden går derefter ud på, at vedkommende for sig og arvinger sværger til kongen som eneste suveræne landsherre, såvel som til hans kongelige arvesukcessorer i regeringen efter kongeloven.

Den tilsvarende form af patentet er mindre modificeret. Den har samme indledning, kun at okkupationen af Holsten udelades af omtalen som uvedkommende. Dernæst forstærkes udtrykket: «selbigen Antheil mit dem unsrigen zu vereinigten» ved tilføjelsen «und zu inkorporiren». De andre forandringer er uvæsentlige (Tillæg 8).

Sehestedts rettelser går ud på følgende. Patentet får en anden indledning; påberåbelsen af patentet 1714 udelades og der hentydes kun til «de i tryk udkomne skrifter», af hvilke det fremgår, at «hertugen af Holsten» til trods

for de højtideligste forsikringer har indladt sig i forståelse med kongens fjender og overgivet Tønning til dem, samt oprettet en traktat til deling af hans lande; Karl Fredrik har, efter at være kommen til skels år og alder, godkendt alt hvad der således er sket. Dernæst kommer den mærkelige tilføjelse til omtalen af, at kongen således har fundet sig foranlediget til at tage hertugens del af Sønderjylland i besiddelse: «als ein in beschwerlichen Zeiten unrechtmässiger Weise von der Krone Dänemark abgerissenes pertinens». Endelig er der tilføjet, at provsterne skal indfinde sig på Gottorp (sammen med adelen), medens de øvrige embedsmænd og indbyggere (ligesom efter de tidligere udkast) skal aflægge eden for de beskikkede kommissarier.

Eden er selvfølgelig bragt i overensstemmelse hermed. Den vigtige passus om Sønderjyllands ældgamle forhold til kronen er indsat på et særdeles heldigt sted: kongen har ved patentet «das vorhin gewesene fürstl. Antheil des Herzogth. Schleswigs mit dem ihrigen zu vereinigen und dero Krone als ein altes injuria temporum abgerissenes Stück auf ewig wieder zu incorporiren für gut befunden». De andre rettelser fremhæver kun yderligere edens betydning; handlingen kaldes ikke blot at træde i kongens «alleinige Pflicht», men også den «gewöhnlichen Erb-Huldigungseid in behöriger Form abzulegen». Ligeledes optages i eden den almindelige form for troskabsforholdet, hvorved den bringes over imod embedseden: (so gelobe ich) . . . «Ihr. Königl. Majest. und Dero Königl. Erb-Hauses Nutzen, Bestes und Vortheil in allem äussersten Fleisses suchen und befördern, Schaden und Nachtheil aber, aller Möglichkeit nach, warnen, verhüten und abwenden».

Det vil let ses, at de to aktstykker ved disse for-

andringer var bragte til at sige noget langt mere end der fra først af var udtrykkelig udtalt i dem, selv om den samme tanke i det væsentlige lå til grund for begge former. Vi skal i det enkelte gennemgå disse forandringer i deres sammenhæng og efter deres samstemmende betydning.

Formelt er der da først den forandring, at eden, som jo er det egenlig forpligtende dokument, kommer til at påberåbe sig patentet og derved tilegner sig dets indhold. Eden aflægges ikke, som først påtænkt, fordi der er sluttet en fred af et vist indhold, men fordi der har fundet en indlemmelse sted ved et kongeligt patent; dette støtter sig da atter til freden og garantierne. Samtidig hermed udelades løftet om, at stændernes frihedsbreve skal stadfæstes; ed og patent skal nu kun indeholde en forpligtelse for stænderne, ikke noget løfte til dem.

Det andet sæt forandringer har et hertil svarende reelt indhold. En simpel edfæstelse, foranlediget ved en fuldbyrdet erobring og foretagen på en landdag, vilde ikke have bragt Sønderjylland i noget direkte statsretligt forhold til Danmark; det var en sag udelukkende mellem kongen og hertugdømmet. Idet derimod eden henholder sig til patentet som en statsretlig akt, som en foretagen sammenknytning af hidtil adskilte landsdele, rettes opmærksomheden på noget mere; det bliver meningen at foretage en politisk forandring ud over den ved krigen og dens umiddelbare følger nødvendiggjorte. Denne landdagsedens grundlovgivende karakter, om dette udtryk tør bruges, henpeges der også til i det indskudte udtryk, at det er den sædvanlige arvehyldingsed. Man har vel fra tysk side gjort gældende, at der herved netop sigtedes til, at den hele handling var lig alle de foregående af samme

art, at intet nyt tilsigtedes¹⁾. Men udtrykket betyder ikke dette; det er den ved slige lejligheder, ved tiltrædelsen af en ny regent sædvanlige arvehylding. Således skriver hertug Fredrik efter sin tiltrædelse til kongen (6. Marts 1695), at han som sin faders «*rechtmässiger Landes-Successor und Nachfolger in der Regierung*» vil kræve «*die gewöhnliche Erbhuldigung*»²⁾. Den hylding, som krævedes i året 1721, kunde nu ingenlunde med hensyn til sit indhold kaldes «sædvanlig»; thi det var henved et par hundred år siden nogen hertug var bleven hyldet som eneregent, og endnu længere siden nogen var bleven hyldet som hertug i Sønderjylland alene. Derimod var den en hylding som andre, både her i landet og udenlands, således som de var «sædvanlige» ved en ny tiltrædelse.

Optagelsen af dette udtryk i eden er således en udtrykkelig tilkendegivelse af mødets retstiftende karakter, idet det iøvrigt selvfølgelig intet indeholder om den stiftede rets indhold. Kongen kan for så vidt godt hyldes som enehertug i modsætning til sin tidligere egenskab af delingshertug; men der kan også være sigtet til at han fra nu af står i et helt nyt retsforhold til landet, at han ikke mere er dets hertug, men dets konge.

Om det er det ene eller det andet, afgøres af de iøvrigt brugte udtryk og da først og fornemmelig af den udtrykkelige tilkendegivelse af, at kongen har villet indlemme Sønderjylland i sin krone, som et i onde tider løsrevet ledemod. Indførelsen af dette i eden og patentet er det egenlig afgørende moment i den nye

¹⁾ Neues staatsb. Mag. IX 254 ff.

²⁾ „Kurtze, jedoch gründliche Anzeige“ etc. (Febr. 1696), p. 54.

redaktion, den uomtvistelige kerne i Sehesteds tilføjelser; han har her grebet det lykkelige ord, som ikke kunde misforstås, ikke kunde bortfortolkes, medens alle de andre udtryk, hvor vel valgte de end er, levner plads til senere mistydning.

Endnu så sent som i året 1847, efter at grundene for og imod disse aktstykkers retstiftende karakter syntes at være udtømte, kunde man fra tysk side fremsætte det spørgsmål: Wann ist der Antheil Schleswigs injuria temporum der Krone abgerissen? — og besvare det med en påvisning af, at der herved sigtedes til freden i Roskilde 1658¹⁾.

Intet kan være mere oplysende med hensyn til den lethed, hvormed man i hin tid kom ud over de historiske undersøgelser; det har sit sidestykke i den hårdnakkethed, hvormed man i adskillige år modsatte sig anerkendelsen af *lex regia* som den danske kongelov. Men dette eksempel viser da også, hvor utilstrækkelig en blot sproglig eller en fra moderne historiske begreber udgående fortolkning af historiske aktstykker er. Der foreligger nemlig fra selve samtiden den mest uimodsigelige fortolkning af de brugte udtryk, og den foreligger således, at den med sikkerhed kan siges at have været samtiden så fuldt nærværende som nogen anden af de politiske fraser, der dengang betegnede partiernes synspunkter og formål.

Året efter at den danske historiograf Amthor havde udgivet sin bekendte «Historischer Bericht von dem vormaligen und gegenwärtigen Zustande der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft», skrev han «auf allergnädigstem Befehl» en lignende bog under titel: «In jure et

¹⁾ Nordalbingische Studien, IV 333 ff.

facto gegründeter Beweis der vielfältigen Treulosigkeiten, so das . . . Königl. dänische Haus von dem fürstl. Holstein-Gorttorfischen bisher erlitten» (1715). Titelen fortsætter efter tidens skik med at angive som bogens yderligere indhold, at der i den udførlig skal eftervises, «dasz das Herzogthum Schleswig durch offenbare Rebellionen und böse Intriguen der damaligen Holsteiner von der Krone Dänemark zum erstenmal abgerissen» —. Der gøres i denne bog udførlig rede for Sønderjyllands politiske historie. Det var oprindelig en dansk landsdel ligesom Nørrejylland, sproget det samme osv. Ved Holstenernes arge rænker og voldsomheder blev det løsrevet i året 1326 og en lov forfattet, som gik ud på at hindre dets genforening med kronen. Man lavede det til et hertugdømme, et «arvelen», «ikke uden en uoprettelig skade for kronen»; «en så herlig provins» «skulde aldrig kunne falde tilbage til sin gamle retmæssige herre». Selvfølgelig tillægger forfatteren ikke denne forbigående bestemmelse, som ophævedes få år efter, nogen betydning. Da hertug Henrik af Sønderjylland døde 1375, fortsætter han, havde Danmarks rige ret til igen at inddrage hans således ledigblevne len og at indlemme det i kronen¹⁾. Senere skilles det da atter fra riget, indtil det efter Adolfs død kommer tilbage, men efter Kristian I's delvis skilles derfra. Han anfører en samtidig forfatter, som spåede rettelig, at det engang vilde sandes, hvor ilde man havde set sig for, «als man das Herz. Schleswig, welches der Krone wieder zugefallen war, aufs neue davon abreissen lassen». Det ses da heraf, at Amthor holder selve bortforleningen,

¹⁾ Side 9: H., der . . . verstarb und also dem Reiche D. so viel mehr Recht hinterliess, sein nunmehr vacant gewordenes feudum wieder einzuziehen und der Krone zu incorporiren.

selv om den delvis sker til kongens person som hertug, for en løsrivelse fra kronen. Derimod bruger han ved omtalen af hvad der skete 1658 intet hertil sigtende udtryk, hvad der jo er ganske naturligt, da ophævelsen af lensforholdet kun var et nyt led i en kæde, hvis blotte tilværelse var kongerigets ubodelige skade. Ved indtagelsen af Tønning, Gottorpernes sidste faste plads nord for Ejderen, blev derimod «der Krone Dänemark ein Dorn aus dem Fuss gezogen» (S. 73). Hermed ender de dels voldsomme, dels fredelige forsøg på fra Holsten af at løsrive Sønderjylland fra kronen; Gottorps hertuger fortsætter de Rensborgske grevers bestræbelser; kampen har været stående i 400 år. Forfatteren kommer tilsidst tilbage til sine påstande, at Sønderjylland ved forræderi af de daværende Holstenere «zuerst von Dänemark als seinem natürlichen Körper abgerissen sei», at de følgende Gottorpere har fortsat samme værk og fuldendt det ved deres forbund med Sverig. Men herved har de tillige skrevet deres egen dom. Det hedder i den hemmelige traktat med Stenbök af 21. Januar 1713, at det er let at forudsé, at man fra dansk side vil tage Tønningens overgivelse for et fredsbrud, «und nicht nur die fürstl. Lande feindlich tractiren, sondern selbige gar unter seine Botmässigkeit bringen und sie des Herrn Herzogs Carl Friedrich Durchl. gänzlich zu entziehen bedacht sein», hvorfor man som løn for hvad der således voves betinger sig Pinneberg og Segeberg fra Danmarks krone. Efter denne selvskrevne dom, mener Amthor, vil det da også nok gå hertugslægten (S. 144. 143).

De udtryk og vendinger, som den kongelige historio-
graf her bruger, var selvfølgelig almindelig bekendte blandt
samtidens politiske mænd. Skriftet var officielt, den danske
konges politiske program; i krigsårene, da udsigterne jæv-

lig skiftede, var selvfølgelig disse tanker bleven drøftede atter og atter mellem modstanderne, den indfødte adel og de kongelige embedsmænd, kongens og Gottorpernes partigængere. Indenfor dette ordforråd måtte man altså søge de betegnende, for alle forståelige udtryk i den endelige afgørelse af striden.

Med dette for øje vil ingen heller nu kunne misforstå patentets og edens ord. Kongen fortæller (ligesom Amthor), at han ved Gottorpernes onde intriger «bewogen worden, des Herzogen Carl Friedrich zu Holstein gehabten Antheil im Herz. Schleswig als ein in beschwerlichen Zeiten unrechtmässiger Weise von der Krone Dänemark abgerissenes Pertinens wieder in Possession zu nehmen»; samt at han efter de modtagne garantier har besluttet «selbigen Antheil mit dem unserigen zu vereinigen und zu incorporiren»¹⁾. Edsformularen gengiver tanken heri således, at kongen ved sit patent har fundet for godt «das vorhin gewesene fürstl. Antheil des Herz. Schleswig mit dem ihrigen zu vereinigen und Dero Krone als ein altes injuria temporum abgerissenes Stück auf ewig wieder zu incorporiren». Det for-

¹⁾ Den danske kommissionsbetænkning af 1846 søgte med urette at tillægge dette dobbelte udtryk en særlig betydning ved at fortolke det som: „forene den hertugelige del med den kongelige og (sammen med den) at inkorporere den i kronen“. Dette strider mod al sproglig logik og imod tidens bevislige talebrug. Således siger Holberg i sin „Danmarks og Norges beskrivelse“ (s. 720), at det ene kommissariat (landetatens) er inkorporeret med det andet (soetatens). I bestemmelser for vajsenuset (22. Juli 1720) fritager kongen alle dem for personlig skat, som sig der opholder eller dermed er inkorporerede. I 1594 er kongen enig med stænderne i at erklære, at de to hertugdømmer er således „unirt und einander incorporiret“, at de ikke kan skilles, osv. (Waitz, Urkunden II 94).

hold, som genoprettedes, er tilstanden før 1326, da hertugdømmet udskiltes fra kongeriget, da det blev vedtaget, at samme mand ikke måtte være hertug og konge. Nu derimod slås det fast, at netop samme mand skal være herre og konge i begge lande, det er Danmarks krone, som vinder sit gamle len tilbage for evige tider. Om landet så skal styres særskilt eller som del af kongeriget, bliver det den enevældige konges sag at bestemme, det har intet med hyldingen at gøre.

Hertil svarer da nøjagtig den udtrykkelige anerkendelse af kongerigets arvefølge. Det oprindelige udkast (Breitenaus) udtalte sig aldeles ikke om arvefølgen, men nøjedes med en anerkendelse af kongen som «arve-regent». Den ældste redaktion af den nye formel har formen: «Königl. Erbsuccessoren in der Regierung vigore legis regiæ»; Sehestedt har rettet det til «secundum tenorem legis regiæ». Begge disse udtryk forekommer som betegnelse for retsbestemmelser i visse aktstykker, som f. ex. i fredstraktaten i Fontainebleau: *juxta tenorem pacis Westphalicæ, vigore tractatus W.* — Således siger kongen også 22. November 1712 i brev til kurfyrsten af Sachsen, at hans søn «vigore legis regiæ» under visse forhold har nærmeste ret til tronfølgen¹⁾. «Secundum tenorem» er dog om muligt endnu tydeligere eller indeholdt måske efter Sehestedts mening en nuance, som han foretrak, idet det kun henviste til kongelovens bestemmelser som regulerende arvefølgen, medens «vigore» kunde synes at henvise til den som adkomst.

Det vil være overflødigt at dvæle ved de fortolkninger af den nævnte passus, som blev fremsatte fra slesvig-

¹⁾ Geheime Registratur 1712, s. 363 ff.

holstensk side for at undgå at anerkende «lex regia» som brugt om den danske kongelov, der dengang forelå trykt under denne titel. At det skulde sigte til patentet eller til arveloven af 1650 er fuldstændig meningsløst. Af større vægt er den alt af Behrmann fremsatte påstand, at hele udtrykket går på det følgende, ikke på det foregående: «... Erbsuccessoren in der Regierung secundum tenorem legis regiae treu hold und gewärtig sein». Det skulde da tyde på den i kongeloven fastsatte absolute lydighedspligt.

Men også denne fortolkning er dog aldeles håbløs. Undersåtternes ubetingede lydighedspligt var i året 1721 ikke mere underkastet nogen tvivl og kunde ikke være genstand for et edeligt løfte. Troskabseden var absolut og havde alt dengang været det i lange tider. Skulde påberåbelsen af den i kongeloven formentlig indeholdte ubetingethed have nogen betydning, måtte det vel være i modsætning til enhver konstitutionel ret, altså en opgivelse af den politiske frihed. Men en sådan existerede faktisk ikke mere, ingen vidste bedre end landdagens medlemmer, at den var fuldstændig voldgivet kongens enevælde. Alligevel var man lige nær efter som før denne arvehylding og strax efter kunde man uden at møde nogen tilrettevisning gentage den gamle bøn om landdage. Kongeloven var som bekendt heller ingenlunde nogen hindring for afholdelsen af møder af en så tam natur, hvad der jo faktisk viste sig 1831.

Det er heller ikke så, at selve edens text taler for denne forståelse; thi ganske vist sætter den af ridder-skabet brugte trykte blanket et komma foran «secundum» osv., men et andet oplag af blanketten, som i stort antal brugtes i amterne, mangler dette komma, ligesom det ikke findes i hertugen af Glyksborgs håndskrevne ed.

Med andre ord: kommasætningen har her, som overhoved dengang, været bogtrykkerens eller skriverens sag og beviser intet.

Desuden kan der ingen tvivl være om, hvorledes denne vending er indkommen i eden. Den almindelige troskabsed (embedsed) havde lige fra 1660 overalt i kongens riger og lande lydt på suverænitet, absolut dominium osv., og desuden forpligtet den sværgende til at bidrage til at overføre denne regering på kongens «rechtmässige Erbsuccessoren (in der Regierung)». Således hed det også i hyldingseden 1684 (rechtm. E. in d. R.). Samme tanke skulde nu finde sit udtryk i hyldingseden 1721, men den skulde have et fuldt og utvetydigt udtryk; derfor ombyttes «rechtmässige E.» med en anførelse af den gældende arvelov: «E. in der R. secundum t. l. r.». Denne formel var ej heller ukendt i kancelliet. Det hedder i Kristian V's instrux for konsejlet (som Sehestedts fader altså havde haft til rettesnor i sit embed), idet kongelovens ukrænkelighed indskærpes, at ministrene skal trage efter, «damit sothane lex regia ... unverbrüchlich observiret, ... mithin die dadurch befestigte souveraine Erb-Regierung dieser Königreiche und Landen ... für uns und unsere königl. Erb-Successoren nach Verordnung mehrbesagter legis regiae unveränderlich ... beibehalten werde»¹⁾.

Anvendelsen af kongeloven på arvefølgen i Sønderjylland havde alt engang tilforn været genstand for en offentlig drøftelse. Da kong Kristian V efter sin svoger Kristian Albrekts død 1694 forespurgte, om der var et testamente efter ham, ved hvilket arvefølgen ordnedes, fik

¹⁾ (Gaspari) Urkunden und Materialien I 31 f. Instruxen er her fejlagtig henført til Fr. 4, skönt kongen kalder Fr. 3 for sin fader.

han et afvisende svar af sin unge søstersøn hertug Fredrik: ingen havde vel forlangt at se et testamente ved hans kongens, tronbestigelse. Kongen svarede, at man på Gottorp meget vel kendte kongeloven, men at han ikke vidste af, om der eksisterede en lignende familielov for hertugslægten. Det var nemlig vel almindelig bekendt, at der forhen havde været udstedt arvelove med fastsættelse af førstefødselsretten, stadfæstede af kongen for Sønderjyllands og af kejseren for Holstens vedkommende, men disse love måtte anses for ophævede ved den i 1658 opnåede suverænitet i det danske hertugdømme. Fra det øjeblik af kunde hver af de regerende herrer fastsætte frit, hvorledes der skulde forholdes med arvefølgen i hans del af Sønderjylland, og kongen forlangte derfor at få at vide, om den afdøde hertug ikke havde taget bestemmelser til fordel for sin yngre søn, hvis naturlige væрге han som morbroder måtte siges at være.

Fra disse forudsætninger må striden 1695 opfattes. Den ældre hertug Fredrik af Gottorp havde meget vel forstået den ret, han således havde erhvervet, og havde også virkelig stadfæstet førstefødselsretten i et testamente; hans ældste søn skal arve alle hans lande, hedder det, «*einhalten in unserm fürstl. Hause eingeführten, auch nachgehends von Kaysern zu Kaysern bestätigten, nunmehr auch von uns im Fürstenthum Schleswig aus unbeschränkter souverainen Macht bestärkten und erneuerten juris primogenituræ*»¹⁾. Men på selvsamme måde, forklares det fra kongelig side, har kong Fredrik III fastsat arvefølgen i kongeloven. Dette gav anledning til følgende polemik, samtidig med at efterhånden den i det foregående antydede

¹⁾ Anmerkungen über die Nachricht etc. (1696) Beilage Nr. 9.

opfattelse klarede. Den kongelige forfatter (Breitenau?) skriver først i «Nachricht wegen der zwischen Ihr. K. M. zu Dänemark und Herzog Fr. erwachsenen Irrungen» (1695), at hertugens udtalelse om, at der ikke blev fremlagt noget kongeligt testamente ved regeringsskiftet 1670, er meget nærgående: «nachdem lex regia Danica zu Gottorf nicht unbekannt, und dieser Punkt aus Ihr. Hoheit der Princessin des Herzogs Frau Mutter Eheberedung und der dabei stipulirten Renunciacion vor so lange Zeit den fürstl. Ministris schon sattsam bekannt gewesen» (s. 2¹).

Dertil svarede den gottorpske forfatter i sine «Anmerkungen über die Nachricht etc.» (1696), at han ikke vidste, at der 1670 var bleven gjort noget for at legitimere kongen: «dann was anjetzo in vorgedachter Schrift de lege regia Danica angeführet, davon haben Ihre Hochf. Durchl. so wenig Nachricht, als Sie auch annoch abzusehen vermögen, wie lex regia Danica im Herzogth. Schleswig einzuführen sein möge» (s. 8 f.).

Strax efter udkom det kongelige svar («mit königl. Vorwissen und Approbation zum Druck befördert»): Kurze, jedoch gründliche Anzeige — (Februar 1696): «Was dabei de lege Danica angeführet wird, als ob nemlich, nach des Schriftstellers Meinung, solche ratione des Herz. Schleswig keine Statt finden könne? verdiente wohl eine scharfe Antwort, . . . indem ihme als einem vermuthlich erfahrenen Bedienten billig nicht unbekannt sein sollen, dasz hier nicht de nomine legis regiae, sondern de dispositione legislatoris tanquam testatoris die Frage, und er dem . . . König Eriedrich III wohl nicht zu disputiren gemeinet sein

¹) Dette forholdt sig ganske rigtig, da Kristian Albrekt ved sin formæling 1667 blev gjort bekendt med kongeloven og sin bruds afkald på anden arveret end den i hin lov hjemlede.

werde, ob Ihre Mayest. dergleichen Disposition, wie in Regard der Kron Dänemark, also auch des Herzogthums Schleswig und Ihres daran habenden Antheils machen können?» (s. 9).

Herpå svaredes da atter fra gottorpsk side («Wahrhafter Bericht» etc., Marts 1696, s. 35 f.), at man havde forstået *lex regia Danica* om den danske lovbog, ikke om nogen kongelig disposition, som ingen kunde være så gal («so beraubten Verstandes») at ville gøre indsigelse imod¹⁾.

Derom var der altså enighed, at kongeloven strax ved sin udstedelse havde fået gyldighed for den kongelige del af Sønderjylland, således at arvefølgens orden og landets udelelighed herved var grundlovmæssig fastsat. Selvfølgelig kunde den dog ikke skabe nogen ny eller yderligere adkomst for kongeslægten i sin helhed, selve arveretten tilkom kun mandsstammen, selv om det modsatte af og til blev påstået, som i forhandlingerne med Pløn 1665.

Det må derfor også indrømmes, at «*Erbsuccessoren secundum tenorem legis regiæ*», dersom det stod ene eller skulde forklares blot efter sin ordlyd, vilde kunne lade en tvivl tilbage med hensyn til arverettens omfang; selv om denne ansås for begrænset til mandsstammen, tør det ikke benegtes, at udtrykket kunde være bleven brugt i henhold til opfattelsen fra 1695. Men det kunde aldrig have fundet sted i den forbindelse, i hvilken det kommer 1721. Når det bruges samtidig med påberåbelsen af gamle historiske minder om den danske krone, Sønderjylland omfattende ret, og når det sættes ind i edsformularen uden

¹⁾ Senere ytringer gentager kun det samme: „Antwort-Schreiben“ (Maj 1696) s. 28. „*Conspectus causarum*“, p. 13.

nogen udtrykkelig indskrænkning som en fortolkning af det vage: «rechtmässige Erbsuccessoren», så er eller var for hin tids mennesker enhver somhelst tvivl om dets rette forståelse udelukket.

Det kan da i det hele siges, at de fleste udtryk og vendinger i aktstykkerne fra 1721 vanskelig enkeltvis kan fastholdes som utvetydige betegnelser for fastslåede politiske eller statsretlige begreber, således som man fra begge sider forudsatte og søgte at fastholde i striden i fyrerrerne. Der er noget tvetydigt ved ordene: genforene, inkorporere, *lex regia* osv. Men det som giver fortolkningen sit faste uomtvistelige grundlag, er henvisningen til det historiske forhold som skal genoprettes, det forhold, at Danmarks konge som sådan også er Sønderjyllands hertug. Er dette givet, da er der ingen strid imellem de iflæng brugte udtryk: «at genforene den gottorpske del med den kongelige», «at inkorporere de to dele med hinanden» og «at inkorporere den gottorpske del i Danmarks krone som et løsrevet pertinens». Da falder også kongelovens arvefølge af sig selv. Enhver anden fortolkning må nødvendigvis støde an på afgørende punkter og vise sig uigennemførlig.

Endelig, og også dette må der tillægges en ikke ringe betydning, stadfæster hele det ved hyldingen brugte ydre apparat den i aktstykkerne nedlagte og gradvis skarpt udformede tanke.

Man nøjedes ikke med at indkalde de gamle «stænder», d. v. s. «prælat og ridderskab», men føjede dertil de borgerlige godsejere, ja i sidste øjeblik også de gottorpske provster. Meningen hermed var utvivlsomt den at få repræsentanter for de traditionelle stænder. Således fremstilles det også på det bekendte «slesvigske bæger», et guldbæger, som dronningen kort efter forærede kongen til hans halvhundred-

årige fødselsdag (11. Oktober 1721). Her ses nemlig kongen på sin trone, foran hvilken tre mænd knæler, en adelsmand, en præst og en borgerlig; derover står: « Stænderne i fyrstendømmet Slesvig hylde kong Fr. IV, 1721, 4. Sept.»¹⁾.

Det andet træk er dette, at ikke som i 1684 statholderen, men kongen selv og hans gehejmeråd med rigets storkansler i spidsen modtog hyldingen. Det fastsættes ved resolution dagen før hyldingen, på Sehestedts referat af en række tvivlsomme punkter. Ligeledes måtte ridderskabet, der efter gammel skik skulde have lov til at fremsætte sine ønsker i anledning af hyldingen, gøre dette skriftlig og forinden til konsejlet, for at dette kunde fjerne utilbørlige anmodninger, som end ikke måtte fremsættes, end sige kunde indrommes. Først efterat eden var aflagt for ministeriet og den egenlig politiske akt således til ende, førtes ridderskabet af statholderen, som selv var bleven edfæstet, ind til kongen og kronprinsen (Tillæg 9. 10).

Endvidere var det kongelige patent af 22. Avgust forsynet med et segl, som for første gang fremstillede Sønderjyllands våbenmærke i hovedskjoldet, blandt kronens suveræne lande; det var taget ud af mellemskjoldet, hvor det havde havt sin plads ved siden af Holstens tre mærker. Det er ofte bleven fremdraget, at denne forandring af våbenet fandt sted dengang, alt Andreas Hojer tillægger det den rette betydning; men man har ikke været opmærksom på, at selve indlemmelsespatentet også i den henseende var bragt i fuld harmoni med sig selv. Det må i den henseende vel huskes på, at de andre mærker i

¹⁾ Slesvigske provinsialefterretninger I 237 med tavle (A. D. Jørgensen, 40 fortællinger, s. 280).

hovedskjoldet dengang forklaredes som tilhørende rigets øvrige lande: løven med de ni søblade («Goternes konge») tillagdes Nørrejylland, lindormen («Vendernes konge») Fyn, de tre løver Sælland, løven med øxen Norge. Det samme våben sattes samtidig i den bekendte store frontespice over kancelliporten og på de våbenskjolde, som anbragtes i kancellibygnings arkivhvelvinger, idet iøvrigt de enkelte mærker her ligeledes enkeltvis brugtes til at betegne de forskellige landsdele.

Også den ved hyldingen brugte og for fremtiden indførte kirkebøn giver vidnesbyrd om opfattelsen af den fremtidige arvefølge. Ved reskript af 7. December 1720 til generalsuperintendent Th. Dassow i Rensborg var det alt slået fast, at kirkebønnen overalt i Sønderjylland skulde være ens, kun omfattende kongen og hans hus, med udeladelse af hertugen af Gottop, der efter gammel skik også i de kongelige amter havde været medoptagen i bønnen; det hedder: «So befehlen wir Dir hiermit an, dasz, da wir... keine weitere öffentliche Fürbitte... als allein auf uns und unser königliches Erbhaus gleich in unserem Königreich Dänemark geschiehet eingerichtet und überall uniform abgelesen wissen wollen»..., så skal han indsende et projekt til en sådan bøn. I hyldingsprotokollen findes nu den fremtidige bøn indført; den lyder på kongen, kronprinsen og kongens broder prins Karl, de tre eneste mænd af slægten, hvorpå den fortsætter: «lass dir in Gnaden befohlen sein die königlichen Erbprincessinnen samt dem ganzen hochlöblichen königl. Erb-Hause».

Endelig var det heller neppe tilfældigt, at netop den 4. September valgtes til hyldingsdag; det var 12 års dagen efter kongelovens udgivelse i trykken, forsynet med en

kongelig kundgørelse, der skulde danne et supplement til selve det historiske aktstykke. Denne udgivelse havde som bekendt vakt stor opmærksomhed, ligesom den havde været overvejet og forberedt mange år i forvejen. Det lå derfor nær til yderligere forberedelse af denne grundlov at fastsætte hyldingen i Sønderjylland til samme dag. Kronprinsen og hans unge hustru ankom til Gottorp den 28. August og hele hoffet drog bort den 5. September, så en tidligere dag vilde ellers være falden naturligere.

Som alt flere gange anført sluttede der sig til hyldingen på Gottorp en slags landdagsforhandling, idet konferensråd Ditlev Reventlov som prælat for hertugdømmet Slesvig (d. e. provst for det adelige St. Johanneskloster, det eneste i hertugdømmet) og derved formand for ridderskabet indleverede et bønsskrift til kongen. Som alt omtalt havde det i forvejen været forelagt konsejlet, men afleveredes umiddelbart til kongen «mit allertiefsten Respekt», hvorfor denne lovede «in königl. Gnaden», «dasz eine allergewierigste Resolution erfolgen solle».

Supplikken, som få dage efter fulgtes af en anden (af 9. Sept.), gik ud på de almindelige punkter, nedsættelse i kontribution, ret til at affatte testamenter osv., og berørte kun ét politisk spørgsmål, afholdelsen af landdage. Det havde været en stående begæring i de sidste halvhundrede år, men nedsattes her til det mindst mulige. I indledningen udtales, at adelen håber på at bevare sine gamle privilegier i samme forhold som det holstenske ridderskab, først og fremst de fra arildstid holdte sonderjydske landdage. Det hedder herom således:

«Ergeben die Patenta, dasz in dem Herz. Schleswig

von Alters her Landtage allergnädigst ausgeschrieben, woselbsten die herrschaftlichen Propositiones Prælaten und Ritterschaft, Ständen und Städten zu ihrer allerunterthänigsten Resolution eröffnet, welche dagegen ihre etwa gehabte gravamina in aller Submission vorgetragen und nachdem alles in genugsame Deliberation gezogen, ein gewisses Conclusum und so genannter Landtagsschluss gemacht worden, dergleichen annoch am 25. Jan. 1712 abgegeben und nachgehends am 27. April eodem von Ew. Königl. Majestät allergnädigst ratificiret worden. Wann nun hierauf die Wiederherstellung des so höchst nöthigen Credits, folglich auch des ganzen Landes Wohlfahrt mit beruhet, als gelanget an Ew. Königl. Maj. Prælaten und Ritterschaft allerunterthänigstes Bitten: Sie geruhen auch hinführo in diesem Herzogthum dergleichen Landtage ausschreiben zu lassen.»

Svaret herpå lod således: «dasz . . . Ihre Königl. Maj., wann Sie die Conjunktoren von der Beschaffenheit finden solten, dasz ein Landtag in den Herzogthümern auszuschreiben die Nothwendigkeit erfordern würde, Sie alsdann fernerweit Dero allergn. Resolution dieseswegen Dero getreuen Prælaten und übrigen von der Ritterschaft kund thun und solchenfalls das benöthigte verfügen lassen wollen».

Svaret på begge supplikker meddeltes under 17. September; det var affattet på kongens vegne og under hans segl, men kun underskrevet af Sehestedt. Under 8. Juli 1722 supplicerede ridderskabet derfor igen om at få resolutionen udstedt af kongen selv, under hans egen hånd; men det tilstodes ikke. Året efter, den 19. Marts 1723, bad ridderskabet i begge hertugdømmer om en stadfæstelse af de givne tilsagn ved privilegiernes stadfæstelse, den 27. April 1712. Kongen havde dengang i almindelige udtryk

stadfæstet adelens gamle rettigheder med de af kong Kristian V opstillede indskrænkninger og «nach Maasgebung dessen, so bei der in diesem und vorigem Jahr gehaltenen Landtagsversammlung verhandelt worden», d. v. s. med underkendelse af enhver politisk magtfuldkommenhed. Alligevel var en bøn fra ridderskabet i begge hertugdømmer om at få dette privilegium gentaget, en meget naiv misforståelse af stillingen. Efter hyldingen 1684 havde det slesvigske ridderskab indgivet en begæring om privilegiernes stadfæstelse og deri som første punkt andraget på, at «das Fürstenthum Schleswig mit dem Herzogthum Holstein quo ad corpus nobilitatis vermöge der uralten Privilegien ewig und unzertrennlich bei einander bleiben». Derpå og på flere lignende punkter var der bleven svaret, at «viel puncta darin enthalten, so wider dem actum homagiale wie auch der souverainitet lieffen, als zweiffeln Sie (I. K. M.) nicht, sie hinkünftig in Überreichung der Supplikken sich besser vorsehen würden». I den samtidig givne stadfæstelse af de slesvigske privilegier indfortes da ligeledes forbeholdet om den suveræne energering «und dem allhier anjetzo an uns erneuertem und vorgangenem actui homagiali» (14. Juli 1684).

I året 1723 fik ridderskabet imidlertid end ikke noget direkte svar. Som et indirekte, skarpt afvisende, må det betragtes, at der månedsdagen efter udgik en kongelig kundgørelse om stadfæstelse af alle privilegier og benådnings i de forhenværende gottorpske lande.

Kongen siger heri: «nachdem wie bereits vorlängst in dem vormahligen fürstl. Antheil des Herz. Schleswig die uns rechtmässig gebührende wirkliche Possession und also die Einwohner daselbst zu unsern Unterthanen auf- und angenommen, wir auch

allergnädigst für gut und nöthig befunden haben, dasz gedachten unsern Unterthanen über die ihnen vorhin ab fürstl. Seiten ertheilte Octroyen und Privilegien zu ihrer desto mehrerer Sicherheit und Erhaltung des nöthigen Credits, auch nunmehr befindenden Umständen nach unsere gnädigste Confirmation ertheilet werde» osv.¹⁾ Det kunde ikke miskendes, at der i denne kundgørelse, samtidig med at ridderskabets supplik blev henlagt, lå en bestemt underkendelse af dets ret til at få sine gamle privilegier stadfæstede. For kongens opfattelse er det ligeledes mærkeligt, at han få dage efter (den 24. April) nedskrev sit bekendte testamente, hvis bestemmelser næsten i hver paragraf ånder en så dyb uvilje og mistillid til ridderskabet²⁾. I en ny supplik, affattet i det følgende års Kieler omslag, den 31. Januar, beder ridderskabet derpå kun om en offentlig deklaration om at det slesvigske ridderskab endnu har sine gamle (materielle) forrettigheder; men heller ikke dette toges til følge. Først efter tronskiftet stadfæstedes som bekendt det slesvigske ridderskabs privilegier, for så vidt de ikke stred mod den suveræne energering (12. Marts 1731). Samme dag stadfæstedes det holstenske ridderskabs privilegier, selvfølgelig uden dette forbehold. De havde nu mistet al politisk betydning.

Om opfattelsen af den ved indlemmelsen skabte retstilstand foreligger der alt fra de nærmeste år talrige vidnesbyrd; her skal kun et par nævnes. Kongens opfattelse fremlyser tilstrækkelig af de foran fremhævede ord i kundgørelsen af 19. April 1723; hans tilegnelse af den gottorpske del kaldes her: «die uns rechtmässig gebührende

¹⁾ For rentekammerets vedkommende udstedt under 19. April, for kancelliets under 15. Maj 1723.

²⁾ M. Steenstrups Danske månedskrift, 1865, I 51.

Possession». Han går herved tilbage til rigets gamle ret til sit *injuria temporum* løsrevne ledemod.

Ligeså siger den slesvigske prælat Ditlev Reventlov i en ansøgning om toldfrihed for sit gods Schmoel i Holsten: «Ew. K. Maj. haben zu Dero unsterblichen gloire, nachdem das Herz. Schleswig in Dero königl. Erbreiche und Landen wiederum incorporiret worden, denen von der Ritterschaft dieses Herzogthums allergnädigste Freiheit verstattet, zu Copenhagen so wohl als in denen übrigen Provincien das liberum commercium zu führen und die von denen Güthern kommenden Wahren des innern Zolls wegen frei zu debittiren etc.» Ansøgningen, som stod i modstrid med denne indledning, blev afslået ved resolution af 8. Maj 1722.

Endelig bør også de senere forhandlinger mellem Danmark og hertugen af Kiel her tages i betragtning. Som bekendt begav Karl Fredrik sig kort efter freden i Fredriksborg til Peter den stores hof for her at finde en støtte imod Danmark og for sine fordringer på arvefølgen i Sverig (som Karl XII's søstersøn); han fik løfte på tsarens datter og hjælp imod de tre kongeriger. Fra nu af udvikledes der en travl virksomhed i diplomaten for at danne et forbund imod Danmark og at tvinge det til enten at udlevere Sønderjylland eller at give fuldt vederlag for det.

Det vil her især være af betydning at dvæle ved de tilbud, som blev gjorte i året 1725, efter Peter den stores død. Forholdene syntes dengang at stille sig så ugunstige for Danmark, at kongen efter overkrigssekretær (d. e. krigsminister) Gabels råd gjorde forslag om et ækvivalent, der dog ikke blev modtaget. Senere gik man igen fra det, hvad der var så meget lettere, som det ikke var gået den

regelmæssige vej gennem kancelliet (Maj 1725¹⁾). Et par måneder efter fremkom de hertugelige råder Bassewitz og Stambcke med et modforslag: Fredrik IV skulde ikke blot beholde Sønderjylland, men også have det hertugelige Holsten imod at afstå Norge, som da ved Karl Fredriks tronbestigelse i Sverig vilde blive forenet med dette rige (16. Juli). Efter at dette forslag var bleven forkastet som latterligt, fremkom der i årets slutning et andet, efter hvilket kongen for Sønderjylland skulde give Oldenburg og Delmenhorst, Segeberg amt, arvefølgen i Pløn, Sønder-Ditmarsk, Femern og Fredriksort. På dette tidspunkt havde imidlertid situationen imellem stormagterne klaret sig så vidt, at man kunde lade oversekretæren i det tyske kancelli, Frans v. Hagen, udstede en cirkulærdepeche til de danske afsendinge, i hvilken enhver tanke om at give vederlag for Sønderjylland blev tilbagevist; kongen stolede på sin ved garantierne erhvervede ret (12. Januar 1726²).

Det danske forslag af Maj 1725 findes ikke i de udenlandske registranter og viser sig også herved at savne den officielle karakter, som de andre forhandlinger har. Derimod findes der blandt gottorpske sager vedkommende disse forhandlinger et udkast, som øjensynligt hidrører fra denne tid. Det nævner et vederlag, som i flere punkter ligner det i December 1725 fra hertugelig side foreslåede, men gør endnu videre gående tilbud. Her vil der dog kun være anledning til at dvæle nærmere ved hvad der siges om arvefølgen³).

¹) Hojer, Fr. IV, II 113 f.

²) Sml. Hojer, II 122. Her efter „geheime Registratur“ og Westphalens relationer fra Rusland.

³) Tillæg nr. 11. Koncepten, som er skødesløst henkastet på brækket papir, i to løse læg, er otatsråd H. K. Strykkes hånd. Han var indtil sommeren 1725 hertugelig afsending i Wien. (Om

Kongen, siges der, insisterer på Sønderjylland, men vil i vederlag for dette byde: Oldenburg og Delmenhorst; Bremen og Verden eller pengevederlag derfor; Segeberg amt og stæderne Lytkenburg, Oldeslo og Heiligenhafen; Pløn, Rantzau og die Wildniss; Femern, Helgoland og Fredriksort med to miles omkreds. Fremdeles vil kongen sikre det hertugelige hus den ubestridte arveret til det kongelige Holsten efter mandsstammens afgang og altså opgive sit tvetydige, mod den gamle arveorden stridende forhold til Sønderborgerne.

Endelig skulde der tages bestemmelse om arveretten til Sønderjylland og til kongerigerne Danmark og Norge. Kongen erklærede sig her villig til højtidelig at anerkende hertugslægtens arveret til kongerigerne efter kong Kristian V's slægt af mand- og kvindekon. Kongeloven påbød nemlig, at kronen for det tilfælde, at Fredrik III's sønners efterkommere alle var uddøde, skulde gå til hans ældste, derefter til den næstældste datters slægt. Nu var imidlertid den ældste datter Anna Sofies efterkommere, kurfyrstehuset i Sachsen, gået over til den katholske tro og havde derved efter kongeloven tabt deres ret til arvefølgen, medens Fredrik III's yngre søn Georg var død barnløs. Gottorperne, som nedstammede fra den næstældste datter Frederikke Amalie, måtte derfor være nærmest til tronfølgen efter Kristian V's hus.

Men idet kong Fredrik IV nu med sin modpart stiller sig på standpunktet før Sønderjyllands indlemmelse, det eneste, som hertugen anerkender, lover han tillige som

ham: Chronik der Universität zu Kiel 1858, s. 40 f.) Det formodede tidspunkt for affattelsen stadfæstes af en i slutningen forekommende, igen udslettet bemærkning, hvorefter man var i okkupationens 13. år (fra Februar 1713).

første erhverver af den gottorpske del, at denne såvel som den kongelige del skal følge kongerigerne i arvegang efter Kristian V's samlede slægt. Gik altså hertugen ind på dette forlig, da var kongen villig til at se bort fra sin erhvervelse af Sønderjylland ved freden med Sverig, de opnåede garantier og den foretagne indlemmelse. Han erhvervede det da fra ny af ved et mageskifte med den atter anerkendte hertug. Men han erhvervede det som det, det var: et fuldkommen suverænt land. Fra dette øjeblik af kunde han personlig disponere aldeles frit over det; men han tilkendegiver nu, at lige så vist som han vil lade det gå i arv til alle kong Kristian V's efterkommere af begge køn, lige så vist vil han derefter lade det gå videre til Gottorperne, der arver kongerigerne. Med andre ord: han tilsikrer Gottorperne, at han ikke vil misbruge den ved mageskiftet erhvervede ubetingede dispositionsret til at forandre, hvad der éngang er fastsat, indførelsen af kongelovens arvegang dér hvor den vil komme dem til gode. Hvad der her tilbydes, dækker for Sønderjyllands vedkommende altså fuldstændig, hvad der alt var erhvervet 1720—21, men i formen gøres det muligt for modparten at se bort derfra og slutte traktaten uden nogen anerkendelse af det skete.

Men viser således dette danske forslag, at man end ikke dér, hvor man gjorde de videst gående indrømmelser, langt ud over, hvad der ellers blev budt, kunde tænke sig andet eller mindre end en fuldstændig tilslutning af hertugdømmet til moderlandet, så ligger det samme i det gottorpske forslag af Juli 1725. Dette gik nemlig ud på en erhvervelse af Norge for hertughuset: «à perpétuité tant pour luy (Karl Fredrik) que pour ses heritiers masculins et femelles». Det nævnes end ikke, men forudsættes selv-

følgelig som givet, at da også overdragelsen af Sønderjylland vilde gælde for bestandig. — Med andre ord: striden drejede sig dengang kun om, hvorvidt Danmarks konge skulde have det suveræne hertugdømme, eller det igen skulde gå tilbage til den forrige deling og alle de ældre retsforhold. Men derom var alle enige, at beholdt Fredrik IV det hele, da var det for alle hans efterkommere «efter kongelovens indhold».

Det var da også denne ordning, som opnåedes ved det gottorpske hus's højtidelige afkald på al ret til Sønderjylland til fordel for kongen af Danmark og hans «kronarvinger» til evig tid (31. Maj 1773).

Der er i det foregående intet hensyn taget til de andre hertuger af det fælles-oldenborgske hus, den samlede linje Sønderborg, hvis formentlige arvekrav netop er kommen til at spille en så fremtrædende rolle i den nyere tid. Vi skal nu underkaste alle herhen hørende forhold en samlet undersøgelse.

Oldenborgernes arveret til Sønderjylland var som bekendt første gang bleven anerkendt af alle vedkommende ved hyldingen i Ribe 1460. Det er ikke des mindre en stor fejltagelse, når man har villet gå ud fra, at denne arveret her tillige fik sin endelige form og begrænsning, den gennemgik tværtimod i tidernes løb de mest indgribende forandringer.

Efter håndfæstningen 1460 anerkendtes Kristian I og hans brødre som rette arvinger til hertugdømmet efter deres morbroder, Adolf af Schauenburg, men de anerkendte til gengæld stændernes ret til at vælge en enkelt hertug blandt slægtens mænd. Denne ret blev tilsidesat ved

første hertugskifte, men dog ikke anderledes end at valgets form opretholdtes; begge Kristians sønner, Hans og Fredrik, valgtes til samhertuger. At de senere til en vis grad delte landet, forandrede ikke retlig dette forhold.

Ved omvæltningen 1523 afsattes kong Kristian II som hertug og hans farbroder Fredrik beholdt da alene det hele. Efter hans død valgtes hans sønner under ét til hertuger, men ved den endelige opgørelse af arven udelukkedes ikke des mindre den yngste fra skiftet imod en affindelse i penge. 20 år efter, 1564, afslog stænderne rent ud en anerkendelse af kong Kristian III's sønner som samhertuger; de modsatte sig vel ikke en affindelse af Hans med Als osv., men kun den ældste broder, kong Fredrik II valgtes og hyltedes som regerende hertug.

Således stod sagerne, da forliget i Odense sluttedes mellem kongen og de tre «regerende herrer» om Sønderjyllands fremtidige lensforhold (25. Marts 1579). Det bestemtes herved, at kongen skulde forlene hertugerne af Holsten og deres mandlige efterkommere med Sønderjylland og Femern, dog undtagen de allerede affundne og dem, som havde givet afkald. Derved udelukkedes kongens brødre fra dette forlig, som kun omfattede Fredrik II og hertugerne Hans af Haderslev og Adolf af Gottorp, der sad i fællig med hertugdømmet.

Dette moment er bleven oversét endog i Stemanns «Geschichte des öffentlichen und Privat-Rechts des Herz. Schleswig». Selve aktstykkerne taler dog tydelig nok; kongens brødre nævnes ikke med et ord og de ved forliget vedtagne formularer kender kun kongen og riget på den ene og de tre regerende hertuger på den anden side.

Den få år i forvejen (1573) udstedte «Landgerichtsordnung», hertugdømmernes grundlov for den borgerlige

retsforfatning, er udgået fra den selvsamme opfattelse. Den er given af kong Fredrik II af Danmark og Norge, Johan den ældre og Adolf, arvinger til Norge, «alle Herzogen zu Schleswig, Holstein etc., Gevettern und Gebrüdern,» og rettet til «allen und jeden Prælaten, denen von der Ritterschaft, Städten, Communen und sonst allen und jeden Eingesessenen unserer Fürstenthümer Schl. und Holstein etc.» Til slutning tages der forbehold for alle interesserede parter, således: «Jedoch soll diese Landgerichtsordnung . . . uns König Friedrichen und dem Reiche Dänemarken an der Hoheit und Lehenwahr des Fürstenth. Schl. und des Landes Femern, wie auch neben Ihr. K. W. uns Herzogen Johansen dem Eltern und Herzog Adolf zu Schl.-Holst. etc. an unserm daran hergebrachten Besitz und Gerechtigkeit, und dann den Ständen und unsern sämtlichen getreuen Unterthanen in unsern Fürstenthümern an ihren Privilegien und Freiheiten, so von uns confirmirt und bestätigt, ganz unvorfänglich und unschädlich sein.»

Det samme fastholdes udtrykkelig senere; det hedder i den reviderede landretsordning af 1636, at der tages forbehold for kong Kristian IV og riget, hvad angår lenshøjheden, «wie auch neben Ihr. K. Würden Uns Herz. Friedrich zu Schl.-Holst. an unserer daran hergebrachten Erbgerechtigkeit, auf Maasse, wie solches allerseits in den 1579 zu Odenseh aufgerichteten Verträgen verabschiedet», og endelig for stænder og undersætter. Landets offentlige ret kender kun de regerende hertuger, lensherren og folket, — ikke de andre hertuginjer.

Alligevel optog kongerne deres nære frænder på Sønderborg i forleningen; de forlenedes selvstændig med deres lille del af Sønderjylland og med fælleshånden på

det hele hertugdømme. Heri lå der et løfte om eventuel forlening med dette for det tilfælde, at de virkelige lensmænds mandsstammer begge skulde uddø. Uddøde det ene, da vilde deraf kun følge, at det andet fik energeringen.

Således stod det, tiltrods for Sønderborgerne indsigelser, indtil der atter indtrådte en forandring ved suverænitetetsdiplomerne af 2. Maj 1658, ved hvilke forliget i Odense ophævedes. De to regerende hertughuse, det kongelige og det gottorpske, ejede nu Sønderjylland med fuld suverænitet, dog kun for mandsstammernes levetid; den gensidige arveret blev lige så lidt afskaffet som fællesskabet i regeringen. Efter de suveræne huses afgang vilde lensforholdet atter indtræde.

Kort efter blev imidlertid kongen ligeledes suveræn arvekonge i Danmark og Norge og det blev for fremtiden ikke let at skelne mellem hans forskellige adkomster. Den opfattelse fremsættes således lejlighedsvis, at kvindelinjen har arveret til det kongelige Sønderjylland¹⁾, medens til andre tider Sønderborgerne arveret til denne del forud for Gottorperne omtales som selvfølgelig. I virkeligheden indtrådte der dog ingen forandring i det gamle forhold og kongehuset kunde ej heller være tjent med at forandre det; thi blev den kongelige del allodium, måtte det samme finde sted for den gottorpske, da adkomsten var den samme. Den danske politik gik da også meget snart over til at eftertrakte dennes erhvervelse i åben kamp som den lideligste udgang af hele dette utidssvarende forhold. Sålænge Danmark var et valgrige havde kongerne i deres egenkab af hertuger havt fælles interesse med Gottorp i at

¹⁾ 1665 mod Pløn (Kommissionsbetænkningen af 1846).

fastholde lensforholdet og den særlige arvegang; nu var det modsatte tilfældet.

At opfattelsen (udenfor krigstilstanden) var den ældre uforandrede, at kun mandsstammen var arveberettiget, haves der tilstrækkelige vidnesbyrd om. Således hedder det i traktaterne mellem kong Kristian V og hertugen af Pløn om et mageskifte for Oldenburg (1671) stadig, at de forskellige aftaler gælder for hertugen og hans «Leibs Lehns Erben» på den ene, og kongen, hans «Erbsuccessores in der Regierung und Lehns Erben» på den anden side, og det hvad enten talen er om Oldenburg, Pløn (i Holsten) eller Nørborg (i Sønderjylland). Således loves der hertugerne af det len, som skal overdrages dem på Als, en begrænsning af kontributionen til 4 rdl. af hver plov, og dette lover kongen for sig og de nævnte arvinger. Ligeledes siges det udtrykkeligt, at dette len efter den hertugelige lensstammes afgang skal falde tilbage til «Ihr. K. M. zu Dänemark, dero königl. Erbsuccessoren in der Regierung und Lehns-Erben»¹⁾, ligesom Oldenburg omvendt skal falde tilbage til Pløn.

Endnu 30 år efter udelukker man ikke den samme opfattelse. I tillægstraktaten til freden i Travendal, som sluttedes i Hamborg den 12. Juli 1701, forbeholdt Gottorperne sig en eventuel arveret til Sønderborgernes len på Als: «Ihre Durchl. behalten sich . . . eventualiter den in Gottes Händen stehenden auf diese Lande ledigen Anfall bevor, so weit sie aldann dazu berechtiget sein werden». Det ses, at man ikke uden videre har anerkendt denne ret, men heller ikke har kunnet negte den²⁾.

¹⁾ Ostwald, Zur Würdigung, II 62. 64.

²⁾ Falck, Urkunden, s. 243.

Heller ikke gjordes der 1709 forskel på de to hertugdømmer med hensyn til arveretten, da det sachsiske kurfyrstehus efter kongens anmodning antog titlen: «arving til Danmark og Norge», men urigtigt hertil fojede hele den øvrige kongetitel og derfor måtte gøres opmærksom på, at kongelovens arveret for de kvindelige linjer ikke gjaldt for hertugdømmerne¹⁾.

Men ligesom man officielt fastholdt den gamle begrænsning af arveretten til kun at gælde mandsstammen, således fastholdtes også opfattelsen af Sønderborgerne som stående udenfor den nærmeste arvegang, der var forbeholdt de to regerende huse indbyrdes. Således siger A. Hojer i sin lille Danmarks historie (1718), at hertug Hans af sin broder fik Als, Ærø osv. i appanage, og «hat hernach das Sunderburgische Haus gestiftet, davon alle appanagirte Linien zu Sunderburg, Norburg, Glücksburg und Plön abstammen» (s. 259 f.). Ligeledes kalder han i striden om Oldenburg kongen og hertugen af Gottorp tilsammen for «den nærmeste linje», medens hertugen var beslægtet med greven i «nærmeste grad» (s. 508); han opfatter altså rigtigt begge de regerende linjer som en helhed, som siddende i sameje.

Breitenau, som endnu i året 1724 udgav et stridsskrift i denne sag, går ud fra det samme. Hertug Hans, siger han, sad i mange år med sin del af Holsten uden at tænke på forlening, indtil han blev opmærksom på, at stænderne påstod at have fri valgret efter de regerende huses afgang; derfor søgte han en forlening til fælles hånd «wegen der künfftigen Succession». Begge de regerende landsherrer var forlenede med hele Holsten in solidum (ligesom i

¹⁾ A. Hojer, I 166.

Sønderjylland), men efter begges afgang vilde den oprindelige arveret igen kunne gøres gældende. Indtil da er Pløn simpelthen en del af den kongelige del, stående under den fælles regering¹).

Til trods herfor brugtes, som forhen antydet, en enkelt gang Sønderborgernes arveret polemisk imod Gottorperne; det var fra dansk side til en vis grad klog politik at forbeholde denne ordening som mindre farlig end Gottorpernes eneregering, der kunde blive i høj grad fordærvelig for riget.

Hertugen af Gottorp havde under 24. Maj 1661 sluttet et forbund med Sverig, hvori der fandtes en hemmelig artikel, som gik ud på, at hertugen, for det tilfælde, at Danmark skulde bukke under i en ny krig: «an diesen Fürstenthümern königlichen Theils habenden Recht sich nichts wollen begeben, besondern ihro und ihren Successoren solches allerdings wollen reservirt haben». Dette blev senere bekendt og foreholdtes selvfølgelig Gottorperne som et fjendligt skridt, sigtende på en deling af de kongelige lande. (Nachricht von I. K. M. wider des Herz. zu Gottorp Durchl. habenden rechtmässigen Beschwerden und Ansprüchen, 1683, s. 10). Fra hertugelig side svaredes herpå, at der kun havde været tænkt på arveretten; gik Danmark til grunde i kampen med Sverig, vilde Gottorp kun have sin arveret reserveret, for at «die Herzogthümer in keine fremde Hände transportiret werden möchten» (Beantwortung der Schrift: Nachricht etc. 1684, s. 18). Men i de «auf königl. allergnädigsten Befehl» i det følgende år udgivne «Anmerkungen» til dette skrift siges

¹) Gründlicher Bericht von der fürstl. Holstein-Plönischen streitigen Successions-Sache. Kopenhagen 1724, s. 86 f. (At Breitenau er forfatter, ses af hans relation til kongen af 17. Nov. s. år.)

herimod: «Gesetzt, dasz das königl. Antheil an den Herzogthümern Schleswig Holstein durch was Zufall es auch sein mögen, wäre erlediget worden, was hätte ein Herzog zu Holstein Gottorf für Erbgerechtigkeit daran zu præterendiren gehabt, indem Zeit der getroffenen Allianz noch mehr als 20 andere Herzoge zu Schleswig Holstein, so Ihr. K. M. näher verwandt und folgliche zu berührten Landen ein näheres Recht für (vor) H. Gottorf gehabt, im Leben gewesen? Man siehet die geflissene Begierde hieraus, nicht nur der königl. Familie, sondern auch andern unschuldigen Vettern das ihrige zu entziehen. Darum sich nicht zu verwundern, wenn die Heiligen bisweilen das Wachs wieder holen und das unrechte Gut zu Zeiten wieder verloren geht»¹⁾).

Hvad der her fremsættes som selvfølgeligt, strider åbenbart mod de gamle arvelove, som Gottorperne havde for sig. Men det vilde heller ikke være bleven fremsat fra dansk side, hvis ikke man kunde have sagt «Zeit der getroffenen Allianz». Der var i virkeligheden ingen forandring indtrådt med hensyn til antallet af mænd i det Sønderborgske hus; der levede endnu i 1685 ligesom i 1661 en hel snes af dem. Men nu var deres arveret tabt ved indlemmelsen 1684 og kongens disposition over hertugdømmet som et uafhængigt ledemod i de kongelige arvelande. Det kunde nu kun frarives kronen med magt eller ad de politiske forhandlingers vej, ikke ved arv.

Imidlertid kom restavrationen 1689 og ved den genindførelsen af den ældre ret; 1721 den gentagne indlemmelse. Dermed var atter hertugslægternes eventuelle

¹⁾ S. 7 f. Der står „das Wachs wiederholen“ (gentage), men der bør sikkert læses som anført: igen hente.

arveret ophævet, ligesom i 1684 *jure belli, via facti*. At det således var vitterligt for alle, skal nu nærmere eftervises.

Breitenau kom i sine betragtninger over den forestående hyldning, som vi har set, gentagne gange ind på Sønderborgernes stilling. «Eine andere secrete wichtige räson ex lege regia» var imod den fuldstændige indlemmelse, mente han, og da kongen ønskede at lære denne at kende, skrev han nærmere derom. Dette svar er dog tabt, ligesåvel som hans hovedskrivelse, og den antydning, Hagen og Esmarch giver i den henseende, viser kun, at han har tænkt sig, at disse hertuger muligvis vilde møde ved hyldingen: «sich etwa wegen der Mitbelehnung des Herz. Schleswig angeben möchten».

Da Breitenaus gode råd imidlertid slet ingen betydning fik, eftersom ingen meldte sig til forlening, er det af mindre betydning, at hans udtalelser er tabte, da det i realiteten er let at se, hvad de gik ud på. Ved ophævelsen af Odense-forliget i året 1658 var hele forlenings-sagen overladt til kongen og riget, fra 1660 af altså til den enevældige konge. Forsøget på 1663 at nå til en ny aftale med Sønderborgerne mislykkedes; kongen vilde have lensbrevet udstedt på dansk og Odense-forliget uomtalt, men hertugerne krævede opfyldelsen af de gamle former.

Kong Kristian V gjorde derpå brug af sin ret til at negte en fornyelse af forleningen, han lod kun udstede foreløbige tilståelser for at en begæring derom var fremsat, ligesom han lod hertugerne i uforstyrret besiddelse af deres len. De medlemmer af slægten, som ingen len havde, udelukkede aldeles.

Således stod sagerne, da Breitenau, dengang «Gensch», kom til København for på hertugen af Pløns vegne at

slutte aftalerne om Oldenburg (Marts 1671). I disse optoges, ved siden af overdragelsen af Nørborg med en del af Als og Ærø til Pløn, en udtrykkelig tilsikring af, at kongen vilde forlene disse hertuger med fælleshånden på Sønderjylland efter gammel skik, derimod ikke de andre linjer: «Ihr. K. M. . . wollen Ihre f. D. zu Schl. H. Plöen und dero Leibs Lehns Erben . . . mit dem Herz. Schleswig und Lande Femern denen alten hergebrachten Ceremoniis, Lehenbrieffen und Verträgen nach gnädig belehnen, jedoch dasz sie sich auch, wie devoten Vasallen gebühret, betragen. Wegen der übrigen Agnaten fürstl. Sunderburgischer Linien haben I. K. M., auf nochmaliges bewegliches Ansuchen, sich auf die deswegen vorhin im monat Octobri nächstverwichen ertheilte königl. Resolution abermals bezogen»¹⁾).

Denne forlening kom dog aldrig til udførelse; og da der sluttedes en endelig overenskomst om udførelsen af de gjorte aftaler (28. Maj 1680), nævntes den end ikke, ligeså lidt som den aftalte, men ikke udførte medforlening i Holsten. Derimod udstedtes der fra nu af «mutsedler» til alle medlemmer af huset Pløn, altså en anerkendelse af, at de havde søgt forleningen²⁾. Således under 30. Juli 1672 for Joakim Ernst's fire sønner; under 26. December 1676 for de tre efterlevende efter deres broder Bernhards død; 9. Marts 1700 for brødrene Joakim Fredrik og Kristian Karl efter deres fader Avgust, og 25. Juli s. år

¹⁾ Ostwald, a. skr. s. 51.

²⁾ „Mutsedlen“ (af at „müte“, „anmode om“ lenet) betegnede arveretten som liggende helt udenfor de nærmest forlenede slægters kreds. Da Fr. IV 1707 forlenedes med Oldenburg, meldte Gottorp sig til „die eventuale Mitbelehnung zur Anwartschaft“; men da huset 1681 havde afstået arveretten efter kongehuset til Pløn og alle dets frænder (Sønderborgerne), måtte Gottorp nøjes med „einem blossen Muthzettel“ (Hojer, I 149).

for dennes to efterlevende brødre i anledning af tronskiftet. Omtrent samtidig gaves der imidlertid et mutbevis for brødrene Filip Ernst og Kristian Avgust af Glyksborg efter deres fader Kristian, først af kong Kristian V, den 7. Juli 1699, derpå igen af Fredrik IV, den 18. Maj 1700.

Få år efter døde Hans Adolf af Pløn og efterlod sig en sønnesøn Leopold Avgust, som under 17. Juli 1705 fik et mutbevis, men alt døde året efter.

Der levede nu følgende mænd af huset Pløn. Joakim Fredrik af Nørborg, som havde mutbevis på forleningen, og en søn af hans afdøde broder Kristian Karl i ægteskab med en adelig dame, Fredrik Karl, kaldet Karlstein; han holdtes ikke for jævnbyrdig af sine slægtninge. Desuden en fætter Johan Ernst Ferdinand, som havde fået Rethwisch i Holsten, men på grund af sin katholske trosbekendelse ikke af kongen ansås for berettiget til at modtage et dansk len eller lensbevis.

Ved hyldingen på Gottorp mødte tre hertuger af det Sønderborgske hus: Joakim Fredrik af Nørborg, Filip Ernst af Glyksborg og Kristian Avgust af Avgustenburg¹⁾. Ingen af dem gjorde indsigelse imod det kongelige patent, hvorved adskillelsen af en del af Sønderjylland fra kronen betegnede som en i onde tider foretagen løsrivelse, og tilknytningen af den i henhold til de politiske begivenheder kundgjordes. De kunde selvfølgelig ikke være i tvivl om, at en fornyet «løsrivelse», d. v. s. bortforlening, måtte betragtes som en umulighed.

Et udtrykkeligt afkald på formentlige arvekrav tænkte man ikke på at forlange af dem; selve den akt, som fore-

¹⁾ P. L. Brandorfs dagbog over prins Kristians formælingsrejse 1721 (gehejmearkivet).

toges for deres øjne, var en fornægtelse af alle slige arvekrav. Deres nærværelse ved den højtidelige handling var afkald nok.

Konsekvensen af dette forhold var, at de af dem, som tillige var private godsejere, i denne egenskab aflagde hyldingseden sammen med de adelige og uadelige godsejere. Skete dette, da vilde det mere end noget andet betegne begge parters opfattelse af den nye ret; skete det ikke, da vilde det få udseende af og kunne siges, at den fyrstelige byrd havde fritaget dem for en almindelig forpligtelse.

Spørgsmålet forhandlede af konsejlet og forelagdes kongen til resolution den 3. September. Det bestemtes, at eden skulde afkræves de to fyrstelige godsejere, hertugerne af Glyksborg og Avgustenburg, i deres hjem, før den almindelige hyldingsakt begyndte. Der haves forskellige koncepter til eden, i hvilke kun det er mærkeligt, at den oprindelige hentydning til at de er lensmænd — (hvad der heller ikke var rigtigt for Kristian Avgust's vedkommende) — fjernedes.

Kristian Sehestedt mødte derpå i deres bolig og fik deres underskrift, hvorefter de dagen derpå var tilstede ved præsentationen for kongen. Kristian Avgust, der var dansk general og gift med en Danneskjold, blev ved denne lejlighed ridder af elefanten. Filip Ernst blev efter sin hjemkomst noget forureliget over sin ed og bad kongen om en afskrift af den, men hans udtalelser og kongens svar kendes iøvrigt ikke. Da han to år efter indsendte sit testamente til kongelig stadfæstelse, foretoges denne «aus königl. und hoher oberlandesherrlicher Macht und Autoritet», ikke som forhen «oberlehns herrlicher»; enhver tale om et lensforhold var udeladt af testamentet.

Herved var Glyksborg bragt i samme forhold som de andre ikke-forlenede linjer, hvis testamenter stadig var bleven stadfæstede «aus königl. vollenkommener Macht und Hoheit». — At der iøvrigt i de to hertugers edsaflæggelse lå en fuldstændig anerkendelse af alt hvad der var foregået og tilsigtet ved hyldingen, derom nærede selvfølgelig ingen nogen tvivl, hverken dengang eller i de følgende hundrede år.

Der kunde muligvis være spørgsmål om Joakim Fredriks stilling, men i virkeligheden var den dog lige så klar som de andres; en undladelse af at protestere imod den hele handling, ja en deltagelse i ceremoniellet, var uforenelig med en retsgyldig indsigelse. Men iøvrigt havde dette spørgsmål ingen praktisk interesse, da han døde få måneder efter (25. Januar 1722) uden at efterlade sig børn.

Hele slægten var nu altså indskrænket til den katolske Ferdinand, der ikke var anerkendt som arveberettiget i Sønderjylland og iøvrigt ingen børn havde, og den unge Fredrik Karl, der ikke var anerkendt som legitim. Kongen stod altså temmelig frit overfor fremtiden og han benyttede i rigt mål denne frihed. Han kunde erklære huset Pløn for retlig uddød med Joakim Fredrik, og derefter inddrage Nørborg i henhold til traktaten af 1671; men Pløn og Sæbygård på Ærø vilde da gå i arv til de andre linjer af huset Sønderborg som gammelt lensgods. Derved vilde måske en ny linje blive lensberettiget i Sønderjylland.

Ved at anerkende Fredrik Karl som legitim kunde han derimod komme videre ved forlods aftaler. Det vilde desuden se ilde ud, om Fredrik IV året efter at have kronet sin adelig fødte hustru til Danmarks dronning,

vilde underkende sønnen af en hertug og hans ægteviede hustru som legitim arving i Danmark.

Under 7. November (1722) udstedte da også Fredrik Karl en revers til kongen, hvorefter han forpligtede sig til som vederlag for den kongelige anerkendelse at give afkald på Als og Ærø, for så vidt de tilhørte huset Pløn, «und selbige I. K. M. und dero königl. Hause zu ewigem Erb und Eigenthum überlassen». Indtil han kan tiltræde arven i Pløn skal kongen overlade ham nogle af de Nørborgske godser.

Efter at denne revers var bleven stadfæstet af hertugens formyndere, Detlev Reventlov og v. John, deklareredes han på Københavns slot tillige med sin søster som legitime medlemmer af huset Sønderborg og et legitimationspatent udstedtes under 18. December af kongen som «supremus feudi dominus totiusque familiæ caput». Kort efter fik han udlagt Nørborg og Melsgård på Als og Sæbygård og Gudsgave på Ærø. Om en forlening eller mutbevis var der selvfølgelig ikke tale.

I året 1729 døde derpå hertugen af Rethwisch, som havde gjort fordring på Pløn, medens kongen holdt det besat med tropper og lod det administrere. Han satte derpå Fredrik Karl i besiddelse af det hele hertugdømme i Holsten og fik så til gengæld de sønderjydske godser formelt afståede (3. Oktober 1729). Dermed ophørte slægtens forhold til det danske hertugdømme; den uddøde som bekendt 1761 med Fredrik Karl.

Der haves endnu et hidtil upåagtet vidnesbyrd om kong Fredrik IV's opfattelse af Plønernes ret. Det kunde jo ikke negtes, at denne slægt havde erhvervet sig en selvstændig ret til en eventuel arvefølge i Sønderjylland, og ingen kunde vide, om den engang i tiden kunde blive

lige så farlig som Gottorpernes tegnede til at skulle blive. Da han derfor i Breitenaus skrift om arvefølgen i Pløn stødte på en bemærkning om det hertugelige arkiv på slottet i Pløn, skrev han til forfatteren og pålagde ham at sætte sig i besiddelse af dette arkiv, udtage alt hvad der vedkom det oldenborgske forlig i original og kopi, lige til registraturer og protokoller, og sende det til København.

En så radikal fremgangsmåde kunde Breitenau selvfølgelig ikke godkende. «Erstlich ist E. K. M. bei der ganzen Sache habendes Absehen ohne allen Zweifel dahin gerichtet, geheimer raisons halber keine Nachricht von der ehemals vorgewesenen Oldenburgischen Successionsstreitigkeit und darüber mit dem fürstl. Hause Pløn erichtetem Vergleiche in dem plönischen Archiv weiter zu lassen, sondern allsolches daselbst wo möglich zu supprimiren und in die Vergessenheit zu bringen, welchen Zweck aber zu erreichen bewandten Dingen nach und um folgender Ursachen willen eine pur lautere Unmöglichkeit sein dürfte.» Aktstykkerne var alt for bekendte, de fandtes f. ex. også hos Gottorperne osv.; det vilde være vanskeligt at få fat i arkivet og det vilde kuldkastrer de påstande, man stadig havde fremholdt, at besættelsen af Pløn havde fundet sted «aus blosser Absicht auf das bonum publicum»; kejseren vilde tage sig af modparten m. m. (17. Nov. 1724).

Ordningen af den nørborgske sag 1729 borttog endelig den ængstelse, som Breitenaus legitimistiske anskuelser havde holdt kongen i med hensyn til disse traktater.

Kort efter Ferdinand af Rethwisch døde hertug Filip Ernst af Glyksborg (12. November 1729). Sønnen Fredrik henvendte sig strax til sekretæren Jakob Görritz i det tyske kancelli i København, dengang gehejme registrator,

for at få gode råd med hensyn til hvad han nu havde at foretage. Denne svarede under 17. December, at hans fader havde søgt lenets fornyelse inden år og dag både efter sin faders og efter kong Kristian V's død, og det samme måtte han gøre; derefter vilde han strax få mutbeviset. Imidlertid indkom hans ansøgning ikke; Görritz sendte ham den 14. Januar 1730 afskrift af den ældre, men derved blev det. Kong Fredrik IV døde så den 12. Oktober og kort efter er ansøgningen konciperet i Rensborg og indleveret i København (28. Nov. 1730 og 14. Jan. 1731). Der kan neppe være tvivl om, at man har fået betænkeligheder i konsejlet imod at forny disse mutbeviser i den gamle form og at det hele derved er gået i stå, indtil den nye konge havde bestegit tronen og omgivet sig med helt nye mænd. Derefter udstedtes der et mutbevis efter den gamle form, den 5. Marts 1731; det lovede altså forlening med hertugdømmet Glyksborg og med den fælles hånd på Sønderjylland. Ugedagen efter stadfæstedes ridderskabets privilegier, ligeledes i strid med den af den afdøde konge fastholdte praxis.

Brugen af den gamle formel i mutsedler («fælleshånden») var utvivlsomt en uagtsomhed eller måske snarere frugten af et misforstået retfærdighedshensyn hos den unge konge, som var tiltrådt med en stærkt udpræget tendens til at rette faderens formentlige fejl. Efter 1721 at tale om en «fælleshånd» på Sønderjylland var uforsigtigt, ligesom det var en forunderlig uagtsomhed, at man i de nye segl i kollegierne tildels igen indførte det ældre våben med de sønderjydske løver i midtskjoldet. A. Hojer har endog i sin historie omtalt det som en almindelig foranstaltning, hvad det ingenlunde var; thi f. ex. det kongelige reskript til overretten på Gottorp med meddelelse om

kong Fredriks død viser det fra 1721 brugelige våben i den nye konges segl. Begge former brugtes således i adskillige år samtidig, indtil formen fra 1721 atter blev enerådende.

At man ligeledes senere følte det som et misgreb, at forleningen i den gamle form var bleven opfrisket, viste sig ved det næste kongeskifte. Den 7. Oktober 1746 ansøgte hertug Fredrik om lenets fornyelse og kancelliet foreslog at gentage brevet fra 1731. Men i konsejlet blev man opmærksom på, at hertugen denne gang havde forsonst at nævne sin broder Karl Ernst, som 1731 havde været medoptagen i brevet, og det bestemtes derfor at «so wird solcher in der Antwort auch mit Stillschweigen übergangen» (konsejl på Jægersborg, 28. Oktober, Schulin). Endelig udstedtes det sidste reskript «statt eines Muthzettels» under 7. Avgust 1767 for hertug Fredriks søn Fredrik Henrik Vilhelm. Da han døde 1779 uden at efterlade sig sønner, hjemfaldt som bekendt hans land til kronen og forleningerne ophørte. De eneste to efterlevende linjer af huset Sønderborg, nemlig Avgustenburg og Beck, havde aldrig fået nogen forlening eller noget lensløfte af enevældskongerne, lige så lidt som de havde ejet lensjord. Løst de frivillig afstod Glyksborg len til kronen, opgav de tillige al udsigt til at gå ind i Glyksborgernes i sig selv så tvivlsomme ret.

Der står kun tilbage i få træk at eftervise, at den opfattelse af Sønderjyllands forhold til den danske krone, som de danske historikere i vort århundrede er gået ud fra og har hævdet overfor de Avgustenburgske påstande, altid har været gjort offentlig gældende og ingensinde er

bleven modsagt af folk, som var fortrolige med de pågældende forhold.

Den lovkyndige historiker Andreas Hojer, der selv som tilskuer på nærmeste hold — (han var i krigsårene i huset hos gehejmeråd J. G. Holstein og blev 1721 kongelig historiograf) — havde oplevet indlemmelsen, udtalte sig senere i sine statsretlige forelæsninger om sit hjemlands Sønderjyllands offentlige ret. Den mest afgørende udtalelse er i den henseende hans svar på spørgsmålet, om Holsten er et mand- eller tillige et kvindelen. Dette spørgsmål, siger han, er vigtigt, da det beror derpå, hvorlænge det skal forblive i sin forbindelse med Danmark og Slesvig: «ifald den kongelige mandsstamme skulde uddø, hvis det da er mandlen, så blev det adskilt fra Danmark og Slesvig; er det derimod kvindelen, da er der længere håb, at det længere kan forblive i den kongelige familie»¹⁾. Altså kun «længere»; Slesvig derimod vil følge Danmark også ud over kvindelinjen.

Om Slesvig siges der, at det er suverænt og arveligt til kvinder («kvindelen»): «Da fyrstendømmet Slesvig blev indlemmet under enevoldsherredømmet, har fyrsterne skriftlig erkendt enevældet, og quod semel placuit, semper placebit.» Om titlen «arving til Norge», som hertugerne fører, hedder det: «denne titel strider også imod enevoldsregeringen, som af alle hertugerne er erkendt, forsåvidt som deri arveretten er fastsat år 1665, da kongeloven i Danmark og Norge blev indført, . . . så de appanagerede fyrster ej kan vente nogen arvedel i disse riger.» Hertugen af Kiel kan derimod arve som medlem af Fredrik III's arvehus. I året 1722 fratoges titlen den da

¹⁾ A. Hojer, *Jus publicum*, s. 117 (4. kap. 30. sp.).

deklarerede hertug af Pløn og således kan den også fratages de andre. Og endelig erklærer Hojer, at kongen efter at enevoldsherredømmet indførtes i Sønderjylland kan «indlemme det med Danmark», om han behager, d. e. gøre det til provins. Derimod kan han ikke afhænde det fra kronen, siden han er bunden ved kongelovens kapitel 19¹⁾.

En anden forfatter, som havde særligt kendskab til Sønderjylland, Erik Pontoppidan, behandler det som en del af Danmarks rige. Hans «Marmora Danica» har to dele: 1) Sælland og Fyn, og 2) Slesvig og Jylland (udkom 1739—41). Da han derpå i året 1760 overrakte kong Fredrik V sin bog om det gamle København (Origines Havnienses), udtalte kongen ønsket om en hel rigsbeskrivelse, et værk, som længe havde stået på dagsordenen, og Pontoppidan lovede at lægge hånd på værket. Tre år efter udkom det første bind af «den danske Atlas, eller kongeriget Danmark med dets naturlige egenskaber osv.». I fortalen gøres der her rede for værkets plan og det betragtes som en selvfølge, at det skal omfatte Slesvig med. Således nævner han blandt tidligere arbejder Dankwarths Landesbeschreibung «for så vidt fyrstendømmet Slesvig angår» (p. XXIV), og såvel i den historiske fortælling som i den geografiske beskrivelse og det hosfølgende kort er grænsen for riget sat ved Ejderen. Om begivenheden 1721 siger han, at det fyrstelige huses «forrige del af Slesvig eller Sønder-Jylland blev kronen på ny indlemmet og til dets

¹⁾ Sst. s. 41 f. 33. (3. kap. 3. sp.; 2. kap. 25. sp.; 3. kap. 4. sp.) Om Sønderborgernes arveret udtaler han sig i sin Fr. IV's historie ved omtalen af Fredrik Karls deklARATION til hertug og „rechtmässiger Lehen- und Erbfolger aller derer Erbstücke, wozu die appanagirten Schl.-Holst. Fürsten, königl. Linie, der Geburt nach einiges gegründetes Anwartschaftsrecht haben“ (II 79).

betegnelse de to løver . . . forsat i rigets store våben såsom på sit rette sted» (s. 352). Den oprindelige plan for værket blev da også fastholdt til det sidste, og i året 1781 udkom den syvende og sidste del af «den danske Atlas», indeholdende «hertugdømmet Slesvig».

En tredje sønderjydske forfatter, advokaten J. F. Hansen, borgemester i Sønderborg, som havde adgang til de bedste kilder, udtaler sig i sin «vollständige Staatsbeschreibung des Herz. Schleswig» (1770) således om hertugdømmets statsretlige stilling: «1713 bekam der König v. Dänemark den gottorfischen Antheil dieses Herz. durch das Recht des Krieges, wurde 1720 durch den nordischen Frieden geruhiger Besitzer davon und ist seitdem allein souverainer Herzog zu Schleswig gewesen.» Efter kongeloven skal både kongerigerne og alle senere erhvervede lande, «mithin insbesondere das Herz. Schleswig, wie der König es jetzo besitzt, bei dem zu einer jeden Zeit regierenden Könige zu Dänem. u. Norw. fürs künftige ungetrennt und ungetheilt sein und bleiben» (s. 9 f.).

Endelig kan her endnu nævnes en forfatter, hvis kendskab til sønderjydske forhold ligeledes var gammelt, nemlig digteren Johannes Evald. Ligesom hans fader var født i Mellemslesvig i det gottorpske Tønder amt og først senere som præst var kommen til København, således gik han selv i Slesvig skole (fra 1754). I året 1770 skrev han en række brudstykker af en fortælling «Panthakak» og i disse tales der gentagne gange om slesvigske forhold; tiden er årene nærmest efter 1720. Panthakak var født i byen F.*, hvorved der sigtes til Fredriksstad. Da en fremmed, som han på sine rejser træffer på, spørger om han er født i Danmark, svarer han: «ja, i Sønderjylland, i F.*»; han kaldes en «jydske student»; den som undrer

sig over, at han ikke kunde sove fastende, «må ikke kende vore landsmænds, de gode Jyders natur». Da han ikke strax forlanger mad, klager digteren over «den utidige og barnagtige undseelse, hvorved især vore unge landsmænd udmærker sig så kendeligt fra alle andre nationer og i besynderlighed fra deres naboer, de Tyske». Panthakak fattede den mistanke til sin vært, at han var «en hemmelig tilhænger af den kielske gross-fyrste, og i den henseende formodentlig vilde fritte ham ud, hvorledes Slesvigerne var fornøjede med den nye regering . . . Han besluttede derfor helligt at være sin konge tro og ikke på pinebænken selv at røbe det allermindste af alt det, som kunde give nogen oplysning i denne sag. Så rosværdigt som dette forsæt var, så var det dog næsten overflødig; thi sandt at sige, så vidste den gode P. ikke meget af denne forandring i regeringen eller af dens virkninger på hans landsmænds gemytter»¹⁾.

Disse udtalelser har vel i og for sig ikke nogen synderlig vægt, men de viser dog, hvor aldeles man tager fejl ved at påstå, at Sønderjyllands rette forhold til kongeriget ikke var gået op for den almindelige bevidsthed. Tværtimod; man var aldeles på det rene med dette forhold, og det ikke fordi man skødesløst kaldte alle kongens lande, også Norge og Holsten, for danske, men fordi man vidste, at det stod i et ganske særligt forhold til kronen, at det var en del af det dansk-norske rige.

Udtalelserne fra konger og statsmænd svarer hertil. Under 20. Oktober 1758 reskriberede Fredrik V til Københavns universitet, at indfødte Slesvigerne skulde have adgang til at nyde klosteret, «da de ikke er Holstenere, men rette

¹⁾ Evalds samlede skrifter VI 285 f. 298, 309.

Danske og fødte inden Danmarks riges grænser». Da to år senere 100 års dagen for arveregeringens indførelse skulde højtideligholdes, reskriberedes der derom til overretten på Gottorp, «da det var kongens umiddelbare vilje, at det samme skulde ske i hertugdømmet». Søndagen den 12. Oktober skulde det overalt kundgøres for menighederne, men torsdagen den 16. Oktober, årsdagen for håndfestningens kassation, skulde den egenlige højtidelighed foregå «som på de store festdage».

Endelig kan her mindes om A. P. Bernstorffs forestilling til kongen om kongedatteren Louise Avgustas tilkommende formæling. Skulde kongeslægten's mandsstamme i en nær fremtid uddø, hvad der antoges at være fare for, så vil der opstå store vanskeligheder; thi vel er det så, at kongedatteren da vil arve Danmark, Norge og Slesvig, men ikke derudover: «Niemand kann die erblichen Rechte Ibro königl. Hoheit der Prinzessin L. A. auf Dänemark und Norwegen und auf das Herz. Schleswig verkerren» «Es ist unläugbar, dasz in demselben Falle obgedachte Prinzessin die Erbin von allen Staaten, so ganz Dänemark ausmachen, sein würde, doch Holstein ausgenommen. Dieses als ein ohnstreitiges Reichs-Mannlehen würde von den königl. Ländern abgerissen und dem nächsten Lehens-Erben zu Theil werden, und wo bleiben dann die glücklichen Folgen des Austauschungs-Geschäfts?» — Han anbefalede derfor et ægteskab med den nærmeste lensarving, prinsen af Avgustenburg (19. Februar 1779).

Fra senere tid skal kun anføres kong Fredrik VI's notis af 2. November 1814 i Wien: «At forene Slesvig med Holsten for derved at tilvejebringe et større og kraftfuldere direktorat, finder ingenlunde mit bifald. For det første vilde det være aldeles imod konstitutionen, da hertug-

dømmet Slesvig hører til det danske rige og næsten er aldeles dansk» osv. Konstitutionen er kongeloven, under hvilken Sønderjylland var henlagt¹⁾.

Samtidig begyndte allerførst hertug Fredrik Kristian af Avgustenburg at opdage sine formentlige fordringer på hertugdømmerne, ja på selve kongerigerne med, og det tyske kancelli begyndte at gruble over begivenhederne 1721 uden at kunne forklare dem. Traditionen i den danske regering havde fastholdt den bestående statsret, men den havde glemt begrundelsen, og det skulde vise sig så vanskeligt at genfinde den, at tvivlen imidlertid undergravede den dyrt erhvervede sikkerhed. Det er ikke her stedet at undersøge, hvilke rødder denne tvivl har i det foregående århundrede. Politisk var det vistnok nærmest det meget lovpriste mageskifte, ved hvilket Holsten opnåede samme enhed som Slesvig, medens Kiels universitet blev kongeligt. Men i sin dybeste grund var ulykken den, at genforeningen var enevældens værk, at statsretten ikke var bleven omsat i en levende ret for den genvundne befolkning, at virkeligheden ikke svavede til, hvad digteren så frejdig fortæller om manden fra Gottorp amt, at han overalt, hvor han færdes i verden, kalder sig for «Sønderjyde». Århundreders udvikling tyngede her på en tidsalder, som manglede øje for folkets sprog og nationale liv.

¹⁾ Wegener, Danmarks hist. i det 19. årh., s. 432. Møsting kalder samtidig kongeloven „das constitutionelle Gesetz“, „die Constitution des Reichs“ (Slesv. pr. efterr. 4, 219).

Tillæg¹⁾.

1. K. H. Amthor til F. v. Hagen: Svar på forespørgsler m. h. t. Sønderjyllands tilknytning. 21. November 1720.

Wohlgebohrner Herr Justice-Raht,
Hochgeneigter Freund und Gönner.

Die betrübte Zeitung von unserm tapffern Tordenskiold hat mich so confus gemacht, dasz ich ein paar Tage her fast an nichts anders denken können; Sonsten ich schohn vorgestern mit diesem Schreiben würde aufgewartet haben, um zu berichten, dasz ich von den bewusten beeden Materien, alles Nachschlagens ohngeachtet, dennoch wenig oder nichts gefunden. Zwahr stehen noch verschiedene meiner Documenten und Manuscripten in Rensburg; Allein, wann ich sie auch hier hätte, so zweiffle doch sehr, ob sie in diesem Stücke mir sonderlich viel Belehrung geben würden, weil, meines Erachtens, überall, ja so gahr in den Archiven selbst, nichts ausführliches davon wird anzutreffen seyn.

Und zwahr was zuerst die Formalien der huldigung betrifft, so ist bekannt, wie confus es damit in alten Zeiten in den hertzogthümern hergegangen; So gahr, dasz auch nicht einmahl ein rechtes Protocoll dabey gehalten worden. Es möchte dann A^o 1684 geschehen seyn, da König Christianus V^{tus}, Glorw. Gedachtnus, sich, bekannter maszen, im Schleswischen huldigen lies: Wovon ich aber doch auch bis Dato noch nichts rechtes gefunden. Was indessen überhaupt bey dergleichen Actibus Homagii gebräuchlich sey, ergeben die allenthalben vorhandene historische Nachrichten überflüszig, und ist unter andern das Theatrum Europæum fast in allen Theilen voll davon. In specie hat der bekannte Lünig, welcher das grosze Reichs-Archiv herausgegeben, auch noch erst neulich einen starken Folianten von allerhand dergleichen Ceremoni-

¹⁾ Den i originalerne brugte retskrivning er fulgt i aftrykket, i nrr. 5, 7 og 8 tillige den vilkårlige kommasætning.

alibus zusammen getragen, worin er unstreitig auch von denen huldigungen, und was dabey Styli recepti sey, ausführlich wird gehandelt haben: Ich zweiffle aber, dasz dieser Autor in einer hiesigen Bibliothec, ausser des hrn. Reitzer seiner, zu bekommen sey. Meines wenigen Ermessens dürffte wohl das vornehmste bey der instehenden Schleswiger huldigung auf eine nachdrückliche Clausulirung des Eydes ankommen, den die Unterthanen, so wohl von Adelichem als Bürgerlichem Stande, unsrem und ihrem numehrigem Souverainen Erb-König, und eintzigem Herrn, nebst desselben Königlichen Erben und Descendenten præstiren sollen. Wobey dann vielleicht wohl nicht schaden könnte, wann in Specie denen Magistraten in den Städten, und denen Pröbsten und Priestern, als deren gewis verschiedene nicht zum besten gesinnet sind, und die bey dem gemeinen Mann heimlich viel schlimmer impressiones machen können, ein nachdrücklicher Eyd, der keine reservationes mentales admittiret, und zwahr schriftlich, von einem jeden unterschrieben und besiegelt abgefodert würde. Finden sich dann einige, die es abschlagen, so ist es desto besser, weil man auf solche Ahrt die guht und übelgesiunten bey Zeiten kennen lernet. Unter den herrn Edelleuten sollte ich fast meynen, dasz Niemand sich sonderlich opponiren würde, es möchte dann ein oder anderer seyn, der in des hertzogs specialen Diensten und Pflichten stände; Wiewohl doch auch diese gahr nicht befugt sind, von dem nexu Homagiali, wenigstens racione ihrer Güther, sich zu eximiren. Zwahr ist wohl nicht zu zweiffeln, dasz die Schleswigsche Noblesse bey solchem Actu zugleich wegen Beybehaltung ihrer Privilegien ein oder anderes vorstellen dürffte; Doch glaube ich nicht, dasz sie sich so weit vergehen, und auf eine prätendirte Fortsetzung der ehmaligen Communion verfallen werde. Sollte es aber über Verhoffen geschehen, so weis ich schohn zum Voraus alle argumenta, deren sie sich mit einigem Schein bedienen kann, und getraute mich so dann dieselben allemahl, wann es mir allergnädigst anbefohlen würde, gründlich gnung zu wiederlegen. Endlich ist mir auch noch beigefallen, ob bey dem Actu Homagii der Adelichen Lehn-Güther Erwehnung geschehen solle, oder nicht.

Auf dem ersten Fall möchte unmasgeblich wohl zu präcaviren seyn, dasz die Lehns-Muhtung nicht auf solche weise, und mit denen Ceremonien vorgenommen würde, wie sie zu den Zeiten Friderici III^{ti}, durch Eingreiffung und Wegwerffung eines Huhtes über dem Kopff, zur prätendirten Anzeige ihrer Freyheit, geschehen; Weil diese Ceremonie zu arrogant aussiehet, und mit dem Character der Souveraineté eben nicht compatibel ist. Vielleicht aber gefället es unserm Allernädigsten König, von dem Lehns-Puncte vors erste noch zu abstrahiren. Auf welchem fall es auch dieserwegen keiner ferneren præcaution gebraucht. Wie dann ohnedem unter den Schleswigschen Adelichen Gühtern, ausser Gram, und Gereby, noch zur Zeit keine mehr vor Feudal bekannt sind; Ob ich gleich fast nicht zweiffle, dasz bey einer künftigen genauen Untersuchung sich noch wohl dergleichen mehr hervor thun möchten.

Der Zweyte Punct, worüber ich mit Meinem Hochzuehrenden Herrn Justice-Raht zu sprechen die Ehre hatte, betraf die Frage, ob kein Beweis in der Historie zu finden wäre, dasz man vor diesem aus dem Hertzogthum Schleswig jemahlen in Gerichts-Sachen nach dem Höchsten Rechte des Königreichs appelliret habe? Hierauf wo nicht mit völliger Gewisheit, doch wenigstens mit groszer Wahrscheinlichkeit zu antworten, müste man wohl züfoderst den ersten Ursprung unsers itzigen Höchsten Gerichts betrachten; da sich dann von selbst ergeben wird, dasz eine solche appellation aus dem Schleswigshen keinen Platz haben könne, weil unser Höchstes Gericht von gar keiner Herkunft, sondern allererst unter den letzteren Königen in die gegenwärtige Form und Consistentz gebracht worden ist. Hingegen scheineth wohl gewis zu seyn, und findet man hin und wieder in den Historien merkliche Vestigia davon, dasz gleichwie vor diesem drey Haupt-Codices Juris Danici gewesen, nemlich das Jütische, Seeländische, und Schonische Recht, also auch jeder District seine besondere oberste Gerichts-Stelle behabt habe, deren jede gleichsahm ein Höchstes Gericht daselbst præsentiret. Unter andern findet sich hievon ein merklicher locus in Huitfelds Cronic P. IV. p: 620, des Inhalts, dasz Königin Margretha gewisse erkauffte Schleswigsche Gühter dem Viborger Lands-

ting unter der Krohnen zugeleget hätte; Damit sie nicht weiter zu dem so genannten Urneting im Fürstenthum möchten gezogen werden. Woraus dann ziemlich klahr zu ersehen ist, dasz das Hertzogthum Schleswig schon damahls seine gantz besondere Gerichtsbarkeit gehabt haben müsse. In denen Privilegien so die Könige Christianus und Fridericus I^{mus} denen damahligen Ständen der Hertzogthümer ertheilet, sonderlich aber in den letztern de A^o 1524, ist vollends mit ausdrücklichen Worten verstehen, dasz obschon das Fürstenthum Schleswig von dem Königreich Dennemarck zu Lehne ging, so sollten doch die Einwohner ausserhalb Landes nicht appelliren mögen, noch Jemand in Sachen welche Leib, Ehre und Guht belangeten, ausser den Fürstenthümern zu Rechte geladen werden. Zwahr möchte man hieraus einigermassen argumentiren wollen, dasz weil hier verbohten wird, die Unterthanen durch einige appellation, oder Rechts-Ladung ausser den Fürstenthümern wohin zu ziehen, solches vorhin, und in ältern Zeiten geschehen seyn müsse, weil es sonst der prohibition nicht bedürfft hätte; Allein weil fides Historica, wenigstens so viel mir bewust, diesem asserto widerspricht, so glaube ich vielmehr dasz die Stände durch veranlassete Wiederholung dieser exemption nur ratione der zukünftigen Zeit desto nachdrücklicher haben präcaviren und sich solcherwegen in beständige Sicherheit setzen wollen. Von den erfolgten Zeiten ist vollends ausser dispute, dasz an gahr keine appellation aus dem Hertzogthum Schleswig nach irgend ein ander höheres Gericht gedacht worden; Da hingegen die Könige und Hertzoge in beeden Fürstenthümern ein ums andere persöhnlich präsidirten. Sollte inzwischen unser Allernädigster König gleichfals vor guht befinden, vors erste, und noch zur Zeit, denen gesammten Einwohnern des Hertzogthums Schleswig dieses ihr altes Recht de non evocando, und dabey denen Herren Edelleuten insonderheit ein appartes Gerichte, von Adelichen und Gelehrten Rächten, gleichwie es bisher gewesen, ferner zu lassen; So glaube ich doch wenigstens, dasz dieses letztere sehr füglich auf der Noblesse ihrer eigenen Kosten geschehen könnte, selbige auch damit gahr wohl zu frieden seyn würde: Zumahlen es ohnedem schohn vor einer

besonderen Gnade zu achten wäre, dasz der König, der nicht nur Souverain ist, sondern auch numerho den Fürstlichen Antheil des Hertzogthums, als ein rechtmässig conquestirtes Land, besitzt, dennoch denen dasigen Unterthanen nach wie vor den Genus des besagten Privilegii gönnen wollte. Wiewohl doch sodann vermuthlich das sicherste zu seyn schiene, auch vielleicht andere mehr nebst mir aus wahrer devotion wünschen würden, dasz Allerhöchstgedachter Unser König, ausser einer generalen Gnaden-Versicherung, weder das itzt erwehnte Privilegium de non appellando, noch sonst etwas dergleichen der Noblesse so leicht wieder schriftlich ertheilte. Dann da durch die gegenwärtige Veränderung antiqua rerum facies in den vornehmsten Hauptstücken gänzlich aufgehoben ist, so werden die Herren Edelleute, und andere Untherthanen, alles was ihnen von alten Privilegiis gelassen wird, um so viel eher vor einer blossen Königlichen Grace annehmen. Erhalten sie aber von neuem etwas schriftliches drüber, so wird so fort auch wieder ein Recht daraus gemacht; Welches doch mit dem Character eines Souverainen Monarchen eben nicht überein zustimmen, oder doch wenigstens denen rationibus Politicis entgegen zu lauffen scheint, und hernach flugs mehr querulirens verursacht, wann der König mit der Zeit dermahleins hierin eine gänzliche Veränderung treffen wollte. Auf welchem Fall, oder wann ja etwa Ilro Königliche Maytt: aus bewegenden Ursachen, die ich, und meines gleichen particulier Persohnen nicht allemahl wiszen können, allergnädigst vor guht befinden sollten, zu solcher Veränderung so fort zu schreiten, der Noblesse dennoch, meines Erachtens, dadurch ziemlicher massen aller prätext zum Klagen könnte genommen werden, wann nur wenigstens ein limitirtes Privilegium de non apellando im Schleswigschen übrig gelassen, und darin eben eine solche Summa appellabilis, wie im Holsteinischen, determiniret würde. Dann gleich wie die Hollsteinische Ritterschafft sich niemahls drüber beklaget, sondern es vielmehr bis diese Stunde vor einem sonderbahren beneficio hält, dasz sie in gewissen importanten Sachen von dem Land-Gerichte nach der Kayserlichen Kammer appelliren kann; Also hätten die Herren Edelleute

und Einwohner im Schleswigschen allenfalls auch keine Ursache, das Werck mit andern Augen als jene an zu sehen, wenn in wichtigen Processen denen streitenden Partheyen per modum privilegii et beneficii zugelassen würde, aus dem Fürstenthum nach dem Höchsten Gerichte dieses Königreichs zu appelliren. Jedoch dasz hievon, nach dem fast allgemeinen Gebrauch, Injurien, Criminalia, und diejenigen Sachen excipiret blieben, welche paratam executionem erfordern, dergleichen insonderheit die Causæ Obstagiales und andere auf klahren Beweis von Brief und Siegel sich gründende Sachen sind; Als bey welchen der Credit gahr zu viel leyden dürffte, wann der Process durch appellationes, und andere solcherley remedia suspensiva, in die Länge hinaus könnte gezogen werden. Endlich sind mir auch bey dieser Materie noch ein und andere Observationes mehr beygefallen, als Z. E., ob es nicht hieführo sehr rahtsam, und fast nohtwendig seyn möchte, dasz wenigstens im Schleswigschen überall der Titul von Land-Rähten, als eine reliquie der alten groszen Freyheiten und Prærogativen, gänzlich abolieret, und in den Character von Conference- oder Etats-Rähten verwandelt würde? Item, Ob es nicht so wohl dem hohen Recht und Respect unsres Souverainen Monarchen am aller-convenablesten, als auch nach andern Staats-Gründen mehr, gahr sehr zu rahten sey, dasz nochmahlen durch eine geschärfte Königliche Constitution denen gesammten Ober- und Nieder-Gerichten des Herzogthums Schleswig anbefohlen würde, in judicando ledichlich nach denen inländischen kundbaren Gewohnheiten, geschriebenen Gesetzen, und der natürlichen Billichkeit sich zu richten, ohne dasz mann jemahlen, unter dem Prætext eines so genannten Juris Communis oder Subsidiarii, die Römische, Päbstische, Sächsische, und andere ausländische Rechte, pro norma setzen, oder allegiren solle u. d. g: Allein ich bin ohnedem schohn weitläufig genug gewesen, weil ich an einen guhten Freund und Gönner zu schreiben wuste, der mir eben nicht verdenken würde, wann ich mit meinem raisonniren unter uns ein bisgen weit herum ragirte; da sonsten ich freylich gebührend stillschweigen, und so lange warten müste, bis mann mich über dis oder jenes in specie

befragte. Ich bin übrigen mit schuldiger consideration unausgesetzt,

Meines Höchstgeehrten Herrn Justice-Rahts

gehorsamst-ergebenster

Copenhagen

Diener

d. 21. Novembr. 1720.

C. H. Amthor.

(Original.)

2. *Kongl. reskript til gehejmeråderne Jessen og Breitenau med pålæg om at afgive betænkning om arvehyldingen.*

10. December 1720.

Friderich der Vierte, von Gottes Gnaden König zu Denmark etc:

Wohlgebohrner Rath, Lieber Getreuer! Dir ist vorhin bereits bekandt, welcher Gestalt durch den, mittelst Göttlicher Verleihung zwischen Unsz und dem Könige und der Crohn Schweden im Julio dieses Jahres bereits geschlossenen und unterzeichneten, im Octobri jüngsthin aber ratificirten Frieden, wie auch durch die darüber von der beeden Könige in Gross-Brittannien und Frankreich Lbd. Lbd. alsz gewesener Mediatoren erfolgte formelle Garantien, für Unsz und Unsere Königliche Erb-Successores an der Regierung die Ewige und ruhige Besitz- und Beherrschung des gantzen Herzogthumbs Schleswig, und folglich auch des Hiebevor gewesenen Fürstlichen Antheils, darin festgesetzt und versichert worden.

Wann Wir dann solchem nach entschlossen, von den gesamnten Eingesessenen Ständen jetzo gesagten Unsers Herzogthumbs Schleswig, als Prælaten, der Ritterschaft, Städten, Ambts- und Landschaft-Unterthanen und Einwohneren, die Einseitige und alleinige Erbhuldigung hiernegst förmlich einnehmen und ermelte gesamnte Eingesessene des gewesenen Fürstlichen Antheils, wes Standes und Condition sie auch seind, Ihrer Hiebevorigen Eydes-Pflichte, womit Sie dem Fürstlichen Hause verwandt gewesen, entschlagen, und Selbige, Krafft obbesagten Frieden Schlusses und der darüber erhaltenen solemnem Garantien, unter Unserer König: Souverainen und alleinigen Erb-

und Landes-Regierung bringen, auch darnach die Regiments-Form in Geist- und Weltlichen Sachen fürs Künftige einrichten zu lassen; So befehlen Wir Dir hiemit allergnädigst, dasz Du der Dir desfalsz, so wohl aus den Historien, alsz ausz selbst eigener viel-Jährigen Experience beywohnenden Wissenschaft nach, Unsz deine Gedanken und Reflexiones, was etwa zufor- drist bey der vorerst vorzunehmenden alleinigen Erb-Huldigung in regard der gewesenen Fürstlichen Städte, Ämbter und Land- schafften und deren Eingeseszenen im Herzogthumb Schleswig en general zu beobachten, und worauff Unsere zu Einnehmung dergleichen Erbhuldigung zu verordnende Commissarien haupt- sächlich zu instruiren seyn möchten, allerunterthänigst und so bald immer thunlich, eröffnest.

Wornach Du Dich zu achten, und Wir verbleiben Dir mit Königl. Gnaden gewogen.

Geben auf Unserer Residentz zu Copenhagen den 10ten Decembris Anno 1720.

Friderich R.

C. Sehestedt.

An den Geh. Raht Hr: Thomas

Balthasar von Jessen, Rittern pp.

et in simili

An den Geh. Raht Hr. Christoff Gensch v. Breitenau pp.

(Original og koncept.)

3. *Efterskrift til Breitenaus betænkning af 7. Januar 1721.*

Post Scriptum.

Nachdem Ihr Königl. May. auch über den absonderlichen Punct, auf was weise, das künftige Regimentswesen, im gantzen Herzogthum Schleswig, etwa einzurichten, meine einfältige unfürgreifliche gedanken allergnädigst erfordert, so komt es Hauptsächlich auf die Frage an, weil das Herzogthum, bey nunmehriger Bewandtnis, mit Holstein nicht länger combinirt bleiben kan, ob es vor Ihr. Königl. May. Hohes interesse, respect und gloire besser sey, dasselbe dem Königreich Denne-

mark zu incorporiren, uniren und wie alle übrige provinzen desselben Reichs, zu regiren, oder als ein separirtes, vor sich selbst bestehendes Souveraines Herzogthum, zu behalten und zu beherrschen?

Nun scheint das erste, nämlich das Herzogthum der Kron Dennemark wirklich zu incorporiren und zu uniren, Vorträglichlicher zu seyn:

1) Weil der verhandene *lex Regia* es also haben wil. Dan in articulo 19. seht expressè, dasz alle Länder, ja selbst die bewegliche Güter, so die Könige, unter was vor titul es geschehe, inskünftige acquirirten, bey dem Königreiche unabtrennlich verbleiben und denen nacheinander, bisz ins tausendste Glied folgenden, auch aus der collatoral weiblichen Linie entsprozenen Königen zugehören solten.

2) Weil das Herzogthum Schleszwig vor uhralters schon ein stück von Dennemark gewesen und einem Königl. Sohne zur appannage verliehen worden, könnte es also heissen: *Redit ad Dominum, quod fuit ante suum.*

3) Weil an den Regierungskosten ein zimliches würde zu ersparen seyn. Dan, an statt viele Bediente zu Regierungskammer und Landsachen zu halten, dürffte nur alles wie in Dennemark eingerichtet und zur justiz ein oder ein paar Landes Dommer bestellet, die appellationes an das höchste Gericht und die Cameral Sachen an die Rentekammer zu Kopenhagen verwiesen werden etc.

Allein hiergegen ist viel erhebliches zu sagen, dan vor erst 1) mag *Lex Regia*, wegen solcher zugewonnenen Länder gelten, welche kein speciale privilegium wider dergleichen incorporation haben, als wegen des Herzogthums Schleszwig vorhanden ist. Sintemal König Woldemar albereit anno 1326 durch einen Königl. revers festgestellt hat, dasz das Herzogthum Schleszwig nimmer mit dem Reiche Dennemark solle unirt, noch mit demselben unter einerley Beherrschung gezogen werden. Dieses privilegium hat König Christian der Erste anno 1448 durch ein neues Diploma confirmirt, welches nachgehends, von allen dessen Nachkommen, Königen zu Dennemark und regirenden Hertzogen zu Schleszwig Holstein, vor gültig angenom-

men worden. Ja es ist gesunder Vernunft nach nicht zu glauben, dasz der Glorwürdigste König Friedrich III als Autor von lege Regia, sich jemals solle haben einfallen lassen, das Herzogthum Schleszwig vor incorporabel mit der Kron Denmark zu halten, nachdem Er generaliter alle dessen privilegia, folglich auch dieses de non incorporando, eydtlich confirmirt, ingleichen nur 1 oder 2 Jahr vorher et ante latam legem Regiam, die Hertzoge zu Holstein Sonderburger, Norburger und Glücksburger linie mit ihrem innehabenden Antheil mehrerwehnten Herzogthums, samt der Gesamten Hand daran würllich Belehnet¹. Dahero allerhöchstgemelter König in lege Regia das Herzogthum Schleszwig keinesweges vor incorporabel an Denmark gehalten haben musz, und seine Verordnung dahin nicht zu extendiren ist.

2) Die zweyte raison, weil das Schleszwigische Herzogthum anfänglich ein stück vom Reiche Denmark gewesen, thut nichts zur Sache, zumal hier die Frage nicht ist, was solch Land vor diesem gewesen, sondern wie es hinfüro am Bequemsten regiert werden könne.

3) Die raison, dasz durch die incorporation an den Regierungskosten etwas zu ersparen, relevirt eben wenig, Inmaszen wan man die Kosten pro et contra balancirte, selbige gegen einander vermuthlich nicht grosz verschelen dürfften. Auszer dem musz es, vor einen Potentaten, umb seine Lande mit besserer Commoditet und Vergnügen zu beherrschen, auf die menage von ein oder ander tausent Reichsthl. nicht ankommen.

4) So wenig dringende Ursachen nun zu dergleichen incorporation vorhanden, So viel mehr insuperable difficulteten und obstacula finden sich, solche werckstellig zu machen. Dan der gantze Etat des Herzogthums müste umbgekehrt, das bisher etlich hundert jahr im Lande übliche alte Jütische Low und Sachsen-, auch etlicher Orten gegoltene Lübsche recht, abgeschafft, dagegen die in Denmark gewöhnliche Gesetze wider eingeführt und die bisherige Gerichts und Procesz Ordnung

¹) Dette er urigtigt, da som bekendt ingen bortforlening af Sønderjylland har fundet sted efter Odense-forligets ophævelse 1658.

gantz anders eingerichtet werden. Die arme Unterthanen, so biszhiezu ihrer Processe halber nicht einen Fusz auszerhalb Landes setzen dürfen, sondern mit guter commoditet ihr ausgehend Recht im Vaterlande haben können, würden dagegen mit mühe und kosten an einen zimlich weit entlegenen ort, dessen Sprache doch die wenigste von ihnen kündig, reisen, item die succession und Erbfälle im Lande anders regulirt, die Verschreibung des Einlagers, so doch vor das rechte Palladium des Landes zu achten, abgeschafft werden, und sonst viel andere Hauptveränderungn geschehen müssen. Was nun hievon vor Confusiones zu erwarten ist unschwer vorher abzusehen. Der Klagen, lamentationen und gravaminum, von denen darunter leidenden Unterthanen, Ja Jhr Königl. May. selbst hiervon habendes Verdruszes, Plage und Überlaufs würde nimmer ein Ende seyn. Umb welcher Umstände willen dan auch ohne zweifel Frankreich, Savoyen, Østerreich und andere Puissancen ihre neu acquirirte, obschon nahe gelegene provincien, mit ihren vorhin habenden Ländern, nicht zu uniren, noch denselben zu incorporiren, sondern so viel möglich, bey dero vorigen Stande, gesetzen und ordnung zu lassen pflegen.

5) Zwar wäre die Sache durch eine andere secrete wichtige raison, ex lege Regia, noch mehr zu illustriren, ist aber, wegen gewisser sonderbarer Umstände, sich voritzt so weit zu extendiren, nicht rathsam.

6) Fals nun Jhr. Königl. May. allergnädigst gefiele, das Herzogthum, als eine separatam provinciam zu beherrschen, wird es wenig mühe erfodern, die Regierungsform einzurichten. Dasz bisherige Obergerichte könnte unmaszgeblich an statt einer Regierung nur confirmirt werden. Was für Personen aber dazu zu bestellen und was für prædicate oder Besoldungen ihnen beyzulegen, item ob auszer dem noch ein höherer official, unter dem titul eines Statthalters oder andern Nahmen, etc. zu verordtnen, stehet alles bey Jhr. Königl. May. allergnädigsten Gutfinden. Wofern aber hiebey etwas zu erwehnen erlaubt ist, würde Jhr. Königl. May. hohen interesse sehr vorträglich sein, solch Obergerichte nicht stärker

als nötig ist zu besetzen, weil überflüssige Leute, bey dergleichen Verrichtungen, mehr hinderlich als befoderlich sind.

Hiebey ist ferner zu erwehnen nöthig, dasz weil das Hertzogthum Schleswig, seit mehr als zweyhundert Jahren her, unter zwey, auch wol dreyerley Herschafften gestandten, jede Herschafft, bey seinem Antheil, in policey, justitz oder andern Sachen, absonderliche Verordnungen eingeführt, dahero es, vielerdinge halber, in dem einem districte anders, als in dem andern gehalten worden, wie man, wegen der sogenannten formulæ Concordiæ, item wegen Einrichtung der Testamenten, die im fürstl. Antheil frey gegeben, im Königl. aber, ohne vorher erhaltene permission, nicht erlaubt seyn, item, wegen appellation aus den Ämtern, item wegen Ehe Klagen der geschwängerten, und gültigkeit der Verlöbnisse, auch in mehr andern Sachen zu ersehen hat. Weil sichs nun nicht wol schicket, in una causa zweyerley recht in einerley Lande zu gebrauchen, so würde darauf zu denken seyn, wie alle dergleichen differente constitutiones oder gewohnheiten, welche dem biszherigen Königl. Obergericht am besten bekant, in eine harmonie zubringen, damit durch das gantze Herzogthum, vor alle desselben Unterthanen und Einwohner, so viel thunlich, einerley Recht und gewohnheit observirt werde.

Endlich ist noch die hochwichtige Frage, ob nach ergangener Huldigung, in der Königl. titulatur hinkünfftig eine Verenderung zu machen und etwa, an stat der Worte, Hertzog zu Schleswig Holstein hinführo zu setzen, Souverainer Hertzog zu Schleswig, auch Hertzog zu Holstein etc. zusetzen, umb eine distinction von andern Hertzogen zu Holstein zu machen, welche sich, theils wegen ihres im Herzogthum Schleswig noch würcklich besitzenden, ob wol kleinen Antheils, theils wegen der daran pretendirenden gesanten Hand und Lehens Amwartung, des tituls von Schleswig noch gebrauchen.

In Summa die gantze affaire mit Schleswig kan, durch göttliche Hülfe, wohl zur richtigkeit kommen, aber wegen Holstein wird sich hernechst viel neue Schwürigkeit hervorthun, nemlich, ob die vorige gemeinschaftliche Regierung daselbst hinferner zu continuiren und auf was weise solches practicabel,

item, wan solches nicht thunlich und die gemeinschaft in Holstein länger nicht bey zu behalten, auf was weise die separation am füglichsten zu thun, insonderheit da Prælaten und Ritterschafft getheilet zu werden, aufs höchste depreciren werden, item wird die fernere Frage entstehen, ob durch die gegenwertige Verenderung, wegen das Herzogthum Schleszwig, alle vorige mit dem Fürstl. Hause errichtete Verträge in totum cassirt oder annullirt seyn, oder, in wie weit, und in welchen Puncten, selbige noch gültig bleiben sollen, welches eine sehr importante Sache ist, wovon das Königl. interesse, gestalten Dingen nach, viel vorthail, hingegen auch viel Schaden haben kan.

(Original.)

4. *Uddrag af Breitenaus betænkning af 4. Februar 1721.*

Allerdurchlächtigster, Groszmächtigster König,
Allergnädigster Herr!

Ewr. Königl. May. allergnädigsten weitem Befehl, vom 18ten passato, betreffend das vorsehende Schleswigische Huldigungswerck, habe ich den 23 dito mit schuldiger allerunterthänigsten veneration empfangen. Als nun Ewr. Königl. May. in Königl. Gnaden vergönnet, dasz ich, wegen der, in meinem letzmaligen allergehorsamsten unfürgreiflichen Bedenken, nur obiter erwehnter secreten Umständte, warum ob legem Regiam, das Heryogthum Schleszwig, vor itzt, mit der Kron Dennemark nicht su uniren, sondern als ein separirtes, von sich selbst dependirendes souveraines Herzogthum, zu behalten, besser und profitabler scheine, mich deutlicher expliciren möchte, so habe, zu schuldigster Folge, in der Beylage A eine und andere leicht begebliche casus angeführt, wodurch die Sache verhoffentlich satsam wird erklärt seyn, mit allerunterthänigster nochmaligen Bitte, in keinen Ungnaden zu nehmen, dasz ich meinen gedanken, weil es mit Ew. Königl. May. expressen allergnädigsten permission geschehen, in so weit nach gehenget habe.

Nachdem auch Ew. Königl. May. allergnädigst befehlen, dasz jenige, was mir, dieser Sache halber, etwa ferner beyfielle,

men worden. Ja es ist gesunder Vernunft nach nicht zu glauben, dasz der Glorwürdigste König Friedrich III als Autor von lege Regia, sich jemals solle haben einfallen lassen, das Herzogthum Schleszwig vor incorporabel mit der Kron Denmark zu halten, nachdem Er generaliter alle dessen privilegia, folglich auch dieses de non incorporando, eydtlich confirmirt, ingleichen nur 1 oder 2 Jahr vorher et ante latam legem Regiam, die Hertzoge zu Holstein Sonderburger, Norburger und Glücksburger linie mit ihrem innehabenden Antheil mehrerwehnten Herzogthums, samt der Gesamten Hand daran würllich Belehnet¹. Dahero allerhöchstgemelter König in lege Regia das Herzogthum Schleszwig keinesweges vor incorporabel an Denmark gehalten haben musz, und seine Verordnung dahin nicht zu extendiren ist.

2) Die zweyte raison, weil das Schleszwigische Herzogthum anfänglich ein stück vom Reiche Denmark gewesen, thut nichts zur Sache, zumal hier die Frage nicht ist, was solch Land vor diesem gewesen, sondern wie es hinfüro am Bequemsten regiert werden könne.

3) Die raison, dasz durch die incorporation an den Regierungskosten etwas zu ersparen, relevirt eben wenig, Inmaszen wan man die Kosten pro et contra balancirte, selbige gegen einander vermuthlich nicht grosz verschelen dürfften. Auszer dem musz es, vor einen Potentaten, umb seine Lande mit besserer Commoditet und Vergnügen zu beherrschen, auf die menage von ein oder ander tausent Reichsthl. nicht ankommen.

4) So wenig dringende Ursachen nun zu dergleichen incorporation vorhanden, So viel mehr insuperable difficulteten und obstacula finden sich, solche werckstellig zu machen. Dan der gantze Etat des Herzogthums müste umbgekehrt, das bisher etlich hundert jahr im Lande übliche alte Jütische Low und Sachsen-, auch etlicher Orten gegoltene Lübsche recht, abgeschafft, dagegen die in Denmark gewöhnliche Gesetze wider eingeführt und die bisherige Gerichts und Procesz Ordnung

¹) Dette er urigtigt, da som bekendt ingen bortforlening af Sønderjylland har fundet sted efter Odense-forligets ophævelse 1658.

item, wan solches nicht thunlich und die gemeinschaft in Holstein länger nicht bey zu behalten, auf was weise die separation am füglichsten zu thun, insonderheit da Prælaten und Ritterschafft getheilet zu werden, aufs höchste depreciren werden, item wird die fernere Frage entstehen, ob durch die gegenwertige Verenderung, wegen das Herzogthum Schleszwig, alle vorige mit dem Fürstl. Hause errichtete Verträge in totum cassirt oder annullirt seyn, oder, in wie weit, und in welchen Puncten, selbige noch gültig bleiben sollen, welches eine sehr importante Sache ist, wovon das Königl. interesse, gestalten Dingen nach, viel vorthail, hingegen auch viel Schaden haben kan.

(Original.)

4. *Uddrag af Breitenaus betænkning af 4. Februar 1721.*

Allerdurchlächtigster, Groszmächtigster König,
Allergnädigster Herr!

Ewr. Königl. May. allergnädigsten weitem Befehl, vom 18ten passato, betreffend das vorsehende Schleswigische Huldigungswerck, habe ich den 23 dito mit schuldiger allerunterthänigsten veneration empfangen. Als nun Ewr. Königl. May. in Königl. Gnaden vergönnet, dasz ich, wegen der, in meinem letzmaligen allergehorsamsten unfürgreiflichen Bedenken, nur obiter erwehnter secreten Umständte, warum ob legem Regiam, das Heryogthum Schleszwig, vor itzt, mit der Kron Dennemark nicht su uniren, sondern als ein separirtes, von sich selbst dependirendes souveraines Herzogthum, zu behalten, besser und profitabler scheine, mich deutlicher expliciren möchte, so habe, zu schuldigster Folge, in der Beylage A eine und andere leicht begebliche casus angeführt, wodurch die Sache verhoffentlich satsam wird erklärt seyn, mit allerunterthänigster nochmaligen Bitte, in keinen Ungnaden zu nehmen, dasz ich meinen gedanken, weil es mit Ew. Königl. May. expressen allergnädigsten permission geschehen, in so weit nach gehenget habe.

Nachdem auch Ew. Königl. May. allergnädigst befehlen, dasz jenige, was mir, dieser Sache halber, etwa ferner beyfielle,

allerunterthänigst weiter zu eröffnen, so wird die Schleszwigsche Ritterschafft, wan Sie hernechst von der Holsteinischen noblesse, totaliter separirt werden soll, unter andern auch wegen ihrer Gerechtigkeit an den Jungfrauen Klöstern in beyden Hertzogthümern ein erheblich dubium moviren. Nemblich, es ist bekanter maszen im Herzogthum Schleszwig nur ein einziges Jungfrauen Kloster zu S. Johannis bey der Stadt Schleszwig, dahingegen in dem Hertzogthum Holstein ihrer drey vorhanden, nemlich zu Jtzehoe, Preetz und Ütersen, davon die beyde erste den übrigen an Vermögen weit vorgehen, und eine sehr gröszrer Anzahl adelicher Dames standmäsziq unterhalten können. Soll nun die bisherige Union zwischen der Schleszwigschen und Holsteinischen Ritterschafft aufgehoben seyn, und eine mit der andern keine gemeinschafft mehr haben, würde nothwendig folgen, dasz keine holsteinische adeliche Dame hinfüro in das Schleswigsche Kloster, hingegen auch keine von der Schleswigschen noblesse in die drey Holsteinische Klöster aufgenommen werden dürfften, wobey die holsteinische Ritterschafft sehr profitiren, die Schleszwigsche aber gewaltig leiden würde, da doch die meiste, vor itzt im Herzogthum Schleszwig possessionirte Ritter Familien, der Herkunfft nach ebenfals Holsteiner sind, und deren Vorfahren die Holsteinische Klöster vermuthlich dotiren geholfen.

Diesem gravamini abzuhelfen, stündte zu erwegen, ob nicht practicabel, wan gleich beyderley Ritterschafften, ratione dominij, separirt, dasz ihnen dennoch beyderseits, die biszherige Gerechtigkeit, ihre Töchter in die Klöster, so wol des einen als andern Landes zugeben, mutuellement frey bliebe, gestalt dan in Teutschland nicht ungewöhnlich, dasz die Einwohner des einen Fürstenthums, in dem benachbarten, ob schon einer gantz andern Herrschafft zugehörigen Lande, gewisse jura, Gerechtigkeiten und Freyheiten zu genieszen haben¹⁾.

.....

Was ferner die, vor anno 1657 zwischen dem Könige und

¹⁾ Det her udeladte vedkommer fællesskabet i Holsten.

Reiche zu Dennemark, mit dem Fürstl. Hause Gottorf, von zeit zu zeiten, obsonderlich wegen der Lehn-succession im Hertzogthum Schleswig, errichtete Vergleiche, samt denen darauf ergangenen investituren betrifft, und ob dieselbe, unangesehen der itzigen, mit dem Hertzogthum Scheszwig sich zugetragenen Verenderung, gewisser maszen noch gültig bleiben und der Hertzog oder seine posteritet ins künfftige, nach einen oder andern, in Gottes handen stehenden hohen Sterbfallen, wieder einiges successions Recht zu mehr angeregten Hertzogthum, und zwar mit, oder ohne souverainitet, zu geniessen und entzwischen sich des tituls davon zu gebrauchen, auch denselben selbst von Königl. Seite hinferner zu erwarten haben solle, dasz seind schwere Sachen, worüber niemand, als der die interiora von der affaire, die mir unbekant, aus dem Grunde weisz, mit bestandt raisonniren kan. Bevorab, da villeicht deshalb die Nothdurfft zwischen den Hohen paciscenden und mediatoribus schon verabredet und ausgemacht ist, dasz es deswegen keiner weitem deliberation mehr bedarff. Oder, daferne es nicht geschehen, wird diese materie doch bey dem bevorstehenden Convent zu Braunschweig, ohne Zweifel, vorkommen, dahero, wan Ew. Königl. May. denselben zu beschicken nötig finden, dero Plenipotentiarij, über diesen Punct, welcher jederman ins Auge fallen wird, eine ausführliche zulangende instruction, nöthig haben werden.

Der im übrigen, zu E. K. M. höchstschätzbaren Gnade ich mich in tieffster Submission empfehle und bisz in den Todt verbleibe

E. Königl. May^{te}.

Lübeck den 4. Febr.
1721.

allerunterthänigst-treuehor-
samster Diener
C. G. v. Breitenau.

(Original.)

5. *Kong Fredrik IV's egenhændige notiser om hylldingen.*
(*Efter modtagelsen af Breitenaus betænkning af 7. Januar 1721.*)

1. Was die huldigung in dem Fürstentum Schleswig anbetrifft, So wirt es vohrnemblich darauf ankommen, das alle

allerunterthänigst weiter zu eröffnen, so wird die Schleszwigsche Ritterschafft, wan Sie hernechst von der Holsteinischen noblesse, totaliter separirt werden soll, unter andern auch wegen ihrer Gerechtigkeit an den Jungfrauen Klöstern in beyden Hertzogthümern ein erheblich dubium moviren. Nemblich, es ist bekanter maszen im Herzogthum Schleszwig nur ein einziges Jungfrauen Kloster zu S. Johannis bey der Stadt Schleszwig, dahingegen in dem Hertzogthum Holstein ihrer drey vorhanden, nemlich zu Jtzehoe, Preetz und Ütersen, davon die beyde erste den übrigen an Vermögen weit vorgehen, und eine sehr gröszrer Anzahl adelicher Dames standmäsziq unterhalten können. Soll nun die bisherige Union zwischen der Schleszwigschen und Holsteinischen Ritterschafft aufgehoben seyn, und eine mit der andern keine gemeinschafft mehr haben, würde nothwendig folgen, dasz keine holsteinische adeliche Dame hinfüro in das Schleswigsche Kloster, hingegen auch keine von der Schleswigschen noblesse in die drey Holsteinische Klöster aufgenommen werden dürfften, wobey die holsteinische Ritterschafft sehr profitiren, die Schleszwigsche aber gewaltig leiden würde, da doch die meiste, vor itzt im Herzogthum Schleszwig possessionirte Ritter Familien, der Herkunfft nach ebenfals Holsteiner sind, und deren Vorfahren die Holsteinische Klöster vermuthlich dotiren geholfen.

Diesem gravamini abzuhelfen, stündte zu erwegen, ob nicht practicabel, wan gleich beyderley Ritterschafften, ratione dominij, separirt, dasz ihnen dennoch beyderseits, die biszherige Gerechtigkeit, ihre Töchter in die Klöster, so wol des einen als andern Landes zugeben, mutuellement frey bliebe, gestalt dan in Teutschland nicht ungewöhnlich, dasz die Einwohner des einen Fürstenthums, in dem benachbarten, ob schon einer gantz andern Herrschafft zugehörigen Lande, gewisse jura, Gerechtigkeiten und Freyheiten zu genieszen haben¹⁾.

.....

Was ferner die, vor anno 1657 zwischen dem Könige und

¹⁾ Det her udeladte vedkommer fællesskabet i Holsten.

Reiche zu Dennemark, mit dem Fürstl. Hause Gottorf, von zeit zu zeiten, obsonderlich wegen der Lehn-succession im Hertzogthum Schleswig, errichtete Vergleiche, samt denen darauf ergangenen investituren betrifft, und ob dieselbe, unangesehen der itzigen, mit dem Hertzogthum Scheszwig sich zugetragenen Verenderung, gewisser maszen noch gültig bleiben und der Hertzog oder seine posteritet ins künftige, nach einen oder andern, in Gottes handen stehenden hohen Sterbfallen, wieder einiges successions Recht zu mehr angeregten Hertzogthum, und zwar mit, oder ohne souverainitet, zu geniessen und entzwischen sich des tituls davon zu gebrauchen, auch denselben selbst von Königl. Seite hinferner zu erwarten haben solle, dasz seind schwere Sachen, worüber niemand, als der die interiora von der affaire, die mir unbekant, aus dem Grunde weisz, mit bestandt raisonniren kan. Bevorab, da villeicht deshalb die Nothdurfft zwischen den Hohen paciscenden und mediatoribus schon verabredet und ausgemacht ist, dasz es deswegen keiner weitem deliberation mehr bedarff. Oder, daferne es nicht geschehen, wird diese materie doch bey dem bevorstehenden Convent zu Braunschweig, ohne Zweifel, vorkommen, dahero, wan Ew. Königl. May. denselben zu beschicken nötig finden, dero Plenipotentiarij, über diesen Punct, welcher jederman ins Auge fallen wird, eine ausführliche zulangende instruction, nöthig haben werden.

Der im übrigen, zu E. K. M. höchstschätzbaren Gnade ich mich in tieffster Submission empfehle und bisz in den Todt verbleibe

E. Königl. May^{te}.

Lübeck den 4. Febr.
1721.

allerunterthänigst-treuehor-
samster Diener
C. G. v. Breitenau.

(Original.)

5. *Kong Fredrik IV's egenhændige notiser om hylldingen.*
(*Efter modtagelsen af Breitenaus betænkning af 7. Januar 1721.*)

1. Was die huldigung in dem Fürstentum Schleswig anbetrifft, So wirt es vohrnemblich darauf ankommen, das alle

Stende Sowol vohr ihre Decendenten, und Sussessoren, als vohr ihnen selbstn sich an uns, und unszern Erb Successoren Eidlich verbintlichmachen, keinen andere herschafft hin füro zu erkennen, besondern uns und unszere Erbnemer Alleinig huld Treuw: und gewertig zu sein, allen schaden nachdeihl und Prejudis, nach eüsersten Vermögen, hindern Steüren, und nach allen Vermögen hütten und abwehren, wie den das Formular, des Eides weiter Einsichelt und Eingerichtet werden kan.

2. Vohrs andere wirt einem jeden Prister, Ein Ordentliches Formullar des Gebehts zu gestellet werden müszen wie er sein Gebeht Einrichten sol, Und müste auch dieszerwegen Ein Project, aufgestzet werden zu weiterer Aprobasiohn.

3. So wirt auch wohl zu Observiren sein, und ein beedigter Cecretarius aus der Teüschcn Cantzelley, darzu Ordonnirt werden müszen, der Ein Ordentliches Prottocoll halten müste, über alle die jenigen welche ihren huldigungs Eidt ablegen und aldorten Comparriren, als auch über diejenigen, so sich Etwan, weggern ohder durch andere Accidans, ohder wegen Vohrgebender Unpezlichkeit Excussiren möchten, nicht im Stande zu sein, comparriren zu können, darmit nubn unttter solchen Vohrwant, Etwas ungebürendes, ohder Einige dardurch den Eidt abzulegen Verschonet bleiben möchten vorzukommen, So köntte zu der Cittassiohn mit Eingefüget werden, das alle und jede welche als schon Vorhin Erwehmet, einen dergleichen Vohrfalbekommen möchte, er solches also fort nach seiner Geneszung Vohr der Schleswigschen Regirung Offentlich in beysein der Regirungs Menisters, abzulegen schuldig und gehalten sein solle.

4. Was des Geheimbten Rahts Brettau Frage betrifft. Ob das hertzogtum Schleswig, dem Königreich dennemarken zu Incorporiren, ohder als Eine Separates Suverenes hertzogthum zu Regiren, anbetrifft, Und solcher Gestalten das Obergericht zu Schleswig zu Continuviren, So bin ich Platter dinges Vohr die 3. Ehrsten Rattiohnes und kan Gar nicht finden das ob Gleich der Geheimbte Raht Brettau 6 Rattiohnes dargen anführt, das selbe Von dem gewichte sein die Ehrstern 3 Auf

wigen zu können, dennoch befinde diesache von der Inportance, das man solches nicht alsofort Vonnöhten hat zu Verändern, besondern peu, a pre peu, Und also das Obergericht zu Schleswig recht wohl in Stelle einer Regirung, bis weiter Continuirt werden kan. Diesze Fragen befinden sich in des Herren Geheimbden Raht Von Bretenaus bey Gelechtes P. S.

5. Nr. 1. Über der frage, wegen des Tittuls, so man sich nach abgelechten huldiguns Actu bedien köntte, bin ich follenkomen des Heren Geheimbtenrath Bretenaus Meinung, und ist eine sehr gutte Fohrstellung, und Errinderung, welche gut und Nöhtig ist, in allen Cantzelleien in der Tittullattur sich zu bedienen. Es Findet sich, des Geheimbten Rahts Bretenau bedennen Gleichfals in das Posschriptum dieszer halber.

6. Nr. 2. Ob die gemeinschaftliche Regirung in holstein nicht auch Continuirert, So befinde Gleilfals das nachdem unszerm Interes dardurch garnichts abgeheth, wen selbe Gemeinschaftliche Regirung Continuirt wirt, das solches auch am besten, bis weitter es darbey zu laszen. Es findet sich gleichfals im Posschripto des Geheimbten rahts Betenau bedencken hir über.

7. die Mottifen welche der Herr Geheibteraht Brettenau vohr schlecht die Geistlichkeit zu Convintzihren das sie mit Gutten gewiszen den Erb huldiguns Eidt ablegen können, ist überaus wohl und Fundementamentel aufgesetzt, Würde auch höchst Vonnöhten sein das selbe Ratiohnes mit in dem Sittatiohns Patent ein Gefüret wirt.

8. Was der Geheinabte Raht Bretenau Erwenet wie es mit denen jenigen Verhalten werden sole, welche Gütter im lande haben solen, und dennoch sich wegern möchten ihren Erb huldiguns Eid abzulen Aprobiren wir gleichfals deszelben Sentiment, und köntte solches Gefolget werden, als weitter untter dem Tittul Wegen der Landschafften und Ampter, gesampften Einwoner zu Ersehen.

9. So ist es auch die frage ob der Erbhuldiguns Eiedt Schriftlich ohder nur müntlich, abgeleget werden soll, ohder beyder Gestalten, wen sie ihm Ehrstlich Müntlich abgelegt,

als den dar auf das Gedruckte Formullar des Eides zu unnterschreiben.

10. Ob nicht in jeder Ampt, der Ampmant mit noch einem aus das Obergericht zu Schleswig in der besten Stadt des Amps den Erb huldigungs Eid abzunehmen,

11. Das Gleichen werden die Verornete Comissarien Eine Taffel Von 12 Couverts des mittages halten müszen alwor sie diefornehmsten bey sich nehmen und Trachtiren können, wen sie Ehrstlich alle, den Erbhuldigungs Eid abgelegt, es kontte auch anjeden ohrt, ein Oxce wol gebratten werden Vohr den gemeinen man, und Einige Tonnen Bir Preis gegeben werden, NB. Es wirt auch Vonnöhten sein, jedes ohrts die Negst-belegenste Eschadron zu Pferde den selben Tach Paradiren zu laszen ümb alle Disorders zu steüren.

12. Wan nun Einige Prottestatsiohnes Ein kommen Solten, were ich Gleichfals des geheimbten Rahts Bretenaus Sentiment das darnach zu Verfaren als wie er in dem 4 Punct Von erwehnet und das unszer Comissarien auf solchen begebenden fall dar nach zu Instruiren sein müsten.

(Original.)

6. *Betænkning af assessorerne i det tyske kancelli,
Hagen og Esmarch; dat. 26. Marts 1721.*

Allerdurchleüchtigster, Groszmächtigt-
ster Erb-König,
Allergnädigster König und
Herr.

Nachdem Ew. Königl. May^t unsz Endesbenanntem, durch den Herrn Geheimen-Raht und Ober-Secretaire Sehestedt, allergnädigst anbefehlen lassen, das Wir über die von den gesambten Ständen in dem gewesenen Fürstl^{en} Antheil des Hertzogthumbs Schleszwig einzunehmende Erb-Huldigung, und was dem anhängig, unsere allerunterthänigste Gedanken eröffnen sollen; So haben Wir auch, solchem Dero allergnädigstem Befehl zur allergehorsamsten Folge, nicht ermangelt, zuffordrist die dar-

über von denen beeden Herren Geheimen-Rähten von Breitenow und von Jessen, wie auch von dem nunmehr seel. verstorbenen Justitz-Raht Anthor, eingehohlte Nachrichten und Sentiments mit behörigem Fleisz und Attention durchzulesen und sind Wir also, befundenen und reifflich erwogenen Umständen nach, der allerunterthänigsten unvorgreifflichen Meinung, dasz, nach des Herrn Geheimen-Raht von Breitenau Bedenken zo weit

1) Prælaten und Ritterschaft anlanget, nach dem Exempel des in Anno 1684 ausgelassenen Patents und Citation zufor-
drist, nach Beschaffenheit der jetzigen Zeiten und Umständen und in conformitet des hiebey sub Nr. 1 angelegten Projects, ein gleiches Patent und Citation auszulassen sey, damit selbige in Zeiten von Ew. Königl May^t allergnädigsten Intention und Willen avertiret werden, und sich zu dem bevorstehenden Erb-
Huldigungs Actu gebührend præpariren können.

2do) Ratione der gewesenen Fürstlichen Geistlichkeit, so solten Wir der allerunterthänigsten Meinung seyn, dasz auch die Commissarien, wie in Anno 1684 geschehen, jedoch mit Zuziehung des General-Superintendenten in der Stadt Schlesz-
wig und dem Ampte Gottorff, und in den andern Städten und Ämtern mit Zuziehung eines der negstgelegenen Königleⁿ Pröbsten, von ermelter Geistlichkeit den Eyd der Treue abzunehmen und Derselben bedürffenden Falls, wann Sie etwan den Eyd refusiren solte, dasjenige, so der Hr. Geheime-Raht von Breitenau pag. 6, 7, 8 & 9 solcherhalb vorgeschlagen, ge-
hörig zu bedeuten hätten.

3to) Betreffend die Städte des gewesenen Fürstl. Antheils so solten Wir allerunterthänigst vermeinen, dasz, wann Ew. Königl. May^t. Selbige bey Jhren alten Gewohnheiten und Juribus allergnädigst lassen wollen, Sie zu Ablegung des Eydes gar keine Difficultet machen werden. Was sonsten in specie wegen der Stadt Tundern von dem Hrⁿ Geh. Raht von Breitenau pag. 9 erinnert wird, solches findet schon in dem Sub Nr. 3 hiebey angelegten Project der Verordnung, wie es mit der Justitz gehalten werden soll, seine behörige Abfertigung, und was Derselbe hiernegst pag. 10 wegen der neuen Städte, als Friederichsstadt, Tönningen und Gardingen in Eyderstedt,

wie auch Burg auff Femern erwehnet, so müssen selbige ebenfals wie A° 1684 geschehen, mit den alten Städten zugleich zur Huldigung gezogen werden.

4°) Wegen der Landschafften und Ämbter gesambten Einwohner und zwar Erstlich die in Fürstlichen holsteinischen Diensten stehende Bediente, so in dem Herzogthum Schleswig mit Güthern angesessen, betreffend; So sind Wir der allerunterthänigsten Meinung, dasz Selbige nach dem Vorschlag des Hrⁿ Geheimen-Rahts von Breitenau pag. 11, 12, 13 & 14 vors Erste von denen zum Erb-Huldigungs-Actu zu verordnenden Commissarien durch höffliche Schreiben zu invitiren, und wann Sie nicht zur Huldigung comparierten nochmahlen an dieselbe zu schreiben, und Jhnen ein gewisser terminus zu Verkaufung ihrer immobil-Güther an Königl. Unterthanen, sub comminatione Confiscationis zu setzen währe; Wann Sie aber auch solchen terminum verstreichen lieszen, und Jhre Güther zu verkaufen sich nicht resolviren wolten, alsdann eô ipso mit der würlklichen Confiscation aller solcher Güther verfahren, und selbige nicht, wie der Herr von Breitenau vorgeschlagen, sequestriret werden müsten, immaszen es anitzo damit eine gantz andere Beschaffenheit hat als A° 1684, Worauff der Hr. Geheime-Raht von Breitenau zweiffelsohne nur zielet, weile jetzo der Fürstl. Schleswigsche Antheil Ew. Königl. May^t auff Ewig garantiret worden; Zu der Zeit aber gar nicht eine solche Apparence gewesen, folglich die Sachen nummehr Gottlob! in einer gantz andern Situation gerathen.

5°) Was die Jenige, so auszerhalb Landes sich befinden, oder in anderer frembden Herren Diensten stehen, und im Herzogthum Schleswig possessioniret seynd, anlanget; So wähen Wir der allerunterthänigsten Meinung, dasz, weile Selbige bey dem Huldigungs-Actu nicht wohl Persönlich compariren können, Sie einen schriftlichen Eyd der Treue ablegen und einsenden müsten.

6) Ratione aller übrigen Eigenthümer oder Besitzer von allerhand privilegirten Güthern, Höffen und Vorwerckern sowohl auff dem alten Lande als in den neu eingeteichten Kügen; So müssen selbige auch absolutement mit zur Huldigung gezogen,

und wann sie die Huldigungs-Pflicht præstiret, alsdan in specie die Octroys auff den neu eingeteichten Kögen, welche Sie titulo oneroso besitzen, und von welchen Octroys auff Ew. Königl. May^t Rente - Cammer die Abschriften werden verhanden seyn. confirmirt und gratis ausgefertiget werden.

Wegen der anderen ordinairen Unterthanen, sowohl in den Landschafften als Ämbtern, sind Wir der allerunterthänigsten Meinung, dasz Ihnen zufordrist dasjenige, so der Herr Geheime-Raht von Breitenau pag. 14 vorgeschlagen, unter der Hand vorzustellen, und sodann, nach abgelegter Landes-Huldigung auch ihre Privilegia zu confirmiren wähen.

Was sonstn jetztgedachter Herr Geheimer-Raht pag. 15 wegen der Zehrungs-Kosten vor die zur Huldigung einzuladende Gemeine Unterthanen und Einwohner der Landschafften, Ämter und Köge in Vorschlag gebracht; So ist zwar denenselben derentwegen in a^o 1684 nichts guth gethan worden; Wir stellen jedoch aber Ew. Königl. May^t allergnäd^{ca} Resolution in Allerunterthänigkeit anheimb, ob Dieselbe auff dasjenige, so der Hr. von Breitenaw erinnert, dasz öfters der Genusz einer Kleinigkeit bey Gemeinen Leuten die Liebe und ein gutes Vertrauen gegen Ihre allergnädigste Herrschaft befördern könne, einige allergnädigste Reflexion machen wollen?

7) Betreffend die Frage, ob es besser die Gemeine Unterthanen von allerseits Landschafften, Ämbtern und Kögen, an einem einzigen Ohrt zusammen, oder lieber auff verschiedene Plätze, Partheyenweise, bescheiden zu lassen; So finden wir, unserm allerunterthänigsten Ermessen nach, Ersteres höchst bedenklich, auch fast impracticable; hingegen am sichersten und gerahtesten zu seyn, dasz diese Leute ebenfals wie A^o 1684 geschehen, von denen zum Huldigungs Actu zu verordnenden Commissarien, und zwar in der Stadt eines jeden Ampts, durch Convocirung der Land- und Kirchspiels-Gevollmächtigen, Raht- und Lehens-Leuten in den Marschen; Auff der Geest aber durch Convocirung der Kirchspiel-Vöigte und Ausschusz-Leute aus jeglichem Harde und Kirchspiel zur Huldigung gezogen, und Jhnen der Eyd der Treue abgenommen werden müsse.

8) Was die von denen Städten einzunehmende Erbhuldi-

gung betrifft; So würde solche ebenfals von denen von Ew. Königl. May^t zum Huldigungs Actu zu Verordnenden dreyen Commissarien, gleich solches in A^o 1684 geschehen, verrichtet werden müssen, und zwar ohnmaszgeblich in folgender Ordnung, als

1. Von der Stadt Schleswig
2. Von der Stadt Eckernförde
3. Von der Stadt Friedrichsstadt
4. Von der Stadt Tönningen
5. Von der Stadt Gardingen
6. Von der Stadt Husum
7. Von der Stadt Tundern
8. Von der Stadt Apenrade.

Wegen der Jnsul und Landschaft Fehmern und der daruff gelegenen Stadt Burg aber, solten Wir der allerunterthänigsten Meinung seyn, dasz zu Ersparung der Unkosten nur einer von den dreyen Commissarien wann die Huldigung in allen Städten, Ämbtern und Landschaften auff dem festen Lande geschehen seyn wird, sich dahin verfügete, und den Huldigungs-Actum, so wohl ratione des gantzen Landes als gemelter Stadt Burg verrichtete. Wobey Wir dann allerunterthänigst vorstellen müssen, wie es wohl nöthig sey, dasz gegen die Zeit auff angeregte Landschaft, sowohl zur Sicherheit des Commissarii, als auch zu Verhütung aller bey solchem Actu leicht entstehenden Desordres und Complotten, eine Compagnie Dragoner verleget werde, Jngleichen dasz deren Commandirende Chef bedürffenden Falls, von der Ordre dieses Commissarii, sowohl als die übrige Chefs derer in den anderen Städten, Ämbtern und Landschaften zu verlegenden Trouppen, von der Ordre der sämbtlichen Commissarien dependiren, und dasz auch Ew. Königl. May^t hohen Respects halber, denen Commissarien in allen Städten, wo Sie hinkommen, eine ordentliche Wache vor die Thüre gegeben werde, derentwegen dann die behuffige ordres aus Ew. Königl. May^t Krieges-Cantzley zu expediren wähen.

9) Was diesemnegst der Herr Geheimer-Raht von Breitenau § 2 pag. 17, 18, 19 & 20, wegen der Separation der

Schleswigschen von der Holsteinischen Noblesse angeführet, und sonsten solcherhalb raisonniret; So wäre solches durch die zum Huldigungs-Actu zu Verordnende Commissarien denen gesambten gewesenen Fürstl^{en} Unterthanen bevorab aber der Noblesse, gelegener Zeit und Ohrts bestens zu insinuiren, zu dem Ende Wir dann allerunterthänigst für nöthig erachten, dasz ermelten Commissarien von dem gantzen Bedenken des Hrⁿ Geheimen-Raths von Breitenau zu ihrer desto bessern Nachricht und information eine Copey gegeben werden müste.

10) Bey dem von dem Hrⁿ Geheimen-Raht von Breitenau pag. 20 & 21 projectirten formul des von Prælaten und Ritterschafft auffzunehmenden Erb-Huldigungs-Eydes, finden Wir nichts zu erinnern, und dasz selbiger schriftlich von Jhnen zu stellen sey, gestalt auch dieser Eydes-Formul für die gewesene Fürstl. Geistlichkeit und alle übrige Städte-, Ambts- und Landschaffts-Unterthanen gebraucht werden könne, und nur der Introitus zu verändern sey.

11) Die Confirmationes der Privilegien für Prælaten und Ritterschafft sowohl als die Städte und gesambte Eingesessene in den Ämbtern und Landschafften, finden sich hier in Ew. Königl. May^t Teutschen Cantzellej in den Protocollen von Annis 1670 & 1671. Wornach dann auch selbige anitzo mutatis mutandis ausgefertiget werden können; Jedoch solten wir der allerunterthänigsten Meinung seyn, dasz zu Gewinnung der Zeit und Ersparung Vieler Mühe und Arbeit in der Cantzellej (Gestalt wann die Privilegia von Worth zu Worth den neuen Confirmationen inseriret werden solten, selbige in einigen Jahren nicht würden confirmiret werden können) nur ein gestempelter Bogen Papier umb Eines jeden sein original-Privilegium zu schlagen, und darauff in generalen kurtzen terminis die Confirmation zu schreiben wäre; Da sodann auch sothane Privilegia bey Ew. Königl. May^t künftigen hohen Anwesenheit zu Gottorff, nach eingennommener Erb-Huldigung, fast mehrentheils würden confirmiret werden können.

Was aber die Taxa des gestempelten Papiers anlanget, so stellen Ew. Königl. May^t Wir allerunterthänigst anheimb, ob nicht solche, so wohl als die übrige Gobühr, nach dem sub

pag. 22 & 23 § 3 enthaltenen monito des Hrⁿ Geheimen-Raths von Breitenau und aus denen von Jhme angeführten Uhrsachen auff ein leidliches zu setzen währe?

12) Was der Herr Geh. Raht von Breitenau pag. 22 § 1 wegen eines zu haltenden Registers von denen Leuten, so zur Huldigung erscheinen, und welche hingegen ausbleiben, erinnert, solches währe der Instruction für die Commissarien zu inseriren.

13) Was hiernegst der Hr. Geheimer-Raht v. Breitenau § 2 wegen der Zehrungs-Kosten für die Commissarien erwehnet; so verstellen Wir allerunterthänigst zu Ew. Königl. May^t allergnädigsten Resolution, ob nicht Dieselbe, weil doch dieser solenne actus mit Eclat und zu Ew. Königl. May^t allerhöchstem Respect und Gloire verrichtet werden musz, durch dero eigene Bediente von Küche und Keller, und was davon dependiret, ermelten Commissarien (dazumahlen diese Commission zum höchsten über 4 à 5 Wochen nicht dauren kann) eine offene Taffel, umb die Vornehmste in denen Städten, wohin Sie kommen, wie solches an andern Ohrten in dergleichen Fällen gebräuchlich, gebührend zu tractiren, halten lassen wollen? gleich ich, der Justitz-Rath von Hagen, solches zu Cleve, Berlin und Königsberg erlebt und gesehen habe, wie es dann auff solchen Fall auch nöthig währe, dasz etwan ein Cammer-Junker verordnet würde, welcher die vices eines Marschals vertreten, und acht haben könnte, damit alles ordentlich und richtig hergehen möchte.

Was im übrigen Ew. Königl. May^t denen Commissarien zu Einrichtung ihrer Equipage und dem anhängig allergnäd. reichen lassen wollen, Solches dependiret von Dero allergnädigsten Resolution.

14) Die Benennung der zu diesem Erb-Huldigungs-Actu zu verordnenden dreyen Commissarien überlassen Wir lediglich Ew. Königl. May^t selbst eigenen allergnädigsten Disposition, mit Dero allergnädigstem Erlaubens aber solten Wir jedoch der allerunterthänigsten Meinung seyn, dasz, nach dem Exempel von A^o 1684 der Herr Geheimer-Raht und Statthalter Graff Carl von

Ahlefeldt der Erste Commissarius, die übrige beede Persohnen auch von Experience und Distinction seyn müsten.

15) Was der Hr. Geheimer-Raht von Breitenau pag. 23 & 24 § 4 wie es mit denen Leuten, so der Hertzog von Holstein, umb gegen den Huldigungs-Actum zu protestiren, etwa absenden möchte, zu verhalten sey, erwehnet; zo können wir nicht anders als dessen Sentiment darüber beypflichten, und dasz in conformitet dessen die Commissarien zu instruiren seyn werden.

16) Betreffend dasjenige, so der Herr Geh. Raht von Breitenau pag. 25 § 5 in regard der Hertzogen Sonderburgischer Linie, welche sich etwa wegen der Mitbelehnung des Herzogthums Schleszwig angeben möchten, berührt, so hätten die Commissarien auch solchenfalls sich Vorgeschlagener maaszen zu betragen.

17) Was derselbe § 6 pag. 25, 26, 27, et 28 wegen der ab Fürstl^{er} Seiten etwa prætendirenden Separation oder Exemption der Jnsul Fehmern vom Hertzogthum Schleswig anführet; so währe solches denen Commissarien zu ihrer Nachricht zu communiciren, zumahlen es eine ausgemachte Sache ist, dasz ermelte Insul ein Pertinens oder incorporirtes Stück des Herzogthums Schleszwig sey, und davon nicht separirt werden könne.

18) Was Er übrigens § 7 pag. 28, 29 et 30 wegen der von denen ehemaligen Hertzogen zu Gottorff erkaufften zweyen adelichen Güther Satrupholm und Arlewath erwehnet; so können wir auch nicht anders als seinem solcherhalb geführten Sentiment in allem beypflichten.

Diesemnegst haben Wir auch das bey des Hr. Geh. Rahts von Breitenau obofftangezogenem hereingesandten erstern allerunterthänigsten Bedenken angehängte Postscriptum durchgelesen und erwogen, welches dann in nachfolgenden Puncten bestehet.

1) Betreffend die Frage, ob das Herzogthum Schleszwig dem Königreich Dennemark zu incorporiren, oder auch solches als ein separates Souveraines Herzogthumb zu regieren sey? So dürfen Wir unsz zwar nicht unterstehen, über eine so hochwichtige Sache unser geringes allerunterthänigstes Sentiment zu eröffnen; Finden aber jedennoch die von dem Hr. Geh.

Raht von Breitenau angeführte 6 Rationes, warumb das Herzogthum Schleswig als ein separates Souveraines Herzogthum künfftig zu regieren sey, weit stärker als die pro incorporatione angezeigte drey rationes zu seyn.

2) Da es nun Ew. Königl. Maj^t allergnädigst gefallen solte, sothanes Herzogthum als ein separates Souveraines Herzogthum regieren zu laszen; So sind Wir der allerunterthänigsten Meinung, dasz so viel die Einrichtung der dortigen Regierung, ratione der Administration der Justitz anlanget, es nach der den 15 Novemb. A^o 1684 ausgelaszenen Sub Nr. 3 hiebey angelegten und auff der jetzigen Zeiten Beschaffenheit in etwas veränderten Verordnung künfftighin gehalten werden müsse.

Sonsten ist in A^o 1685 die damahls sogenannte Justitz-Cantzelley zu Gottorff aus nachfolgenden Persohnen bestanden, als

- 1) Der Hr. Graff Detlef zu Rantzau als Statthalter.
- 2) Hr. Graff Friderich von Ahlefeldt, als vice-Statthalter.
- 3) Hr. Geh. Raht von Liliencrohn, als Cantzler.
- 4) Hr. Etats-Rath Joh. Hugo von Lente als Etats-Rath und vice-Cantzler auch Land-Raht in Herzogth. Schleszwig.
- 5) Hr. Etats-Raht Marquard Gude.
- 6) Hr. Etats-Rath Hermann Meyer.
- 7) Regierungs-Raht und Land-Archivarius Joh. Steinmann.
- 8) Regierungs-Raht Hinrich Schmieden.
- 9) Regierungs-Raht Daniel Hausmann.
- 10) Assessor Adolph Beselin.
- 11) Assessor Fried. Wilhelm Schönbach.
- 12) Secretarius Peter Müller.
- 13) Secretarius Hinrich Ludwig Gude.
- 14) Registrator und Cantzelist Carl Frid. Knoch.
- 15) Cantzelist Gerhard Huttemann.
- 16) Ein Cantzelley-Bohte.

Welche nun von diesen Rähten und Bedienten Gage, und wie viel Sie genossen, Ein solches werden Ew. Königl. May^t aus der hiebey sub. Nr. angelegten von Dero Rente-Cammer erforderten Specification allergnäd. ansehen.

Vor itzo bestehet das bisherige Ober-Gericht aus nachfolgenden Persohnen, als:

- 1) Hr. Geh. Raht Thomas Balthasar von Jessen.
- 2) Hr. Geh. Raht Joh. Ludvig Freyherr von Königstein.
- 3) Hr. Estats-Raht Georg Grundt.
- 4) Justitz-Raht Alexander Tilemann von Heespen.
- 5) Cantzley-Raht und Cantzley-Secretaire Frid. von der Maase.
- 6) Assessor Anthon Hildebrandt.
- 7) Registrator und Cantzellist Philipp Stoeben.
- 8) Copiist Lorentz Prehn.
- 9) Ein Cantzley-Bohte.

Was diese Persohnen für Gage haben, zeigt die sub Nr. hiebey kommende Specification.

Nun würde wohl, unserer allerunterthänigsten ohnmaaszgeblichen Meinung nach, sothanes Ober-Gericht künfftig in eine Regierung zu verwandeln, und (fals uns allergnäd. erlaubet seyn möchte, solcherhalb Eyd- und pflichtmäszige Vorstellung zu thun) zu desto besserer administrirung der Justitz fürs künfftige, als worüber, da das bisherige Obergericht mit so wenigen Persohnen besetzt und gar selten complet gewesen, viele Klagten moviret und revisiones actorum gesucht worden, mit einigen mehreren sowohl adelichen als gelahrten wohl experimentirten Rächten zu besetzen seyn; Aus wie viel Persohnen aber solches Ober-Gericht, oder die künfftige Regierung bestehen solle, und was für welche dazu zu gebrauchen seyn möchten, Ein solches sambt deren Benennung verstellen in allertieffester Submission Ew. Königl. May^t Selbsteigener allergnädigster Gefälligkeit und Resolution Wir lediglich anheimb.

3) Anlangend die von dem Herrn Geheimen-Raht von Breitenau pag. 5 & 6 angeführte differente Verordnungen in Polizey- Justitz- und anderen Sachen, dasz Selbige in eine harmonie gebracht, und durch das gantze Land einerley Recht und Gewohnheit observiret werden möchte; So hätte die künfftige Regierung diserwegen Vorschläge zu thun.

4) Betreffend die vorgeschlagene Veränderung der Titulatur wegen Schleszwig; So finden Wir, unserer allerunterthänigsten Meinung nach, sothane Veränderung gar nicht nöhtig zu seyn; Dazumahlen Ew. Königl. May^t ja ein groszer Souve-

rainer König und Herr von zweyen Königreichen sind, also Dieselbe eò ipso umb so viel mehr als Souverainer Hertzog von Schleszwig, ohne das Prædicatum davon im Titul führen zu dürffen, consideriret werden müssen.

Da sonsten der Herr Geh. Raht von Breitenau sich über die Frage, ob die gemeinschaftliche Regierung in dem Hertzogthum Holstein ferner zu continuiren, so auch wegen der vorigen Verträge mit dem Fürstl^{en} Hausze in seinem nachhero eingesandten allerunterthänigsten Bedenken vom 4ten Februarij weitläufftig und deutlicher expliciret, so wird davon in dem folgenden 2ⁿ Punct mit mehren zu handeln seyn.

Was derselbe demnach

1) in angeregtem seinem zweyten Bedenken pag. 2 & 3 abermahls wegen der Separation der Schleszwigschen von der Holsteinischen Noblesse, insonderheit aber razione der adelichen Jungfrauen Clöstere in beeden Hertzogthümern meldet; So solten Wir allerunterthänigst vermeinen, dasz obzwar die Separation der Noblesse, razione Dominii allerdings geschehen, jedennoch solche nicht auff die Clöstere extendiret, sondern beyderley Ritterschafften die biszherige Gerechtigkeit, Ihre Töchtere in die Clöster, sowohl des einen als des andern Landes zu geben, mutuellement frey bleiben müste.

2) Betreffend die Frage, ob die Communion im Herzogthum Holstein zu continuiren, oder ob Prælaten und Ritterschafft zu theilen sey? So finden wir die von dem Geheimen-Raht von Breitenow von pag. 5 bis pag. 10 weitläufftig angeführte raisons, dasz die Communion bey behalten werden müsse sehr solide, und Ew. Königl. May^t Interesse allerdings besser und vorträglicher zu seyn.

3) Was derselbe pag. 10 et 11 wegen der vorigen Vorträge mit dem Fürstl^{en} Hausze anführet; So sind wir der allerunterthänigsten Meinung, dasz alle bishero mit ermeltem Fürstl^{en} Hausze gemachte Verträge cessiren, folglich auch dasjenige, so dem Hertzogen von Holstein in dem Vergleich von A^o 1711 razione des Ampts Tremsbüttel und der Lübeckischen Patricien-Güther eingeräumet worden, aboliret werden müsse.

4) Betreffend die Verträge, wegen der Successions-Fälle

im Hertzogthum Schleswig; So währe, unseres allerunterthänigsten Ermessens, darauff vor der Hand nicht zu reflectiren, sondern die Deliberationes darüber biszweiter auszusetzen.

6) Was der Herr Geh. Raht von Breitenau, wegen des Tituls von Schleswig erinnert, ob auch solcher ins künfftige dem Hertzogen Carl Friderich gegeben werden solle? So sehen wir nicht mit welchem Fueg Jhme solcher Titel benommen werden könnte, dazumahlen Ew. Königlⁿ Mayt^t allen und jeden abgetheilten Hertzogen zu Holstein diesen Titel beständig geben.

Was des Herrn Geh. Rahts von Jessen über die Schleswig'sche Huldigungs-Sache hereingesandtes allerunterthänigstes Bedenken, und zwar erstlich seine Meinung, dasz die Einnahme der Erb-Huldigung von denen gewesenenen Fürstl^{en} Städten, Ämbtern und Landschafften, ohne Convocation der Eingesessenen, und mit wenigen Kosten durch die Beampte eines jeden Orths, wie solches in A^o 1684 geschehen währe, verrichtet werden könnte, anlanget; So findet sich desfalls in dem Protocollo von jetztermeltem Jahre das contrarium, immaszen die damahls verordnet gewesene Commissarien allenthalben sothane Huldigung eingenommen, und können Wir also von dem jenigen, so Wir solcherhalb oben, über des Hrⁿ Geheimen-Rahts von Breitenau Sentiment allerunterthänigst angezeigt, nicht abgehen.

Gleichergestalt finden Wir allerunterthänigst, dasz die Fürstlⁿ Bediente, Pröbste, Predigere, Kirchen- und Schul-Bediente, sambt den Advocaten, von denen zu verordnenden Commissarien und nicht vom Ober-Gericht vorgefordert werden, und huldigen müssen, wie solches die hiebeyliegende entworffene Patent und Citation sambt der Instruction für die Commissarien breiter an Hand geben.

2ten) Betreffend die jenige zo den Eyd refusiren; So findet dieser Punct oben Artic. 4to seine Richtigkeit.

3) Was Er wegen Confirmation der Städte und Landschafften Rechte, Statuten und Privilegien anführet, ist auch schon oben Artic. 6 abgethan.

4) Betreffend die Abschaffung der Advocaten Miszbrauch in allegirung der Kayserl^{en} und gemeinen Rechte, ist als eine

sehr nützliche Sache in der Verordnung wegen administrirung der Justitz im Herzogthumb Schleszwig mit eingeführet.

5) Anlangend einen gewissen Numerum der Advocaten; So könnten desfalls, wann die neue Regierung von Ew. Königl. May^t zufordrist wird regliret und angeordnet seyn, von solcher Regierung Selbst desfalls weitere Vorschläge geschehen. In-dessen müssen die Advocaten in Eyd genommen werden, und diejenige, so den Eyd refusiren, emigriren.

6) Was der Hr. Geh. Raht von Jessen zuletzt, wegen Verbesserung des Polizey-Wesens in den Städten erinnert; so müste dem Hrⁿ Statthalter, als in dessen function solche Sachen einlauffen, ordre beygelegt werden, solcherhalb allerunterthänigst Vorstellung und Vorschläge, nach eines jeden Ohrts Beschaffenheit zu thun.

Was übrigens das hiebey liegende Schreiben von dem seel. Herrn Justitz-Raht Anthor anlanget; So finden die darinn enthaltene Monita schon oben bey demjenigen, so Wir über der beeden Herren Geheimen-Räthe von Breitenau und von Jessen Sentiments allerunterthänigst angezeigt, Ihre abhelffliche Maasze auszer denen beeden nachfolgenden Puncten, nehmlich:

- 1) Ob nicht die Regierung von dem Lande zu salariren, und
- 2) Ob nicht die Land-Räthe in dem Herzogthum Schleszwig künftighin in Conferentz- oder Estats-Räthe zu verwandeln wähen?

Was nun den 1ten Punct betrifft, so finden Wir solches sehr bedenklich zu seyn, und den

2ten Punct angehend; so solten Wir auch allerunterthänigst vermeinen, dasz es besser wähe es nach wie vor bey den Land-Räthen zu lassen; zumahlen die Landgerichts-Ordnung, die Constitutiones und Verordnungen in diesem Hertzogthum doch vors Erste in ihrer völligen vigueur verbleiben müssen.

Übrigens und zuletzt wird Ew. Königl. May^t allerunterthänigst anheimb gestellet, ob Sie allergnädigst wollen, dasz dem Herrn Statthalter Graffen von Ahlefeldt die Ober-Inspection und Aufsicht über die gewesene Fürstliche Schleszwise Städte, gleich Er selbige über alle andere Städte in den beeden Herzogthümern Königlichen Antheils vermöge seiner Instruction,

so weit das Commerce- und Policy-Wesen angehet, würeklich hat, anvertrauet, oder auch selbige, wie biszhero gewesen, denen Amtmännern gelassen werden solle.

Dieses ist nun alles dasjenige, so Wir auf Ew. Königl. Mayt^t allergnädigsten Befehl und nach Anleitung derer von denen beeden Herren Geheimen-Räthen von Breitenow und von Jessen, wie auch des Seel. Hrⁿ Justitz-Raths Amthors, eingezogenen Nachrichten und Sentiments allerunterthänigst haben berichten können; In übrigen aber alles und Jedes zu Ew. Königl. Mayt^t Selbsteigenen allergnädigsten Resolution in aller-tieffester Submission anheim gebend.

Die Wir Zeit Lebens in allergetreuesten Devotion verharren

Ewer Königl. Mayt^t

Copenhagen
den 26ten Martii
Anno 1721.

Allerunterthänigste, Treuge-
horsamste und Plichtschuldigste
Diener und Unterthanen

Frantz von Hagen. Friederich Esmarch.

(Original.)

7. *Hjldingseden.*

A. Breitenaus udkast.

Wir Prælaten und gesambte Ritterschaft des gantzen Herzogthums Schleswig, die wir bishero unter königlicher und fürstlicher holsteinischer Gemeinschaftlicher Regierung gestanden, anjetzo aber, da des fürstlichen Hauses an vorgemeltes Herzogthum gehabtes Antheil durch einen gewissen publicquen Friedens-Vertrag an den Herrn Friederich den Vierten, König gelanget und also Ihre Königl. Maytt. nunmehr alleiniger souverainer Besitzer und Erbreigent der gantzen Herzogthums Schleswig geworden ist, geloben und schweren hiermit einen würeklichen Eydt, dasz wir von nun an allerhöchst ermelter Jhrer Königl. Maytt. als unserm alleinigen souverainen Hertzogen

zu Schleswig getreu, hold und gehorsam seyn, deroselben Bestes Vortheil und Nutzen wiszen und befördern, Schaden und Nachtheil aber warnen und nach vermögen abwehren helfen, auch unsere Erb-Güter und Lehne nach altem Gebrauch verdienen wollen. So wahr als uns Gott helffe und sein heiliges Wort. Zu dessen Urkund u. s. w.

(Efter Esmarchs koncept og gengivelsen i Behrmanns afhandling.)

B. Den virkelig aflagte ed (med fremhævelse af Sehestedts indskud og rettelser).

Ich Endesbenandter¹⁾ von der Ritterschaft in dem Herzogthum Schleszwig, thue kundt hiermit: Nachdem Ihre Königl. Majest. zu Dännemarck, Norwegen etc. Mein allergnädigster König und Herr, kraft Dero sub dato Gottorff den 22. Augusti 1721, ausgelassenen Patents, das vorhin gewesene Fürstl. Antheil des Hertzogthums Schleszwig mit dem Ihrigen zu vereinigen und Dero Crohne, als ein altes injuriâ temporum abgerissenes Stück, auff ewig wieder zu incorporiren für guth befunden, auch, kraft selbigen Patents, mir allergnädigst injungiren lassen, mich alhier Persöhhlich einzufinden, umb in Dero alleinige Pflicht zu treten²⁾ und den gewöhnlichen Erb-Huldigungs-Eyd in behöriger form abzulegen. So gelobe und verpflichte Ich für mich, meine Erben und Successoren hiermit und inkraft dieses, dasz Ich und Sie Ihr. Königl. Majest. zu Dännemarck, Norwegen etc. Für unsern alleinigen Souverainen Landes-Herrn erkennen und halten, Deroselben, wie auch Dero Königl. Erb-Successoren in der Regierung, secundum tenorem³⁾ Legis Regiæ, Treu, Hold und gewärtig seyn, allerhöchstgedachte Ihr. Königl. Majest. und Dero Königl. Erb-Hauses Nutzen, Bestes und Vortheil in allem äussersten Fleisses suchen

¹⁾ Oprindeligt: Wir Endesbenandte Prælaten und . . . og således helt igennem flertal.

²⁾ Oprindeligt: und in Dero alleinige Pflicht aufzunehmen (!),

³⁾ Oprindeligt: vigore. Derpå rettet til: nach inhalt.

und befördern, Schaden und Nachtheil aber, aller Möglichkeit nach, warnen, verhüten und abwenden, auch alles dasjenige thun und leisten wollen, was getreuen und gehorsahmen Land-Sassen und Erb-Unterthanen Ihrem Souverainen Könige und Landes-Herrn zu thun und zu leisten schuldig seynd. So wahr mir Gott helffe und sein heiliges Wort: Uhrkündtlich meiner Eigenhändigen Unterschrift und auffgedruckten Adelichen Pittschafft. Geschehen zu Schleswig den 4ten September, Anno 1721.

8. *Indlemmelsespatentet af 22. Avgust 1721 (med fremhævelse af Sehestedts indskud og rettelse).*

Wir Friderich der Vierte, von Gottes Gnaden, König zu Dännemarck, Norwegen, der Wenden und Gohten, Hertzog zu Schleszwig, Holstein, Stormarn und der Dithmarschen, Graff zu Oldenburg und Delmenhorst etc. Entbieten, denen Wohlwürdigen, Ehrwürdigen, Wohledlen, Edlen und Ersahmen, Prælaten, sämbtlichen von der Ritterschafft und anderen, so einige Adelige Güter im Hertzogthum Schleszwig besitzen, Unsere Gnade und ist Ihnen aus¹⁾ denen im Druck emanirten Schriften zur Gnüge bekandt²⁾, wêlchergestalt der Hertzog von Holstein, aller so wohl schrift- als mündlichen, auch, durch dessen Ministros, wiederhohleten Versicherungen und Sincerations schnur strax zu wieder, sich notorie zu Uns gedrungen und durch dessen collusion mit Unserm damahligen Feinde und erfolgte würekliche Einräumung der Festung Tönningen sich treuloser-weise gegen Uns declariret und öffentlich als Aggressor auffgeföhret, ja so gar, wegen vermeintlicher Theilung Unserer Länder, mit dem Feinde sich eingelassen und Tractaten darüber errichtet, auch gedachter Hertzog bey dessen erfolgter majorennitet, sothane Dero Oncle des Ad-

¹⁾ Opr.: unserm den 30 Julii des 1714ten Jahres bereits ausgelassenem Patent und andern . . .

²⁾ ausz wasz Ursachen wir . . .

zu Schleswig getreu, hold und gehorsam seyn, deroselben Bestes Vortheil und Nutzen wiszen und befördern, Schaden und Nachtheil aber warnen und nach vermögen abwehren helfen, auch unsere Erb-Güter und Lehne nach altem Gebrauch verdienen wollen. So wahr als uns Gott helffe und sein heiliges Wort. Zu dessen Urkund u. s. w.

(Efter Esmarchs koncept og gengivelsen i Behrmanns afhandling.)

B. Den virkelig aflagte ed (med fremhævelse af Sehestedts indskud og rettelser).

Ich Endesbenandter¹⁾ von der Ritterschaft in dem Herzogthum Schleszwig, thue kundt hiermit: Nachdem Ihre Königl. Majest. zu Dännemarck, Norwegen etc. Mein allergnädigster König und Herr, kraft Dero sub dato Gottorff den 22. Augusti 1721, ausgelassenen Patents, das vorhin gewesene Fürstl. Antheil des Hertzogthums Schleszwig mit dem Ihrigen zu vereinigen und Dero Crohne, als ein altes injuriâ temporum abgerissenes Stück, auff ewig wieder zu incorporiren für guth befunden, auch, kraft selbigen Patents, mir allergnädigst injungiren lassen, mich alhier Persöhhlich einzufinden, umb in Dero alleinige Pflicht zu treten²⁾ und den gewöhnlichen Erb-Huldigungs-Eyd in behöriger form abzulegen. So gelobe und verpflichte Ich für mich, meine Erben und Successoren hiermit und inkraft dieses, dasz Ich und Sie Ihr. Königl. Majest. zu Dännemarck, Norwegen etc. Für unsern alleinigen Souverainen Landes-Herrn erkennen und halten, Deroselben, wie auch Dero Königl. Erb-Successoren in der Regierung, secundum tenorem³⁾ Legis Regiæ, Treu, Hold und gewärtig seyn, allerhöchstgedachte Ihr. Königl. Majest. und Dero Königl. Erb-Hauses Nutzen, Bestes und Vortheil in allem äussersten Fleisses suchen

¹⁾ Oprindeligt: Wir Endesbenandte Prælaten und . . . og således helt igennem flertal.

²⁾ Oprindeligt: und in Dero alleinige Pflicht aufzunehmen (!),

³⁾ Oprindeligt: vigore. Derpå rettet til: nach inhalt.

und befördern, Schaden und Nachtheil aber, aller Möglichkeit nach, warnen, verhüten und abwenden, auch alles dasjenige thun und leisten wollen, was getreuen und gehorsahmen Land-Sassen und Erb-Unterthanen Ihrem Souverainen Könige und Landes-Herrn zu thun und zu leisten schuldig seynd. So wahr mir Gott helffe und sein heiliges Wort: Uhrkündtlich meiner Eigenhändigen Unterschrift und auffgedruckten Adelichen Pittschafft. Geschehen zu Schleswig den 4ten September, Anno 1721.

8. *Indlemmelsespatentet af 22. Avgust 1721 (med fremhævelse af Sehestedts indskud og rettelse).*

Wir Friderich der Vierte, von Gottes Gnaden, König zu Dännemarck, Norwegen, der Wenden und Gohten, Hertzog zu Schleszwig, Holstein, Stormarn und der Dithmarschen, Graff zu Oldenburg und Delmenhorst etc. Entbieten, denen Wohlwürdigen, Ehrwürdigen, Wohledlen, Edlen und Ersahmen, Prælaten, sämbtlichen von der Ritterschafft und anderen, so einige Adelige Güter im Hertzogthum Schleszwig besitzen, Unsere Gnade und ist Ihnen aus¹⁾ denen im Druck emanirten Schriften zur Gnüge bekandt²⁾, wêlchergestalt der Hertzog von Holstein, aller so wohl schrift- als mündlichen, auch, durch dessen Ministros, wiederhohleten Versicherungen und Sincerations schnur strax zu wieder, sich notorie zu Uns gedrungen und durch dessen collusion mit Unserm damahligen Feinde und erfolgte würekliche Einräumung der Festung Tönningen sich treuloser-weise gegen Uns declariret und öffentlich als Aggressor auffgeföhret, ja so gar, wegen vermeintlicher Theilung Unserer Länder, mit dem Feinde sich eingelassen und Tractaten darüber errichtet, auch gedachter Hertzog bey dessen erfolgter majorennitet, sothane Dero Oncle des Ad-

¹⁾ Opr.: unserm den 30 Julii des 1714ten Jahres bereits ausgelassenem Patent und andern . . .

²⁾ ausz wasz Ursachen wir . . .

ministratoris geführte Conduite in allem approbiret und guth geheissen, dasz Wir dahero bewogen worden, des Hertzogen Carl Friderichs, zu Holstein gehabten Antheil im Hertzogthum Schleszwig, als ein in beschwehrliehen Zeiten unrechtmäsziger weise von der Chrono Dännemarek abgerissenes Pertinens, wieder in Possession zu nehmen. Wann nun durch den, mittelst göttlicher Verleihung, zwischen Uns und dem Könige und der Crohne Schweden im Julio Ao. 1720 geschlossenen und unterzeichneten auch darauff würcklich ratificirten Frieden, so dann durch die darüber von den beeden Königen, als gewesenen Mediatoren erfolgte formelle und solemne Garantien, für Uns und Unsere Königl Erb-Successores an der Regierung, die Ewige und ruhige Besitz- und Beherrschung des gantzen Hertzogthums-Schleszwig und folglich auch des hiebevorn gewesenen Fürstl. Antheils in jetzt besagtem Hertzogthum darin fest gesetzt und versichert worden, und Wir dann solchemnach entschlossen, selbigen Antheil mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren und Dero Behueff von den gesambten Eingesessenen Ständen Unsers Hertzogthums Schleszwig, als Prælaten, der Ritterschafft, Städten, Ambts- und Landschafft Einwohneren und Unterthanen die alleinige Erb-Huldigung, durch gewisse dazu Verordnete und authorisirte Commissarien einnehmen, die gesambte Eingesessene des gewesenen Fürstl. Antheils, Geist- und Weltliche, wes Standes und Condition Sie auch seyn, Ihrer hiebevornigen Eydes-Pflicht, womit Sie dem Fürstl. Hause verwandt gewesen, ent schlagen und selbige, Krafft obermelten Frieden-Schlusses und der darüber erhaltenen Garantien, unter Unserer Königl. Soverainen und alleinigen Erb- und Landes-Regierung bringen und den Eyd der Treue ablegen zu lassen; Als gebiethen und befehlen Wir Prælaten und denen von der Ritterschafft, wie auch denen jenigen, so Adelige Güther in mehr gedachtem Hertzogthum Schleszwig¹⁾ innehaben und besitzen, Krafft dieses Unseres offenen Patents, allergnädigst und Ernstlich, dasz Sie Sich den 4. des instehenden Monats Sep-

¹⁾ Opr.: gewesenen fürstl. Antheils . . .

tembris, als am Donnerstage nach dem 12ten Sonntage Trinitatis, Sambt und Sonders auff Unserm Schlosse Gottorff, als woselbst Wir Uns jetzo Persöhnlich auffhalten, zu dem Ende einfinden, umb Unsere allergnädigste Intention desfalls weiter zu vernehmen und darauff Uns, als Ihrem nunmehr alleinigen Souverainen Landes-Herrn, besagter massen den schuldigen Eyd der Treue zu leisten und abzustatten, wie Wir dann auch allergnädigst wollen, dasz von denen Geistlichen alhier, die Pröbste alleine erscheinen sollen, denen übrigen Geist- und Weltlichen Bedienten, Magistraten in den Städten und übrigen gesambten Eingesessenen Unterthanen der gewesenen Fürstl. Städten, Aembter und Land-schafften aber, mandiren und befehlen Wir hiemit allergnädigst und Ernstlich, dasz sie sich auf Ahrt und Weise, wie ihnen solches von Unseren dazu verordneten und authorisirten Commissarien nach und nach, in Unserm Nahmen, wird intimiret und injungiret werden, zu abstattung des Eydes der Treue an Uns, als ihrem alleinigen Souverainen Landes-Herrn an denen bestimmten Ohrten Persöhnlich sistiren und Unsern allergnädigsten Willen weiter vernehmen sollen; Wohingegen sie alle Königl. Gnade, Schutz und Gerechtigkeit zu gewarten haben¹⁾; Diejenige aber, so ohne erhebliche Ehehafften, welche sie glaubwürdig zu bescheinigen schuldig seyn sollen, ausbleiben werden, gebührend zu Rede gestellet und nach befinden angesehen²⁾ werden sollen. Wornach jedermänniglich sich allerunterthänigst zu achten. Uhrkundlich unter Unserm Königl. Handzeichen und fürgedrucktem Insiegel. Geben auff Unserm Schlosz Gottorff, den 22 Augusti Anno 1721.

Friderich R.

L. S.
R.

 C. Schestedt.

¹⁾ Opr.: wohingegen ihnen dann sambt und sonders ihre wohlhergebrachte Freiheiten, Recht und Gerechtigkeiten confirmiret, diejenige . . .

²⁾ Opr.: von unserm Ober-Sachwalter desfallsz gebührend besprochen . . .

und befördern, Schaden und Nachtheil aber, aller Möglichkeit nach, warnen, verhüten und abwenden, auch alles dasjenige thun und leisten wollen, was getreuen und gehorsahmen Land-Sassen und Erb-Unterthanen Ihrem Souverainen Könige und Landes-Herrn zu thun und zu leisten schuldig seynd. So wahr mir Gott helffe und sein heiliges Wort: Uhrkündtlich meiner Eigenhändigen Unterschrift und aufgedruckten Adelichen Pittschaffts. Geschehen zu Schleswig den 4ten September, Anno 1721.

8. *Indlemmelsespatentet af 22. Avgust 1721 (med fremhævelse af Sehesteds indskud og rettelse).*

Wir Friderich der Vierte, von Gottes Gnaden, König zu Dännemarck, Norwegen, der Wenden und Gohten, Hertzog zu Schleszwig, Holstein, Stormarn und der Dithmarschen, Graff zu Oldenburg und Delmenhorst etc. Entbieten, denen Wohlwürdigen, Ehrwürdigen, Wohledlen, Edlen und Ersahmen, Prælaten, sämbtlichen von der Ritterschafft und anderen, so einige Adelige Güter im Hertzogthum Schleszwig besitzen, Unsere Gnade und ist Ihnen aus¹⁾ denen im Druck emanirten Schriften zur Gnüge bekandt²⁾, welchergestalt der Hertzog von Holstein, aller so wohl schrift- als mündlichen, auch, durch dessen Ministros, wiederhohleten Versicherungen und Sincerations schnur strax zu wieder, sich notorie zu Uns gedrungen und durch dessen collusion mit Unserm damahligen Feinde und erfolgte würekliche Einräumung der Festung Tönningen sich treuloser-weise gegen Uns declariret und öffentlich als Aggressor auffgeführt, ja so gar, wegen vermeintlicher Theilung Unserer Länder, mit dem Feinde sich eingelassen und Tractaten darüber errichtet, auch gedachter Hertzog bey dessen erfolgter majorennitet, sothane Dero Oncle des Ad-

¹⁾ Opr.: unserm den 30 Julii des 1714ten Jahres bereits ausgelassenem Patent und andern . . .

²⁾ ausz wasz Ursachen wir . . .

ministratoris geführte Conduite in allem approbiret und guth geheissen, dasz Wir dahero bewogen worden, des Hertzogen Carl Friderichs, zu Holstein gehabten Antheil im Hertzogthum Schleszwig, als ein in beschwehrliehen Zeiten unrechtmäsziger weise von der Chrono Dännemarek abgerissenes Pertinens, wieder in Possession zu nehmen. Wann nun durch den, mittelst göttlicher Verleihung, zwischen Uns und dem Könige und der Crohne Schweden im Julio Ao. 1720 geschlossenen und unterzeichneten auch darauff würcklich ratificirten Frieden, so dann durch die darüber von den beeden Königen, als gewesenen Mediatoren erfolgte formelle und solemne Garantien, für Uns und Unsere Königl Erb-Successores an der Regierung, die Ewige und ruhige Besitz- und Beherrschung des gantzen Hertzogthums-Schleszwig und folglich auch des hiebevorn gewesenen Fürstl. Antheils in jetzt besagtem Hertzogthum darin fest gesetzt und versichert worden, und Wir dann solchemnach entschlossen, selbigen Antheil mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren und Dero Behueff von den gesambten Eingesessenen Ständen Unsers Hertzogthums Schleszwig, als Prælaten, der Ritterschafft, Städten, Ampts- und Landschafft Einwohneren und Unterthanen die alleinige Erb-Huldigung, durch gewisse dazu Verordnete und authorisirte Commissarien einnehmen, die gesambte Eingesessene des gewesenen Fürstl. Antheils, Geist- und Weltliche, wes Standes und Condition Sie auch seyn, Ihrer hiebevornigen Eydes-Pflicht, womit Sie dem Fürstl. Hause verwandt gewesen, ent schlagen und selbige, Krafft obermelten Frieden-Schlusses und der darüber erhaltenen Garantien, unter Unserer Königl. Soverainen und alleinigen Erb- und Landes-Regierung bringen und den Eyd der Treue ablegen zu lassen; Als gebiethen und befehlen Wir Prælaten und denen von der Ritterschafft, wie auch denen jenigen, so Adelige Güther in mehr gedachtem Hertzogthum Schleszwig¹⁾ innehaben und besitzen, Krafft dieses Unseres offenen Patents, allergnädigst und Ernstlich, dasz Sie Sich den 4. des instehenden Monats Sep-

¹⁾ Opr.: gewesenen fürstl. Antheils . . .

tembris, als am Donnerstage nach dem 12ten Sonntage Trinitatis, Sambt und Sonders auff Unserm Schlosse Gottorff, als woselbst Wir Uns jetzo Persöhnlich auffhalten, zu dem Ende einfinden, umb Unsere allergnädigste Intention desfalls weiter zu vernehmen und darauff Uns, als Ihrem nunmehr alleinigen Souverainen Landes-Herrn, besagter massen den schuldigen Eyd der Treue zu leisten und abzustatten, wie Wir dann auch allergnädigst wollen, dasz von denen Geistlichen alhier, die Pröbste alleine erscheinen sollen, denen übrigen Geist- und Weltlichen Bedienten, Magistraten in den Städten und übrigen gesambten Eingesessenen Unterthanen der gewesenen Fürstl. Städten, Aembter und Landschaften aber, mandiren und befehlen Wir hiemit allergnädigst und Ernstlich, dasz sie sich auf Ahrt und Weise, wie ihnen solches von Unseren dazu verordneten und authorisirten Commissarien nach und nach, in Unserm Nahmen, wird intimiret und injungiret werden, zu abstattung des Eydes der Treue an Uns, als ihrem alleinigen Souverainen Landes-Herrn an denen bestimmten Ohrten Persöhnlich sistiren und Unsern allergnädigsten Willen weiter vernehmen sollen; Wohingegen sie alle Königl. Gnade, Schutz und Gerechtigkeit zu gewarten haben¹⁾; Diejenige aber, so ohne erhebliche Ehehafften, welche sie glaubwürdig zu bescheinigen schuldig seyn sollen, ausbleiben werden, gebührend zu Rede gestellet und nach befinden angesehen²⁾ werden sollen. Wornach jedermänniglich sich allerunterthänigst zu achten. Uhrkundlich unter Unserm Königl. Handzeichen und fürgedrucktem Insiegel. Geben auff Unserm Schlosz Gottorff, den 22 Augusti Anno 1721.

Friderich R.

L. S.
R.

 C. Schestedt.

¹⁾ Opr.: wohingegen ihnen dann sambt und sonders ihre wohlhergebrachte Freiheiten, Recht und Gerechtigkeiten confirmiret, diejenige . . .

²⁾ Opr.: von unserm Ober-Sachwalter desfallsz gebührend besprochen . . .

9. Kongelig resolution af 3. September 1721 på konsejlets
forestilling ang. enkelthederne ved hyldingen.

Ihr: Königl. May^t zu Den-
nemark, Norwegen etc. aller-
gnädigste Resolutiones über
nebenstehende von Dero Conseil
allerunterthänigst übergebene
Puncta.

ad 1^{mum}

haben Ihr: Königl: May^t aller-
gnädigst resolviret, dasz der
Hr. Grosz-Cantzler, nebst denen
übrigen dreyen Herren Gehei-
men-Rähten des Conseils, den
Eyd der Treue von der No-
blesse abnehmen solle.

ad 2^{dum}

haben Ihr: Königl. May^{tt} Dero
Conseils allerunterthänigstes
Sentiment allergnädigst appro-
biret.

Puncta

Worüber Ihr: Königl: May^t
allergnädigste resolution aller-
unterthänigst ausgebethen wird.

1.

Wer den Eyd von der No-
blesse abnehmen, und ob nicht
Jemand Ihm beygefüget wer-
den, und wer derselbe seyn
solle?

2.

Ob der Ritterschafft dasje-
nige, was Sie bey Ihr: Königl:
May^{tt} etwa bey dem Huldigungs
Actu, Ihrer eigenen Angelegen-
heiten halber, allerunterthä-
nigst vorzustellen haben, ent-
weder vor Ablegung des Eydes,
oder nachhero bey dem Hand-
Kusz übergeben, oder auch
vor den Eyd dem Königl. Con-
seil zu weiterer Vortragung
weisen solle?

Das Conseil ist der aller-
unterthänigsten Meinung, dasz
das letztere am füglichsten ge-
schehen könnte, nemblich, dasz
die Ritterschafft vorhero dem
Königl. Conseil Ihr Anliegen
vorzutragen und vorzuweisen

hätte, ohne dasz derselben erlaubt seyn solle, vor Ablegung des Eydes Ihr: Königl: May^{tt} etwas zu übergeben, und würde dieses umb so viel nöhtiger seyn, damit, wann in Ihrem memorial etwa was anstößzig seyn möchte, solches remediret und derentwegen das behörige verfügert werden könnte.

ad 3^{tium}

haben Ihr: Königl: May^{tt} gleichfalls allergnädigst approbiret, dasz der Eyd von den beeden Hertzogen in Ihren Häusern separatim abzunehmen sey.

3.

Ob die beede Hertzoge von Augustenburg und Glücksburg wegen Ihrer habenden Güter auch den Eid ablegen sollen, und ob solcher nicht alsdann von Ihnen separatim abzunehmen wehre.

ad 4^{tum}

haben Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigst resolviret, dasz die Abwesende von der Ritterschafft, wann Sie wieder zurückgekommen, und die Kranken, wann sie genesen, alhier vor dem Statthalter und der Regierung Persöhnlich erscheinen und den Eyd unterschreiben sollen.

4.

Ob nicht denen Abwesenden von der Ritterschafft und denenjenigen, die Kranckheit oder anderer erheblichen Ursachen halber, hier nicht kommen können, der Eyd zur Unterschreibung zugesandt werden solle?

ad 5^{tum}.

Diesen Punct haben Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigst approbiret.

5.

Wegen der Wittiben und unmündigen Kinderen, müssen Ihre Curatores und Tutores den Eyd der Treue ablegen.

ad 6um.

Diesen Punct gleichfalsz.

6.

Ob nicht die vier Pröbste nach der Noblesse à parte eingefordert und den Eyd der Treue ablegen sollen.

ad 7um

haben Ihr: Königl: May^t allergnädigst resolviret, dasz der Herr Statthalter, oder in dessen Abwesenheit der Herr Conferentz-Raht Reventlau, als Prälat, die Ritterschafft nach abgelegtem Eyd der Treue zu dem Hand-Kusz bey Ihr: Königl. May^t und nachgehends bey Ihr: Königl: Hoheit dem Crohn-Printzen, umb Deroselben Ihre unterthänigste Reverence zu machen, aufführen und præsentiren solle.

7.

Wer die Ritterschafft, wann Sie hier den Eyd der Treue abgelegt und behörigermassen unterschrieben, alsdann zu dem Hand-Kusz bey Ihr: Königl: May^t aufführen und præsentiren, ob solches der Statthalter thun, und bey Eintritt in Ihr: Königl: May^t Gemach von dem Ober-Hoff-Marschall von der Thüren ab zu Ihr: Königl: May^t und nachgehends bey Ihr: Königl: Hoheiten dem Crohn-Printzen, umb Deroselben Ihre unterthänigste Reference zu machen, eingeführet werden solle.

ad 8um

haben Ihr: Königl: May^t allergnädigst resolviret, dasz die von Deroselben eingesetzte Priestere mit denen anderen Priesteren, so noch nicht geschwohren, mit eingeladen werden sollen.

8.

Ob diejenige Priester, die von Ihr: Königl: May^t seith A^o 1713, in dem fürstl: Antheil des Herzogthums Schleswig eingesetzt sind und bey Erlangung Ihrer Pfarre schon wirklich den ordinairn Eyd der Treue abgelegt, mit denen anderen Priesteren zu der bevorstehenden Huldigung gezogen und den jetzigen Eyd ablegen, oder damit verschonet

und nur zugleich mit denen anderen Priesteren, die noch nicht geschwohren, gleich wie auch alle Schul-Bediente, Küster und Organisten in den Städten und Ämbteren eingeladen werden sollen.

ad 9^{num}

haben Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigst resolviret, dasz die Geistliche Bediente, wann Sie den Eyd der Treue nicht ablegen wollen, sogleich suspendiret und Ihnen 6 Wochen Bedenkzeit gegeben, und denen weltlichen Bedienten, zu Verkaufung Ihrer Gühter und Räumung des Landes eine Frist von 6 Monathen verstelllet werden solle.

ad 10^{num}

haben Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigst resolviret, dasz der Estats-Rath von Hagen das Protocollum bey dem Huldigungs-Actu von der Noblesse, und der Cantzeley-Raht Es-march selbiges in den Ämbtern führen sollen.

ad 11^{num}

ut supra ad 9^{num}, dasz denen auszerhalb Landes sich befindlichen Bedienten, auch 6 Monathen, nemlich à die insinuationis zu Verkaufung Ihrer Gühter gegeben werden sollen.

9.

Wie mit denen so wohl Geist- als Weltlichen Bedienten zu verfahren, wann Sie den Eyd der Treue nicht ablegen wollen? Ob die Geistliche entweder vors Erste suspendiret oder gänzlich abgesetzt und den Weltlichen ein gewisser terminus zu Verkaufung Ihrer Häuszer und immobilien, wie auch aus dem Lande zu gehen angewiesen werden solle?

10.

Würde wohl nöhtig seyn, dasz aus der Teutschen Cantzeley Jemand beordret würde, der bey diesem Huldigungs-Actu das Protocollum führen, und alles was dabey vorgehet, anzeichnen könnte.

11.

Auf was ahrt und weise mit denen auszerhalb Landes sich befindlichen Bedienten und ihren hier im Lande habenden Effecten verfahren werden soll, wann Sie auff ge-

schehenes Zuschreiben nicht compariren oder den Ihnen zugesandten Eyd der Treue nicht ablegen wollen. Ob so dann Ihre Güther und effecten eingezogen und confisciret werden sollen.

ad 12^{mum}

haben Ihre Königl: May^t allergnädigst resolviret dasz die Koegen, umb Beybehaltung Ihrer Octroyen hernacher bey Derselben allerunterthänigst einkommen können.

Uhrkundtlich unter allerhöchstgeehrt: Ihr: Königl: May^t Handzeichen und fürgedrücktem Insiegel.

Geben auf Dero Schlosz Gottorff den 3ten Septembris A^o 1721.

Friderich R.

C. Sehestedt.

(Original.)

12.

Ob denen Koegen, wie Sie stets darumb anhalten, die Versicherung zu geben, dasz Sie bey Ihrer Octroy sollen gelaszen werden.

10. Hyldings-protokollen af 4. September 1721.

Protocollum,

So bey Ablegung des Erb-Huldigung-Eydes von Prælaten und der Ritterschafft im gantzen Hertzogthum Schleszwig gehalten worden. Auf dem Schlosze Gottorff, den 4ten Septembris, Anno 1721.

Nachdem Ihre Königl: May^{tt} zu Dennemark, Norwegen etc. allergnädigst resolviret, nach Inhalt Dero am 22ten Augusti, dieses 1721sten Jahres ausgelassenen Patents, das gewesene

fürstl. Gottorffische Antheil des Herzogthums Schleszig mit dem Ihrigen zu vereinigen und dero Behueff von den gesambten Ständen sothanen Hertzogthums, alsz Prælaten, der Ritterschafft, Städten, Ambts- und Landschaffts-Einwohnern und Unterthanen die alleinige Erb-Huldigung einzunehmen, auch den Eydt der Treue ablegen zu laszen; Alsz ist mit solchem Werke heute der Anfang gemachet, und darin nach und nach auf folgende Arth verfahren worden.

Den 3ten Septembris wurde von Ihr: Königl:ⁿ May^t der H^r Geheime Rath Sehestedt zu denen beeden Hertzogen Christian August und Philipp Ernst zu Holstein-Sonderburg und Glücksburg gesandt, umb von Ihnen einen Eydt der Treue abzunehmen, welchen Sie, ohne die geringste Contestation in der Form wie hier eingeführet, unterschrieben¹:

.....

Den folgenden Tag darauff, als den 4ten versambleten sich des Morgens Prælaten und übrige von der Ritterschafft des Herzogthums Schleszig hier anwesende auf hiesigen Schlosze Gottorff, in einem dazu verordneten Gemach, der H^r Statthalter Graff von Ahlefeldt aber, war nicht mit Ihnen, sondern wurde vorhero allein durch einen andern Gang von dem Etats-Rath von Hagen in dem so genandten Kirchen Gemach, woselbsten das gantze Königl^e Conseil war, geführet, umb den Eydt der Treue zu unterschreiben, so Er auch ohne einige Difficulté thate.

Hierauf nun wurde die Noblesse eingebracht, da dann nach geschehenem Compliment, Ihr: Hochgräffl: Excellentz, der Herr Grosz-Cantzler, Graff zu Holstenburg, Ihnen obigen Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigsten Willen kundt that und zugleich das Königl: Patent vom 22ten Augusti, nachgehends die auf Ihn und die übrige dreyen Hⁿ Geheime-Räthen des Conseils gerichtete Königl: Vollmacht und dann den Eydt öffentlich verlesen liesze.

Der Hr. Conferentz-Rath Detlef Reventlau auf Schmoel,

¹) Disse eder er trykte i kommissionsbetænkningen af 1846, og oftere.

alsz Prælat und Probst des Klosters St. Johannis vor Schleswig, beantwortete solches im Nahmen der gantzen Ritterschafft und zwar in denen nachfolgenden kurtzen Terminis: dasz weile Sie anjetzo mit mehrem Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigsten Willen vernähmen und wohl versichert wären, dasz Sie von allerhöchstgedachter Ihr: Königl: May^{tt} alle hohe Königl: Gnade, Liebe und Gerechtigkeit zu gewarten hätten, so wehren Sie nunmehr auch bereit und willig, nicht allein Guth und Blut vor dieselbe aufzusetzen und Sie als Ihren alleinigen Souverainen Landes-Herrn des gantzen Herzogthums Schleswig in allertieffster Submission und mit allerunterthänigsten Respect zu erkennen, sondern auch zu dessen Bekräftigung den Ihnen angedeuteten Eydt mit treuem Hertenzen zu unterschreiben.

Hierauf wurde Ihnen der Eydt vorgeleget, da dann nachfolgende unterschrieben haben, alsz (Nr. 1—44)

Wie nun solches geschehen, wurden Sie sämbtlich von vorerwehnten H^{rn} Conferentz-Rath Reventlau nach des Königes Vorge-
mach geführt und bey der Thüre des Gemachs, wo Ihr: Königl:
May^{tt} unter einen rothen damaschen mit guldenen Galounen verfer-
tigten Himmel, auf einen von dreyen Stufen erhöhten Trohn
saszen, von dem Hr. Ober-Hoff-Marschall Munch zum Handkusz
empfangen, auch nachgehends, nach Ihr: Königl: Hoheiten dem
Crohn-Printzen, zu abstattung Ihrer schuldigen Reverence gebracht.

Des Mittags haben die vornehmsten von der Noblesse bey
Ihr: Königl: May^{tt} Taffell gespeiset, die übrigen aber sind bey
der Marschalls Taffell tractiret worden, womit dann dieser
Actus mit Einnehmung der Huldigung und Abstattung des
Eydes von der Noblesse sig geendiget.

(Original hyldingsprotokol i rødt fløjl.)

(Optegnelse på et løst ark blandt hyldingsakterne:)

Ihro Maystt. haben Allergnädigst Prælaten und der Ritter-
schafft bey abgelegten Huldigungs Actum nach abgelegter
Harange undt Handkuszes denenselben Nachfolgendes münd-
lich zur Antwort entheilet.

Wir versichern Prælaten und Ritterschaft zufoererst
Unsere Genade.

Es ist Uns zwar lieb dasz sie Mir gehuldiget, aber noch
weit angenehmer, dasz sie es mit einem so guten und frey-
willigen Hertzen ablegen.

Was ihr überreichtes Memorial anbetrifft, werden Wir uns
mit dem Ehrsten daraus Referiren laszen, und darüber so weit
möglich eine favorable Resolution ihnen ertheilen laszen.

(Orig. med gehejmeråds-sekretærens hånd.)

11. *Dansk forslag til en overenskomst med Gottorp, 1725.*

Jhro Königl. May^{tt} von Dennemark insistiren auff die ab-
tretung des biszdaherigen Fürstl. Antheils in dem Herzogthumb
Schleszwig.

Dahingegen aber wollen Sie

1) alle des Fürstl. Hauses Schulden übernehmen, und
selbige, ohne einigen weiteren Aufschub desfalls zu fordern,
hinführo als dero propre Schuld abtragen, und so dennoch
jemand der Creditoren Sich von dem Fürstl. Hause nicht abgeben,
sondern die Obligation inhæriren wolte, so den wollen Jhro
königl. May^{tt} auff eigene Kosten das Fürst. Hausz darunter ver-
treten, mithin dieses zu jeden Zeiten solcher aller wegen vol-
lenkommen indemnisiren.

Sie wollen daher auch

2) in specie die hypothequen, so ettwan einen oder andern
der Fürstl. Creditoren in dem Schleszwigischen verschrieben und
hactenus von Jhro Königl. May^{tt} genutzt worden, an diejenige,
denen solche verschrieben sind, ohnweigerlich einräumen, und
bisz die völlige Befriedigung sowohl an Capital alsz Zinsen
erfolgt, Jhnen Dieselbe geruhig lassen.

Die Vorschüsse dahero, so ettwan ein oder anderer Fürstl.
Bedienter gethan, Jhnen auch ebenfalls ohne der Fürstl. Cam-
mer Zuthun wieder remboeursiren.

Dabeneben gestehen

3) Jhro königl. May^{tt} auff den Fall, welchen doch sonsten
der Höchste beständig verhüten wolte, dasz Dero itzige von

fürstl. Gottorffische Antheil des Herzogthums Schleswig mit dem Ihrigen zu vereinigen und dero Behueff von den gesambten Ständen sothanen Hertzogthums, alsz Prælaten, der Ritterschafft, Städten, Ambts- und Landschaffts-Einwohnern und Unterthanen die alleinige Erb-Huldigung einzunehmen, auch den Eydt der Treue ablegen zu laszen; Als ist mit solchem Werke heute der Anfang gemachet, und darin nach und nach auf folgende Arth verfahren worden.

Den 3ten Septembris wurde von Ihr: Königl:ⁿ May^t der H^r Geheime Rath Sehestedt zu denen beeden Hertzogen Christian August und Philipp Ernst zu Holstein-Sonderburg und Glücksburg gesandt, umb von Ihnen einen Eydt der Treue abzunehmen, welchen Sie, ohne die geringste Contestation in der Form wie hier eingeführet, unterschrieben¹:

.....

Den folgenden Tag darauff, als den 4ten versambleten sich des Morgens Prælaten und übrige von der Ritterschafft des Herzogthums Schleswig hier anwesende auf hiesigen Schlosze Gottorff, in einem dazu verordneten Gemach, der H^r Statthalter Graff von Ahlefeldt aber, war nicht mit Ihnen, sondern wurde vorhero allein durch einen andern Gang von dem Etats-Rath von Hagen in dem so genandten Kirchen Gemach, woselbsten das gantze Königl^e Conseil war, geführet, umb den Eydt der Treue zu unterschreiben, so Er auch ohne einige Difficulté thate.

Hierauf nun wurde die Noblesse eingebracht, da dann nach geschehenem Compliment, Ihr: Hochgräffl: Excellentz, der Herr Grosz-Cantzler, Graff zu Holstenburg, Ihnen obigen Ihr: Königl: May^{tt} allergnädigsten Willen kundt that und zugleich das Königl: Patent vom 22ten Augusti, nachgehends die auf Ihn und die übrige dreyen Hⁿ Geheime-Räthen des Conseils gerichtete Königl: Vollmacht und dann den Eydt öffentlich verlesen liesze.

Der Hr. Conferentz-Rath Detlef Reventlau auf Schmoel,

¹) Disse eder er trykte i kommissionsbetænkningen af 1846, og oftere.

Wir versichern Prælaten und Ritterschaft zufoerst
Unsere Genade.

Es ist Uns zwar lieb dasz sie Mir gehuldiget, aber noch
weit angenehmer, dasz sie es mit einem so guten und frey-
willigen Hertzen ablegen.

Was ihr überreichtes Memorial anbetrifft, werden Wir uns
mit dem Ehrsten daraus Referiren laszen, und darüber so weit
möglich eine favorable Resolution ihnen ertheilen laszen.

(Orig. med gehejmeråds-sekretærens hånd.)

11. *Dansk forslag til en overenskomst med Gottorp, 1725.*

Jhro Königl. May^{tt} von Dennemark insistiren auff die ab-
tretung des biszdaherigen Fürstl. Antheils in dem Herzogthumb
Schleszwig.

Dahingegen aber wollen Sie

1) alle des Fürstl. Hauses Schulden übernehmen, und
selbige, ohne einigen weiteren Aufschub desfalls zu fordern,
hinführo als dero propre Schuld abtragen, und so dennoch
jemand der Creditoren Sich von dem Fürstl. Hause nicht abgeben,
sondern die Obligation inhæriren wolte, so den wollen Jhro
königl. May^{tt} auff eigene Kosten das Fürst. Hausz darunter ver-
treten, mithin dieses zu jeden Zeiten solcher aller wegen vol-
lenkommen indemnisiren.

Sie wollen daher auch

2) in specie die hypotheqven, so ettwan einen oder andern
der Fürstl. Creditoren in dem Schleszwigischen verschrieben und
hactenus von Jhro Königl. May^{tt} genutzt worden, an diejenige,
denen solche verschrieben sind, ohnweigerlich einräumen, und
bisz die völlige Befriedigung sowohl an Capital alsz Zinsen
erfolgt, Jhnen Dieselbe geruhig lassen.

Die Vorschüsse dahero, so ettwan ein oder anderer Fürstl.
Bedienter gethan, Jhnen auch ebenfalls ohne der Fürstl. Cam-
mer Zuthun wieder remboeursiren.

Dabeneben gestehen

3) Jhro königl. May^{tt} auff den Fall, welchen doch sonsten
der Höchste beständig verhüten wolte, dasz Dero itzige von

weyland König Christiano V abstammende königl. Branche ohne Män- und Weibliche Descendenten abgehen sollte, dem Fürstl. Gottorpischen Hause nicht alleine zu, dasz so dan das bisz daherige Fürstl. Antheil in dem Schleszwigschen cum omni Souveranitate et Superioritatis jure an des Fürstl. Hausz wieder zurück falle, sondern auch

4) das biszdaherige königl. Antheil in dem Schleszwigischen mit eben solchen Rechten und Gerechtigkeiten auff sothanen Fall demselben zu ewigen Zeiten combinirt werde,
gleichwie dan

5) auf sothanen in Gottes Händen stehenden Todesfall der ohne dem per legem Regiam Danicam in ictum eventum dem Fürstl. Hause schon vorhin in denen Königreichen Dennemarek und Norwegen zugestandene Successio totalis nochmahlen damitt bestätigt, und nachdem

6) die von weyland Jhro königl. Hoheiten der Princessin Anna Sophia abstammende Chur-Sächsische Branche durch changirung der Religion der sonsten auch per modo dictam legem Regiam Danicam auff besagte Königreiche deroselben zugestandenen Rechten Sich verlustig gemacht, nunmehr auch noch ferner damitt declariret wird, wie nach abgang der von weyland König Christiano V herstammenden gegenwertigen Königl. Linie, zu denen sodan in so weit erledigten Königreichen Dennemark und Norwegen niemanden ein näheres Recht, alsz nur allein der itzigen von weyland Jhro Königl. Hoheiten der Princessin Friderica Amalia herkommenden Fürstl. Gottorpischen Branche competiere;

Dahero dan

7) Jhro königl. May^{tt} auch versprechen, dasz hinführo bey denen einzunehmenden Erbhuldigungen jederzeit dem Fürstl. Gottorpischen Hause schon die eventual Huldigung allethalben mitt geleistet, und zu dem Ende ein Fürstl. Gesandter ad actum ictum mittadmittiret werden soll;

Was aber

8) den königl. Antheil in dem Herzogthumb Hollstein betrifft, auch solcherwegen erkennen Jhro königl. May^{tt} dasz nach abgang Dero gegenwertigen von weyland König Christiano

V abstammenden männlichen Posteritet das Fürstl. Hausz Gottorp denen übrigen von Ihro Königl. Kayserl. May^{te} nur damitt simultanee investirte Agnaten darinnen vorgehe, und mitthin wollen Sie nicht nur allein bey denen in Jhrem Antheil des Herzogthumbs Hollstein ettwan einzunehmenden Erbhuldigungen ebenfalls die Eydes Formul darnach einrichten lassen, sondern Sie obligiren sich auch sowohl vor Sich selbst, als alle nachkommende Könige von Dennemarek dasz so der Fall sich ereignen solte, dasz durch Dero weibliche Descendenten die Cronen von Dennemarek und Norwegen auff jemanden der nicht zugleich ausz dem Fürstl. Hause Gottorp ein regierender Herr in Holstein dermahleins kommen solten, so dan kein König von Dennemarek und Norwegen Sich des bisdahin gewesenen königl. Antheils in dem Herzogthumb Hollstein nur auff einige weise anmaszen, noch dem Fürstl. Hause Gottorp an Ergreifung der Possession davon hinderlich fallen, vielmehr aber wohl ein jeder so dan seyender König von Dennemarek und Norwegen *contra quosumque turbatores* dem Fürstl. Hause mitt aller Macht beystehen, und dieses zu jeden Zeiten dabey kräfttigst maintainiren soll.

9—47

(Koncept med den gottorpske etatsråd H. K. Strykkes hånd.)